

Kürt Sorunu

Türkiye "Kürt sorunu"nu, "demokratik açılım"ı tartışıyor. Dönüşü olmayan bir yola girildiği noktasında genel bir hissiyat da var. Süreç Türkiye'nin, bölgenin geleceğini etkileyecek derecede önemle ele alınıyor. Daha önce meselenin gündeme gelişinin aksine bu sefer sorun, suyun durulması beklendikten sonra rafa kaldırılabilir cinsten değil. Aslında hükümetin imkân ve zaaf olarak karşısına çıkan dışışerinden, ekonomiye, eğitime ve Kürt sorununa kadar birçok meseleyi esaslı bir şekilde ele almak zorunda oluşu gibi bir durum var. Bu durum, dünyada değişen güç dengeleri, ekonomi politik, zihniyetle de açıklanıyor. Hatta bu bağlamda, Ergenekon davası süreci Türkiye'deki derin devlet yapılanmasının yeniden yapılandırılması olarak da değerlendiriliyor. Dolayısıyla Kürt sorunu tartışmaları sırasında meselenin bu yönünü atlamamak gerekiyor.

Ancak bununla birlikte Türkiye'deki yenilik, değişim ve açılım süreçlerinin tamamen bağımsız bir şekilde yönlendirildiğine varmamalı bu düşünceler. Her şeyden önce gerçeklere aykırı olur bu yorum. Bir kere, Kürt sorunu ile ilgili olarak, Türkiye'nin batılılaşma macerası ile başlayan ve Cumhuriyet yönetimiyle kurumsallaşan yeni bir Türk kimliği inşa etme düşüncesinin ciddi olarak sorgulandığı –ki bu İttihat ve Terakki zihniyeti ile bir toplumsal mühendislik tarzı ile tepeden inme yöntemlerle denene geldi- hatta "*makbul vatandaş*" efsanesinin tükendiği bir aşamaya gelindi. Kürt sorununun dağ gibi bir sistem sorunu olduğu gün yüzüne çıktı. Bir başka husus, "demokratik açılım" süreci; asırlardır birlikte yaşayan Türk- Kürt vd. unsurların, Cumhuriyet döneminde *tek ulus* yaratma düşüncesiyle uygulanan politikaların varlığına rağmen, birlikteliklerini güçlendirerek devam ettirdiği kabulü üzerinden yapılmakta.

Demokratik açılım, devletin geleneksel politikalarının aksine bir söylemle dillendirilmekte. Ancak süreç söylem düzeyinde bırakılmayacak bir beklentiye açığa çıkardığı için tatmin edici eylemlerin geciktirilmemesini de gerektiriyor.

Dergimiz Umran bu sayısında hazırladığı dosyasında, gelinen noktanın hassasiyetini göze alarak ama tarihi şartları göz ardı etmeden *açılımı* ele alıyor.

Meselenin tam bir sistem sorunu olduğunu tarihi seyri içinde ortaya koyan Burhanettin Can'ın yazısında dikkat çektiği, Türkiye'de dinin rolünü zayıflatma çabalarının bu dönemdeki Kürt ayrılıkçılığını teşvik ettiği noktası *açılım* için atılacak adımların yönünü de işaret etmektedir. *Sanal irtica* ve *sanal bölücülük* tehditleri üzerinden siyaset yapma arzu-larını oyunun dışına itecek, meselenin tarihi kökleri ile yaşanan gerçeklerini muhatap alacak bir eylem planı, Altan Tan'ın söyleşimizde belirttiği gibi Ortadoğu'yu da yakından ilgilendiren, bölgedeki sorunların çözümüne katkı sağlayacak dahası Türkiye'yi dünyaya açacak bir gerçektir. Tan, toplumun içgörüsünün, tecrübesinin rehber edinilmesi anlamında "derin akıl"ın harekete geçirilmesi gerektiğinin altını çizirken; Abdullah Yıldız bu zeminin ümmet olma şuuru olduğuna dikkat çekiyor; Mustafa Aydın ise, *açılımın* küresel politikalarla örtüşen taraflarından istifade edilmesi gerektiğini ama dikkatli olunmasını dile getiriyor. Kadir Canatan ise, çözümü kendi medeniyet havzamızda arama gayretini ortaya koyuyor ve İbn Haldun modelini öneriyor.

Öyle görünüyor ki üstü örtülmeye, yok sayılmaya çalışılan gerçekler bir gün gelip sizi mutlaka buluyor. Türkiye, yıllarca İslam ve Kürt'ü bir sorun olarak göstererek kendi iki temel gerçeğini inkâr etme yolunu tuttu. Bugün Türkiye'nin karar vereceği şey en nihayetinde kendi gerçeklerini kabul etme süreci olacak.

GÜNDEM

4

Dış Politika: Pozisyon Belirlemekten
Siyaset Üretmeye
CEVAT ÖZKAYA

7

Hukuk Ne Zaman Beraat Edecek?
SERDAR TABANOĞLU

10

Değil mi ki Kız Çocukları Doğmaya
Devam Ediyor...
DEMET TEZCAN

13

Viyana Kütüphane(c)i'leri ve
Sefaletimiz
MESUT KARAŞAHAN

15

Hüsnü Birinci Kardeşim İçin
AV. ŞEREF DURSUN

İÇİNDEKİLER

DOSYA

17

Türkiye'nin Kimlik Krizi Sistemin
Ürünüdür
BURHANETTİN CAN

28

"İstanbul Dünyadaki En Büyük
Kürt Şehridir."
ALTAN TAN İLE SÖYLEŞİ

33

Kürt Açılımı Üzerine
MUSTAFA AYDIN

37

"Açılım"ın Zemini Ümmet
Şuurudur
ABDULLAH YILDIZ

41

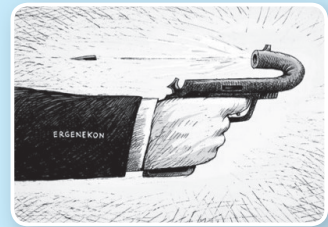
Çokkültürlü Toplumlara İbn
Haldun Modeli: Ortak Aidiyet
İnşaası
KADİR CANATAN

ANALİZ

44

Edebiyatın Ergenekon'la İmtihanı
ALİ EMRE

DENEME

50

Kayıtsız Kalmak / NACİ CEPE

ELEŞTİRİ

52

"Özne Tarih ve İnsan" Üzerine / MURAT KAYACAN

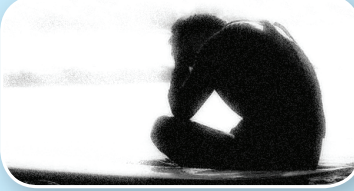
YAŞAYAN İSLÂM

54 / İktidardan İhtirasa Sultanahmet Camii ve Ramazan Şenlikleri
KERİM BULADI

57 / Ramazan Umresi Hissiyatı
ABDULLAH YILDIZ

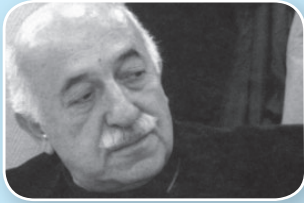
60 / Lüks İslam ya da Kârunlaşmak
DİLAVER DEMİRAG

64 / Arınmaya Tevbe ile Adım Atmak
VAHAP YAMAN

KÜLTÜR-SANAT

67
Devrimci Melalin Şairi:
Erdem Bayazıt
Yeni Türkçe Şiirde İslam Olgusu - X
METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

70
Turan Karataş ile
Şiir Eleştirisi Üzerine

75
Soğuk Savaş Sonrasında Serbest
Sanatın Ekonomi Politikası
ASİM ÖZ

81
Hikâye mi Öykü mü?
EKREM SAKAR

KİTAP

84
Edebiyatın ve Kültürün Sosyolojik
İmkânı
FARUK KARAARSLAN

ARŞİV

89
Afrika'nın Yeşil Devrimi Gen
Devrimini Daha da Yaygınlaştırıyor

düşünce • kültür • siyaset
Umran

Sahibi
Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Genel Yayın Yönetmeni
ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Cevat Özkaya

Yayın Kurulu
Uğur Altun, İlhan Gündoğdu,
Cevat Özkaya, Abdullah Yıldız

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
Abdullah Sabit Tuna, Sefa Öztürk, Emir Timur
Kafkas, Ahmet Üzmez, Metin Tekden

İdare Merkezi
Mega Center, C 34 Blok, Kat 2 No:340
Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (0212) 640 01 22 - 640 01 23
Fax: (0212) 640 01 25

www.umranderigisi.com
umran@umranderigisi.com
abone@umranderigisi.com

Temsilcilikler
Ankara: (0312) 435 94 48
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
Isparta: (0246) 232 34 77
Lyon: (0033) (0) 478 52 39 78

Abonelik Şartları
Yurtiçi
Yıllık (12 sayı): 50 TL
Türkiye Finans Katılım Bankası
Fındıkzade Şb. TL Hesabı
99165159-1 (Umran Yayıncılık)
Posta Çeki Hesabı
1605252 (Umran Yayıncılık)

Yurtdışı
Yıllık (12 sayı): 80 Usd - 60 Euro

Fiyatı: 5 TL

İç Düzen-Kapak Tasarım
Furkan Selçuk Ertargın

Baskı: Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. No:3 Kat:1
Topkapı - İstanbul Tel: (212) 483 47 91

Yerel Süreli.
Ayda bir yayımlanır.

DIŞ POLİTİKA: POZİSYON BELİRLEMekten SİYASET ÜRETMEYE

CEVAT ÖZKAYA

Türkiye hem iç hem de dış politikada önemli bir değişim sürecinden geçiyor. İç politika-da “kürt açılımı” veya “demokratik açılım” ile önemli sorunları barışçıl bir yöntemle halletmeye çalışıyor. Dış politikada da “dört bir yanımız düşmanla dolu” söylemi, yerini sıfır sorunlu ilişkiler, daha da ötesi azami işbirliğine giden bir sürece bırakıyor.

Türkiye’nin iç politika açımları ile dış politikada girilen süreç birbirini zorunlu olarak etkileyen süreçlerdir. Kendi iç sorunun makul bir şekilde halledememiş bir ülkenin, komşularıyla sıfır sorunlu ilişkiler geliştirmesi çelişkili durumlar arz edebilirdi. Bütün iç zorluklara rağmen, bu çelişkili duruma düşmemek ve dışarıda etki alanını genişletebilmek için, içerideki sorunlarını halletmek zorundadır Türkiye. Gerek ülke içi sorunlarda, gerekse yakın çevresiyle ilişkilerde ve dünyayı algılamada bir vizyon değişikliğine ihtiyaç duyulduğu açıkça gözüküyor. Türkiye bu sürece girmiştir. Kurucu iktidarı temsil ettiğini söyleyen siyasi elitin ve bir kısım bürokrasinin gösterdiği şiddetli dirence rağmen, bu konuda epeyce mesafe alınmıştır.

Dış Politika: Pozisyon Belirlemekten Siyaset Üretmeye

Uzun süren iktidar yıllarının büyük bölümünü soğuk savaş döneminde geçirmiş olan Süleyman Demirel, bu dönemde dış politika icraasının kolay olduğunu ifade ediyor. Demirel mealen, ‘soğuk savaş döneminde dış politika kolaydı. İki kutup ve bu kutuplara bağlı ülkeler vardı. Bağlı ülkeler sadece, kutup başının verdiği kararı uygulamakla yükümlüydüler. Şimdi durum değişti ve dış politika daha zor hale geldi’ diyor.

Gerçekten de bugün dış politikanın icrasının soğuk savaş döneminden çok daha zor olduğu aşikâr. Soğuk savaş döneminde pozisyon almak yeterliyken, bugün yaratıcı siyaset üretmek zorunluluğu söz konusudur. Bütün kariyerini soğuk savaş döneminde oluşturmuş bir dışişleri bürokrasisiyle yeni açılımlar yapmak, bugünkü dış politika uygulayıcılarının karşılaştıkları en ciddi sıkıntıdır. Bütün bu zorluklara rağmen, Türkiye’nin dış politikası olumlu bir istikamette ilerlemektedir.

Türkiye, soğuk savaş döneminde uluslar arası güçlerin kendisi hakkındaki oluşturduğu

yargıların sınırları dışında algılanmasını sağlayacak hayati bir süreci yürütmektedir. Bugüne kadarki uluslar arası siyasi algı Türkiye’yi, “küresel ve bölgesel stratejilerin odağındaki pivot bir ülke, öte taraftan da, kimlik düzleminde parçalanmış bir ülke olarak” resmekteydi. Yeni dönemde bu algıyı değiştirecek politikalar üretmek ve uygulamaya koymak, böylelikle hem pivot ülke hem de kimlik bağlamında parçalanmış bir ülke konumundan kurtulmak, tabii olarak pivot ülke durumundan çıkmayı beraberinde getirecekti. Kimlikte parçalanmışlığı önlemek, halkın değerlerini dikkate almak ve tarihle doğru bir bağlantı kurmakla mümkün olabilir. Bu konuda alınacak çok daha yol olmasına rağmen, doğru bir yönde hareket edildiğini gözlemliyoruz. Kimlik parçalanmasını ortadan kaldırmak üzere atılacak her bir adım, Türkiye’nin daha fazla güçlenmesine katkıda bulunacaktır. Kendi içinde mutabakatlarını çoğaltmış ve kendi içinde bütünleşebilmiş bir Türkiye, tabii ki yer aldığı coğrafyada, derleyip toparlayan etkin bir ülke konumuna gelecektir.

Ahmed Davudoğlu

Beşar Esad

Ortadoğu'ya Yeni Bir Bakış

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren, daha önce aynı devletin halkları olarak bir arada yaşadığımız Ortadoğu halkları ve devletleri ile ilişkilerini oldukça mesafeli tutmuştur. Hatta bölgeyi, tam bir sorunlar yumağı olarak algılayıp, görmezden gelmiştir. 60'lı yılların ortalarından itibaren bölgeyle kurulan ilişkiler daha çok petrol bağlamında geliştirilmiş ve asla bütüncül/kuşatıcı olmayan, yüzeysel ilişkilerdir. 70'li yılların başından itibaren "milli görüş" ekolünün iktidar ortağı olduğu dönemlerde ilişkiler, kültürel ve tarihsel bağlamda da geliştirilmeye çalışılsa da, sağlıklı bir rotaya oturtulamamıştır.

Bugün gelinen noktada, gerek soğuk savaş sonrası oluşan ortam, gerekse Türkiye'de meydana gelen yeni durum itibarıyla bölgeye farklı bir yaklaşım söz konusudur. Önceki dönemlerde Türkiye'nin bölgeye olan ilgisi ve ilişkisi ABD ve Batı 'ya endekslenmiş bir ilgi ve ilişkiydi. Bugün ise, yine

bu uluslar arası güçleri dikkate alan, ancak onların yapısal bir ortağı olarak hareket etmeyen bir politikayla karşı karşıyayız. Kendi dinamiklerini kullanan, bölge ülkelerinin menfaatleriyle kendi menfaatleri arasında bağ kuran ve halktan halka ilişkileri ilerletmeyi hedefleyen bir anlayışla ilişkiler geliştiriliyor.

Tabiidir ki, Türkiye'nin uyguladığı bu nispi bağımsız politika, Türkiye-Amerika ilişkilerinde rahatsızlıklara sebep olmaktadır. Kısaca hatırlamaya çalışırsak;

- 1- ABD güçlerinin Türkiye'den Irak'a girmesi isteğini reddeden 1 Mart tezkeresinin Meclis'te kabul edilmesi.
- 2- Irak'ın işgali ve Hariri suikasti sonrasında, Türkiye'nin Suriye'nin tecrit edilmesi politikasına karşı çıkması.
- 3- İran'a karşı güç kullanımına karşı muhalefet etmesi.
- 4- Hamas'ın izale edilmesi çabalarına karşı çıkması.
- 5- Afganistan'a muharip güç göndermemesi ve oradaki güçlerin sayısını artırmaya karşı çıkması.

Yukarıda sayılan ve listeyi daha da uzatabileceğimiz başkaca konularda da sıkıntılar yaşanmaktadır. Türkiye kendi politikalarını uygulamak konusunda ısrarlı olduğu sürece bu sıkıntılar hep yaşanacaktır.

Elbette, Türkiye'nin, bağlı bulunduğu uluslar arası organizasyonların politikalarının tamamen dışında bir siyaset yürüttüğünü iddia etmiyoruz. Türkiye kendisini uluslar arası dinamizmin akışına pasif bir şekilde katmanın ötesinde bir politika izlemeye çalışıyor. "Kendi dinamizmini ve imkânlarını, uluslar arası dinamizmin potasında bir güç parametresi haline dönüştürebilme çabasını" gösteriyor. Böyle bir politikanın, riskleri kadar imkânları ve kazanımları da vardır. Halkıyla, devletiyle tüm Türkiye'nin destekleyeceği bu politika, ülkenin hem uluslar arası alanda, hem de bölgede saygınlığını ve etkinliğini artıracaktır.

Yeni Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri

Bundan 12 yıl önce, Ekim

1998'de imzalanan Adana Antlaşması ile Türkiye ve Suriye savaşın eşiğinden dönmüştü. Antlaşma'nın akabinde ilişkiler belirgin bir şekilde gelişmeye başladı. Suriye'nin ABD tarafından tecride mahkûm edildiği bir dönemde, Türkiye bu tecridin karşısında yer aldı. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Suriye'nin o dönemdeki Cumhurbaşkanı Hafız Esad'ın cenaze törenine katılarak Türkiye'yi temsil etti. Bu katılım, ülkenin çok sıkışık bir döneminde, Türkiye'nin Suriye'ye bir desteği olarak algılandı Suriye tarafından. Türkiye ise bu desteği bilinçli olarak vermiş ve Suriye ile ilişkilerde yeni bir dönemi başlatmıştı. O dönemde başlayan ilişkiler AKP iktidarı döneminde de hızla gelişti ve 2006 Serbest Ticaret Antlaşması imzalandı. 2008 Mayıs'ında Suriye-İsrail dolaylı görüşmeleri, Türkiye'nin arabuluculuğunda başladı. Ve nihayet 17 Eylül 2009'da da Türkiye ve Suriye arasında vize uygulaması karşılıklı olarak kaldırıldı.

İlişkilerin bu kadar hızlı ve müspet yönde seyretmesini, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini geliştirme yönündeki iradesi ve politikasının bir sonucu olarak nitelemeliyiz. Türkiye yıllarca, dönemsel korkular üretilerek kapalı, tedirgin bir ülke pozisyonunda tutuldu. Önce komünizmden korktuk, komşumuz Rusya ile ilişkilerimiz neredeyse yok seviyesine indi, ticaret durdu. İran ile ilişkilerimiz, irtica bahanesiyle neredeyse durma noktasına geldi. Suriye ile ilişkiler, PKK'yla ilişkisi nedeniyle, sınırda elektronik duvar

oluşturma noktasına kadar geriledi. Türkiye'nin böylesine tecridini ve komşularıyla her türlü ilişkisini kesmesini destekleyenler, bu ülkelerle ticari ilişkilerini sonuna kadar devam ettirdiler. Şimdi Türkiye bu çembere kırıyor ve komşularıyla ilişkilerini, devletten-devlete düzeyinden, halktan-halka ilişkiler düzeyine genişletiyor. Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu; *'Bakin, Suriye ile vizeyi kaldırdık. İran'la aramızda vize uygulaması zaten yok. Gürcistan'da Batum havaalanını ortak kullanıyoruz. İşte şimdi size söylüyorum, Irak'ta durum normale dönünce onunla da vizeyi kaldıracamız'* diyerek bu konudaki açıklamaların devam edeceğini söylüyor.

Her Şeyi Aslına Döndürmek

Türkiye'nin bu açılımı, görüldüğü kadarıyla bölge ülkelerinde de karşılık buluyor. Suriye Cumhurbaşkanı Esad, ilişkileri değerlendirdiği konuşmasında şunları söylüyor:

'Suriye Türkiye arasında ilişkiler fevkalade gelişti. Bu bizi çok mutlu ediyor. Biz aslında yeni bir şey yapmıyoruz; her şeyi aslına döndürüyoruz. Geçmiş dönemlerde birçok hatayı üst üste bina ettik; yüz yıllardır aynı kültürü paylaşan insanlar yabancı güçlerin oyunlarına alet olarak bölündü. Bu yabancı güçleri eleştirmek kolaydır, hatayı esas kendimizde aramalıyız. Çatışma ortamında ortak çıkarlarımızı görmedik, topraklarımızın işgal edilmesi ve bölgede insan haklarının çiğnenmesinin sebebi sadece sömürgeci güçler değil.

di. Bizim hatalarımız da vardı. Aramızdaki sorunların çözümünü uluslar arası güçlere havale ettik, onların aleti olduk. Bölge ülkeleri kendi sorunlarını kendi aralarında çözmeli. Şimdi bölgeyi yeniden inşa etmek için harekete geçmiş bulunuyoruz.'

Gerçekten son derece önemli doğrulara işaret eden tarihi bir tespit konuşması. Arızı bir dönemde yaşandığını, ancak bu arızı dönemin sona erdiğini ve her şeyin aslına döneceğini söylüyor Sayın Esad. Bu konuşma, arızı dönemin ülkeler içinde oluşturduğu sorunların da çözülmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Suriye'nin, İhvan-ı Müslim'in ile arasında bir beyaz sayfa açması ve yurt dışındaki on binlerce Suriyelinin ülkeye dönmesini sağlaması beklenir. Bölgede ilişkileri normalleştirmek, ancak ülke içi ilişkilerin normalleşmesiyle mümkün olabilir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin bölge politikaları bağlamında yaptığı vizyon değişikliğinin olumlu meyveleri alınmaya başlanmıştır. Türkiye-Irak Türkiye-Suriye ortak mini bakanlar kurulu toplantıları yapmaya kadar varan bu sürecin, daha olumlu sonuçlar verebileceğini umabiliriz. Ne var ki, bu olağanüstü ilişkilerden rahatsız olacak güçlerin varlığı asla unutulmamalıdır. Bölgede etkinliği olan ABD gibi bir gücün, Türkiye'nin böylesi yeni politikaları karşısında alaçağı tavır önemlidir.

Ortadoğu'da sınırların izafileşmesi ve bölge halkları arasındaki ilişkilerin gelişmesi her halükarda olumlu olarak nitelendirilecek bir durumdur.

HUKUK NE ZAMAN BERAAT EDECEK?

SERDAR TABANOĞLU

Geçtiğimiz günlerde Star gazetesi yazarlarından Şamil Tayyar, Ergenekon sanığı Güler Kömürcü'nün yaptığı şikâyet üzerine açılan davada cezaya çarptırıldı. Şamil Tayyar, ceza aldığı yazısında Ergenekon iddianamesinde ve eklerinde de geçen bazı konuşma kayıtlarını köşe yazısına aktarmıştı. Yine Ergenekon iddianamesinde geçen bulgulardan hareketle bazı yorum ve çıkarımlarda bulunmuştu. Yani iddianamede geçen hususları köşesinde ifade etmek mahkemece suç olarak algılandı. Hele hele hakaret suçundan aldığı ceza haricinde, tüm kamuoyunun bildiği ve internette bir tık kadar uzakta olan ve tamamen Ergenekon iddianamesinde ve eklerinde geçen hususları köşesine aktardı diye ceza alması çok düşündürücü. Yazısı, hem düşünce özgürlüğü çerçevesinde kaleme alınmıştı hem de yazıda verdiği hususlar iddianameden alıntı olduğu için köşe yazısı görünen gerçekliğe de uygundu.

Aslında aynı mahkeme, daha Ergenekon soruşturma aşamasındayken basında yer alan haberler nedeniyle basın-

yayın kuruluşlarına soruşturmanın gizliliğini ihlal suçundan açılan davalarda beraat kararı verdiği gibi, Ergenekon iddianamesinden hareketle yapılan olumlu veya olumsuz manadaki eleştiriler nedeniyle basın yolu ile hakaret suçundan açılan davalarda da cesur bir şekilde beraat kararları vermişti. Yani aynı mahkeme daha önce basında yer alan Ergenekon yazıları nedeniyle basın ve ifade özgürlüğü doğrultusunda yorum yaparak beraat kararları vermişti. Mahkemelerin özellikle basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğü gibi konularda çelişkili kararları büyük bir problem. Bu çelişkili kararlar son günlerde sayıca artmış bulunmakta. Örneğin yine Şamil Tayyar'ın ceza almasına sebep

olan şikâyeti yapan kişi tarafından Ergenekon haberleri nedeniyle açılan bir davada mahkeme tazminat kararı verirken, tam tamına aynı isnatlar içeren Ergenekon haberi nedeniyle bir başka mahkeme başka bir davacıya tazminat kararı vermedi. Aslında geçmişte de, yazılan bir yazının ifade özgürlüğü açısından değerlendirilip değerlendirilmemesi noktasında da mahkemeler kriterleri farklı yorumlayarak veya kriterleri duruma göre genişletip daraltarak kararlar verdiler. Bu da doğal olarak ifade ve fikir özgürlüğü çerçevesindeki davalarda mahkemelerin ideolojik veya taraflı karar aldıkları, ya da eş deyişle bir yazıda ifade edilen hususlara katılıp katılmadıkları noktasındaki fikirleri-

nin karara etkisi olduğu yönünde yorumlandı.

Bu noktada geçmişten günümüze iki tür çelişki/ problem bulunmakta. Birincisi teknik olarak basın-yayın kuruluşlarının uymak zorunda olduğu kuralların yorumlanışı açısından çelişkiler. İkincisi sözlü ifadenin veya yazılı bir yazının düşünce özgürlüğü açısından değerlendirilmesindeki kriterlerin yorumlanışı açısından çelişkiler. Birinci durum, basın-yayın organlarının yani medyanın yayın ilkeleri hakkındadır. Hem görsel basın hem de yazılı basın belli bazı ilkelere uymak zorundadır. Fakat görsel basının ve yazılı basının bazı yayın ilkelerinin birbirinden farklı oluşu birçok adaletsizliği beraberinde getirmektedir. Örneğin bu durumu, kamuoyunun son günlerde epeyce üzerinde durduğu Münevver Karabulut cinayetinde görebiliriz. Görsel basının katil zanlısının ismini vermesinde kanuni olarak herhangi bir çekince olmamasına rağmen yazılı

basın katil zanlısının ismini açık olarak kanun gereği verememekteydi. Yazılı basın da doğal olarak bu yasağa riayet etmedi. Bu nedenle açılan davalarda ise bir mahkeme (basılmış eser vasıtasıyla 18 yaşından küçük suç failinin kimliğini açıklamak suçu) beraat kararı verirken diğer bir mahkeme ise ceza, hem de yüklü bir miktar para cezası verebilmektedir. Veya aynı haber nedeniyle bir mahkeme basın-yayın kuruluşuna 'soruşturmanın gizliliğini ihlal' suçundan ceza verirken diğer bir mahkeme beraat kararı verebilmektedir. Bu konuyu dışarıda bırakırsak ikinci durum; esas üzerinde durulması gereken meseledir. Yani düşünce ve fikir özgürlüğünün sınırları ve buna dair verilen kararlar.

Bu konudaki çelişkiler veya istenilen seviyede olunmaması, basit bir fikir açıklaması nedeniyle insanların davalarla karşı karşıya kalmaları (son örnek Hülya Avşar herhalde) veya sövgü derecesine varan nef-

ret dolu ağır ithamların eleştirisi hürriyeti içerisinde değerlendirilmesi toplumun üzerinde tartıştığı ve sorun yaratan hususlardır.

Her halükarda konunun takdiri ve yoruma açık boyutu, yani bir ifadenin fikir ve ifade özgürlüğü içinde kalıp kalmadığının tespitinin, yorumsama yoluyla çözülecek olması işi zorlaştırırsa da, bu konuda AİHS çerçevesinde konulmuş kriterler ve geçmişten günümüze ilgili Yargıtay hukuk ve ceza dairesinin verdiği içtihatlarda yer alan kıstaslar konunun çözümüne açısından büyük katkı sağlıyor aslında. Ayrıca demokratikleşme eğilimi ile beraber fikir ve ifade özgürlüğünün sınırları da sürekli genişlemektedir, bu genişlemeyle beraber kanaat açıklamasının önündeki engeller azalmaktadır.

Basın açısından bir yazının hukuka uygunluk şartları olarak "görünen gerçeklik", "güncellik", "toplumsal ilgi (kamu yararı), ve "özle biçim arası denge" kriterleri geliştirilmiştir. Bir yazı bütün bu şartlara sahip ise hukuka uygun olarak kabul edilir. Fakat bu kurallar yeterli değildir. Bununla birlikte, "yazıyı bütün olarak değerlendirme", "yazının ana amacının niteliği", "eleştirinin eğitim ve kültür zemini" gibi unsurlarla da eleştiri ve düşünce özgürlüğünün sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Fakat buradaki temel mesele kıstas eksikliği veya yorum mekanizmasının nasıl çalışacağına dair teorik ilkele-

rin olmaması değil. Tüm bunlara rağmen keyfi veya bağımlı veya taraflı uygulamalardır. Bir durumda bir kriteri işletmek, başka bir durumda ise aynı kriteri işletmemek. Tamamen fikir ve düşünce özgürlüğü içinde kalan ve bunun tespiti zor olmayan ifadeler bile bazen hukuka aykırı olarak kabul edilirken diğer yandan çok daha sertleri eleştiri hürriyeti içine sokulmaktadır. Bu, hukuka güveni ve saygıyı azalttığı gibi adaletsiz sonuçlar ortaya çıkartmaktadır. Bu alan, hukukun en çok siyasetle, ideolojiyle ve kanaatlerle iç içe olduğu bölümdür. Genel olarak şahıs eleştirileri münferit bir konu olsa da, toplumu yakından ilgilendiren konularda fikir ve kanaat açıklamaları ise daha ideolojik, siyasi veya felsefi kanaat ve düşünce açıklamalarının hukuksal durumu, yani ifade özgürlüğünün bu alandaki görünümüleri önemlidir. Genel olarak şöyle diyebiliriz. Bu şekildeki ifade özgürlüğü, 'toplumsal değer'lere ve 'hâkim ideolojiye' saldırı noktasına kadar hareket alanına sahiptir. Fakat bu aşamadan sonra genellikle devletçi refleks, kendi aleyhine olan söz ve düşünceleri engellemeye çalışır. Ana meselelerden biri, devletin tehdit veya problem olarak gördüğü hususlar ile milletin problem olarak gördüğü fikirlerin birbirinden farklı olmasıdır. O nedenle toplumsal işleyiş ve huzur açısından sorunlu cümleler ifade özgürlüğü içine alınırken, salt devle-

“ Devlet, bir fikri, halkın bir arada yaşama istenci ve iradesine yaptığı etki, huzur ve asayişe güven duygusuna olan etkisine göre değerlendirmemekte, devletin egemenlik ve otoritesini sarsıp sarsmamasına göre değerlendirmektedir. Diğer yandan da ülkedeki iktidar savaşına paralel olarak hüküm vericilerin bu dengede seçtikleri görüş, durdukları yer ve pozisyona veya hâkim pozisyondakilerden etkilenme oranlarına göre de ifade özgürlüğünün sınırları değerlendirilmektedir. ”

tin resmi teziyle bağdaşmayan cümlelere geçit verilmemektedir. Buna da, Cumhuriyetten günümüze kadar gelen devletçi elitlerle halkın (genel çoğunluk) istek ve iradesi, yaşayış tarzı arasındaki tezatlığın ve kopukluğun hukuka bir yansımasıdır, diyebiliriz. Devlet, bir fikri, halkın bir arada yaşama istenci ve iradesine yaptığı etki, huzur ve asayişe güven duygusuna olan etkisine göre değerlendirmemekte, devletin egemenlik ve otoritesini sarsıp sarsmamasına göre değerlendirilmektedir. Diğer yandan da ülkedeki iktidar savaşına paralel olarak hüküm vericilerin bu dengede seçtikleri görüş, durdukları yer ve pozisyona veya hâkim pozisyondakilerden etkilenme oranlarına göre de ifade özgürlüğünün sınırları değerlendirilmektedir.

Öte yandan fikir açıklama-

sı ile haber aktarımları arasında her zaman bir fark vardır. Haber aktarımları gerçek olmalıdır. Fakat Yargıtay kararları anlamında gerçeklik kesin gerçeklik değil, görünen gerçekliktir. Mahkemeler ve Yargıtay, bir haberin gerçek olup olmadığını tespit noktasında oluşturulan görünen gerçeklik kavramını da duruma göre çelişkili uygulamaktadırlar. Bu anlamda haber aktarımlarının hukuka uygunluğu noktasında da çelişkiler bulunmaktadır. Örneğin yukarıda bahsettiğimiz Şamil Tayyar'ın yazdığı yazılar, esasında bir iddia-nameye dayandığı için görünen gerçeklik unsuruna fazlasıyla sahiptirler. Fakat ilkelerin farklı yorumlanışları açısından hem haber aktarımları hem de fikir açıklamalarının değerlendirilmesinde uygulamada çelişkiler bulunmaktadır.

DEĞİL Mİ Kİ KIZ ÇOCUKLARI DOĞMAYA DEVAM EDİYOR...

DEMET TEZCAN

Değil mi ki, dünya dönüyor hala ve aynı gökyüzün altını paylaşıyoruz? Sorunlarımız, sorumluluklarımız, sorumsuzluğumuz, çözümlerimiz, çözüm-süzlüklerimizle aynı havayı teneffüs ediyoruz...

Güneş hepimizi ısıtma-ya devam ediyor yine olan- ca cömertliğiyle. Kış gelin- ce üşüyoruz tüm insanlarla... Seviyoruz da karı. Yaşanan acı olaylar bizlerin yüreğini de acı- tıyor tüm insan yanımızla. Ve vicdanlarımız kanamaya devam ediyor her masumun ve mazlu- mun ahında. Ağlıyoruz, gülü- yoruz, kâh atlas kundaklarda umutlar beleyip büyütüyor kâh umutlar gömüyoruz kara top- rağın bağına ebediyete kadar. Bahar gelmeye, tabiat yeniden doğmaya, ölümler ve doğumlar değişmez devimini sürdürmeye devam ediyor.

Ekonomik kriz, yağmurun ve selin etkisi tedirginliğini taşı- yoruz.

Bayrama erişmenin sevin- cini duyuyoruz. "Demokratik açılım"ın ne getireceğini merak ediyor, bölgenin sorun- larını, siyasi çalkantıları, MGK

kararlarını takip ediyoruz. Ergenekon'un bilmem kaçın- cı dalgasını izliyoruz merak- la... Yaşanan her bir hadisele- rin kimi yüzeysel, kimi derin- den hepimizi sarıp sarmalıyor.

Ve bir eylül ayı daha vur- gununu üniversite kapısından başlatarak geliyor, hazan yap- rakları gibi dökülüyor umutlar bir kez daha. Çocukların bek- lentisine cevap verme sıkıntısı- nı duyuyoruz.

Dünya dönüyor baş döndü- rücü hızıyla ve biz de tutunma- ya çalışıyoruz hayata...

Dualarımızı, şu fani dün- yadan beklentilerimizi, huma kuşunun kanatlarında göğün yedi kat üzerine yolluyoruz.

Hâsılı kelim, buradayız! Bu ülkede. Ülke gerçekliğinin tas- tamam orta yerindeyiz. Tüm gerçekliğimizle.

"Bıraktığımız yerde" de diyebilirsiniz "siz hala orda mısınız?" da...

Buradayız, kaldığımız yer- den hayatın devamında... Arzularımız, hedeflerimiz, umutlarımızla. Dahası umudu kesmeyi bir türlü öğretemedi- ğimiz(!) ama umudu ve sabrı

tefekkürle kuşanmayı öğrendi- ğimiz kızlarımızla bir kez daha sormak için buradayız.

Nerde kalmıştık?

Ortak bir noktamız vardı değil mi tüm milletçe?

Hiçbir konuda hem fikir olamayan bu milletin belki de tek ortak paydasıydı "Çözumsuzluğumuz".

Çözme kavramı ile dillen- dirdiğimiz, sorun çözülmeyince kızlarımıza çözüvermeleri tel- kin edilen başörtüsüyle eğitim hakkında kalmıştık değil mi?

Üstü, hiçbir tevile örtüle- meyen beklentilerimizle, hiç söylememiş, hiç tekrar etme- miş, hiç kapılardan eli boş dön- memiş, hiç polis panzerleriyle püskürtülmemiş, hiç mahkeme- lerde bir suçlu gibi yargılanma- mış, hiç sınırlar ötesi sürgünler yememiş, hiç bezip bıkip geri çekilmemiş, hiç ikna odalarına alınmamış gibi...

Hiç ama hiç ikna olmamış bir halde, inadına zeki, inadına umut dolu dünyanın her bir yanına savrulmuş gibi gözük- seler de kökleriyle aramızda olan kızlarımızla yine, yeni- den bir kez daha "ya eğitim

hakki?" soru(nu)muzla buradayız efendim. Etimiz kemiğimizle... Cürmümüz, hükmümüzle, gücümüz, avazımızla, bağlanmış elimiz kolumuzla ve belki çaresizliğimizle... Kızlarımızın bu ülkenin kızlarının hakkı için buradayız işte bir kez daha. Şükür dilimiz halen söylüyor. Varlığımızı, mevcudiyetimizi hatırlatmaya devam ederek buradayız dilimiz döndüğünce... Evlatlarımız bizdir biz de onlarız, bir beden, bir bütünü. Acıyan yanımız aynı anda acır, evlatlarımızın yüzüne düşen gölge bizim yüreğimize düşer.

Biliriz her bir sözümüz Adem'den beri arşı alada, meleklerin şahitliğinde bekler kıyameti. Şahitliğimizi dillendirmek için buradayız. Önemi yok kurumlu vicdanlarınızın sızlayıp sızlamamasının. Herkes üstüne düşeni yapmalı nasılsa. Üstümüze düşeni yapmak için buradayız biz. Her dem yeneden...

Her yeni başlangıç yeni umutlara kapı aralar ya hani? Her yeni başlangıç yeniliklere gebedir ya. Yaratılmışların, olmuş ve olacakların tabiatında vardır, olacağı ve öleceğe çare yoktur bir tek. Umutsuz hayat olmaz. Hayatta da umutsuzluk barınmaz o yüzden buradayız.

Insanoğlu adedince imtihan çeşidi varsa, insanoğlu adedince de çözümün yaratılmış olduğu na olan inancımızla, inancımızın bir parçası olan örtümüzle var olmamızın çözümü nerdedir yeni bir eğitim döneminde sorusunu sormak için bir daha.

Hasretle bekleyen taze-cik yüreklere serpediğimiz suları, küllendirilmeye çalışılan

“ Başörtüsüne uygulanan anlamsız yasağı, temcit pilavı tadında bir kez daha sunacağız her yeni dönemde olduğu gibi bu dönemde de.

Değil mi ki, sözleri söyleyenin en güzelinin, en güzel sözüyle “ mümin kadınlara da söyle...” diyerek başlayan çağlar ötesinden tüm zamanlara yayılmaya devam edecektir kutlu mesaj...

Değil mi ki, Allah'ın kelamı ezelden ebede haktır ve gerçektir. Ve değil mi ki insanoğlu doğmaya her doğumda kız çocukları da erkek nüfusa karşın çoğalmaya devam edecektir.

sorunlarımızın üstüne serpelim de savrulup altından her birimizin avuçlarını kor ateşler gibi dağılayan, deva bekleyen dertlerimiz çıksın açığa diye buradayız.

Başörtüsüne uygulanan anlamsız yasağı, temcit pilavı tadında bir kez daha sunacağız her yeni dönemde olduğu gibi bu dönemde de.

Değil mi ki, sözleri söyleyenin en güzelinin, en güzel sözüyle “ mümin kadınlara da söyle...” diyerek başlayan çağlar ötesinden tüm zamanlara yayılmaya devam edecektir kutlu mesaj...

Değil mi ki, Allah'ın kelamı ezelden ebede haktır ve gerçektir. Ve değil mi ki insanoğlu doğmaya her doğumda kız çocukları da erkek nüfusa karşın çoğalmaya devam edecektir.

Doğuyorsak ve düşünüyorsak, “o halde çözüm nedir?” demeye devam için buradayız bir kez daha.

Toz lansın ister kimileri, tozlu raflarda unutulsun, açılmasın ne konusu, ne üstü. Hatırlayanı, hatırlatana, soranı bulunmasın. Ne ki nice yüreklerde belenip, beslenen umut bebeğidir bu mesele, varlık meselesidir, mevcudiyet davası.

Bu dava bitmez!

Hayal kurmaya devam ettiği sürece çocuklarımız, hayal kurmayın, bütün o hemcinsleriniz ve akranlarınız gibi gelecek planınız olmasın, geleceğinizin kararı sizin elinizde değil diymeyeceğimize göre sormaya, yasakları sorgulamaya devam edeceğiz hep birlikte.

Evet, bu uğurda senelerdir sözün her türlü söylemiş. En etkileyici, en edebi kelim-

lar edilmiş, en kahr dolu en ağır sözler de sarf edilmiştir icabında. Ne ki bitmemiştir sözümüz... Bakmayın, derin sessizliklerin koynundaki topluluklara sükûtumuz isyanımızdır aslında. Çözumsuzlüğe kahrimızdır aynı zamanda.

Susuyor olabiliriz ama sağır değiliz seslere... Kulaklarımız seslerde. Söylenmesi gereken bir türlü söylenmeyen sözlerin hasretinde...

Yeni olan ne önerirsiniz çözüm adına diye beklemede.

Yasakları söylediğiniz gibi bir çırpıda, hayal kurmadan yaşamının binbir yolunu da

öğretebilir misiniz çocuklara mesela? Ah şu hayalleri, hayattan beklentileri olmasa ve ah umut olmadan hayata nasıl tutunur bir can söyleyiverseniz onlara.

Bakmasalar gözlerimizin içine. Gözlerimizi delip, ta yüreklerimizi dağlama- sa bakışları, kanatmasa sözleri, her hayal kuruşlarında bir lokma ekmeğe hasret aç çocuğun sitemi gibi dağlamasa "ne zaman?" deyişleri yüreklerimizi.

Su dolu kazanda çakıl taşlarını kaynata dururken avuntu niyetine, çakıl taşlarıyla olsun

umudu verebilsek hiç olmazsa Ömer'i bekleyen yaşlı kadın gibi ve sonra ulaşsa imdadımıza çağın adaletli Ömerleri.

Biraz su, biraz güneşle yetinmeyi öğrenebilselerdi sorumlu vatandaş bilinciyle kızlarımız. Bir bitki gibi, ot gibi yani...

Her şey tam kökünden hallolurdu değil mi?

Olmadı susmayı öğretiriz onlara el birliğiyle... Sağır kulakların duymayacağı, sağır duvarlardan suratlarına acı gerçek olarak çarpan beyhude sözleri sarf etmemeyi... Susmayı, söylememeyi, akranlarının hayallerini, okul hikâyelerini, üniversite öykülerini duymamayı. Hayattan beklentin nedir? Sorusunu pas geçmeyi...

Sağır ve kör olmayı, beş duyusuz, duygusuz yaşamayı yani...

Olmadı, eğitim, üniversite, bölüm, branş, meslek, hedef, gelecek gibi kelimeleri çıkarıp literatürlerinden çoktan seçmeli sorularda "hiçbiri!" cevabını seçmeyi...

Ne ki, suskunlukları bir Meryem kılar onları. Kucaklarında kitaplarıyla egemenlik alanınızda, aranızda görmeye dayanamadığınız kutsal mabetlerinizde dolaşan birer Meryem'dir onlar.

Ve sizin şer zannettiklerinizde hayır vardır buyurmuşsa Yaradan...

Umutların dibe vurumu gibi gözükse de Yusuf'un zindan macerasıdır bu biraz da. Biliriz zindandan sultanlığa giden bir yol vardır hak yazgısında.

VİYANA KÜTÜPHANE(Cİ)LERİ VE SEFALETİMİZ

MESUT KARAŞAHAN

“Sizden depozito almayalım; buna gerek yok.” dedi Viyana Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki görevli. “Ağustos ayında ayrılacağınızı söylüyorsunuz. Bu paranın sonradan size iadesi kolay olmayacak; banka kanalıyla ve muhtemelen gecikerek...”

Az sonra kitaplara kavuşacak olmanın heyecanıyla, âdeta çölde su bulmak üzere olan bir yolcunun sabırsızlığıyla, “efendim, sağladığınız bu imkânlar karşısında birkaç yüz Euro’nun lafı mı olur? Hatta daha fazlasını bu kütüphaneye bağışlamak isterim.” diye karşılık versem de, sonunda bayan yetkilinin ısrarı galip çıkacaktı.

Viyana’ya vardığım gece- nin sabahı, belediyeden aldığım bir ikametgâh belgesine pasaportumu ekleyerek, ayağımın tozuyla ana kütüphaneye gelmiş ve -üniversitenin bütün alt kütüphaneleri de dahil- buradan ödünç kitap alabilmemi sağlayacak şekilde üyelik işlemlerimi tamamlamıştım.

Sonraki günlerde ana kütüphane ve sayısız alt kütüphaneden hemen hemen her gün, üstelik aynı anda onlarca kitabı eve taşıırken hiçbir bedel de ödemiş olmanın uyarıcı etkisini hissedecektim. Bu durum, kitapların emanet olarak taşıdığı değeri ve dolayısıyla bana yüklediği

sorumluluğu kat kat arttıran bir- şeye dönüştü.

Yine de kütüphane üyelik kartımı alırken hissettiğim mahcubiyetin başka sebepleri de olmalı. Böyle bir kolaylık İstanbul’daki bir üniversitede, sözgelimi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde yaşanabilir mi? Viyana Üniversitesi kütüphanelerinde bulunan toplam 6,5 milyon (altı buçuk milyon) kitabı mukayeseye dahil bile etmiyorum.

Belki de Viyana’lı kütüphanelerin muamele tarzı böyle hisler içinde kalmama yol açmıştır. Türkiye üniversitelerinde makam sahibi kelli fellî adamların, “Prof. Dr.” ünvanına sahip kravatlı kişilerin kâh hükümet darbesi girişimlerine adının karıştığı ve bu amaçla gizli teşekküller içinde yer aldığı, kâh üniversite kapısından içeri başörtülü öğrencileri almamakla övünebildiği bir ülkede okuma, araştırma, kitaplara, kaynaklara ulaşma, düşünme ve sorgulama Orwellyen mânâda yasaklı eylemlerden olabilirdi ancak.

Bunlar Türkiye’deki statükonun karanlık yüzü. Peki, ya Türkiye Yazarlar Birliği’nin İstanbul şubesinde yaşadıklarına ne demeli? Önceki yaz araştırma konumuz ve mahallimiz olan Güney Afrika’daki Cape Town Üniversitesi Kütüphanesi’nin

üyelik şartnamesine göre buraya “harici araştırmacı” statüsüyle üye olabilmek için kendilerinden yardım istediğimiz TYB yetkililerinin menfi tutumları, Viyana’da ister istemez gözümün önüne gelmişti. Şükürler olsun ki, o zaman da Güney Afrika Ulusal Kütüphanesi’nin Cape Town Kampüsü’nde dostane ve sıcak bir ilgiyle karşılanmış, kütüphanenin sahip olduğu hiçbir imkânı Türkiyeli bir yazardan esirgemenin, bunun için yetki sınırlarını zorlayabilen hârikulâde insanlarla muhatap olmuştum.

Avusturya’ya gelirken, bu ülkede günden güne güçlenen ırkçı akımlarla ilgili endişelerim de kütüphanedeki hayretimi arttırmış olabilir. Burası ne de olsa ırkçı partilerin 1990’ların sonlarından bu yana iktidara aday veya ortak olabilecek kadar “başarı” gösterebildiği bir ülkedir. Yakın zaman öncesine kadar Viyana Kuşatmaları’nın yıldönümleri Türk ve Müslüman aleyhtarlığı ritüellerine dönüşmedikçe tamamlanmış sayılmazdı.

Viyana’daki çalışmamız ilerledikçe, şehrin değişik semtlerine dağılmış yeni alt kütüphaneleri keşfettikçe, ilk gün karşılaştığımız teveccühün tesadüfi ve münferit bir vaka olmadığı kanaatine varacaktım. Bu insanlar, ne üniversitede bir akademisyen veya

Mihmandarımız Enes Bayraklı (sağda) ile Viyana Üniversitesi avlusunda. Enes Bey sık sık -münakaşa başlatma pahasına- kitap dolu çantamızı taşımaya da kalkışmıştı.

öğrenci statüsüne sahip olan, ne de Avusturya vatandaşı olan, fakat kendisini sadece sözlü olarak "araştırmacı-yazar" diye tanıtan bir kişiye kitap temin etmekten haz duyarken, kütüphanecilik eğitimlerinin bir parçası olarak bu konuda da sıkı bir formasyon almış gibiydiler.

Aksi takdirde Doğu Asya Araştırmaları Kütüphanesi'nin müdiresi Dr. Gabriele Pauer'ın kitaplarla dolu, büyük ve ağır çantamızı (daha doğrusu bavulumuzu) kapıp koyacak bir yer bulmaya çalışmasını, "kütüphanemiz Ağustos'ta tatile girecek, ama acil bir kitap ihtiyacınız olduğunda telefon ederseniz gelip açabiliriz." demesini, ana kütüphanede, başka kütüphanelerin adresini bize temin edebilmek için sağa sola koşturan Bay Stefan Wiborny ve kitaplar raf-lardan üçer beşer toplanıp getirilirken biraz fazla beklememizden üzüntü duyan, bir an önce listeyi tamamlamak için çırpınan Bay Bernhard Ornezeder'in bu davranışlarını nasıl izah edebilirim?

Sonradan kütüphanenin ödünç verme şubesinin müdiresi olduğunu öğrendiğim, ilk gün

üyelik işlemlerimizi gerçekleştiren Bayan Birgit Kopar'ın birkaç kez daha prosedürlerin ötesine geçerek, inisiyatif kullanarak bize kitap temin etmesi, keza Tarih Araştırmaları Kütüphanesi'nde benzer müdahaleleriyle çalışmamızı daima kolaylaştıran Bay Franz Neunteufl'un âlicenap tutumları kolay unutulur mu?

Yaz dönemi olmasına rağmen hayli faal gördüğümüz pek çok kütüphanenin, öğretim yılının başlamasıyla birlikte başdöndürücü bir trafiğe sahne olduğunu öğreniyoruz WONDER yöneticilerinden (Yeri gelmişken, Viyana'da bizi yaz boyunca misafir eden ve mükemmel bir çalışma ortamı hazırlayan, WONDER'in fedakâr ve cefakâr yöneticileri Nadire ve Yusuf Kara kardeşlerimize burada bir kez daha teşekkür etmeyi borç addediyorum.). Sabah erken saatlerden itibaren oluşan kitap kuyrukları, okuma salonunda boş bir yer bulma (veya kapma) mücadelesi ve -kütüphaneciler açısından- akşamları saat 21'e kadar okuyucuya hizmet verme zorunluluğu Türkiye'de alışık olduğumuz şeylerden değildi. İlginçtir ki, bazı kitaplar için sıraya girmiş,

bu şekilde kimini temin ederken kimi kitaplar için aylarca boşuna beklemiştik.

Batılı toplumların dünya üzerindeki egemenliğini, Müslüman toplumların ise içine düştüğü sefaleti izah etmeye yarayan bir resimdir karşımızdaki. Bu, insanî ilişkiler bakımından onulmaz yaralar almış halkların "güç"e nasıl sahip olabildiğini açıklayan bir farklılıktır.

Eski Yunanda Thebes Kütüphanesi'nin kapısında "Ruhun İlacı" diye yazarmış. Bunu bugün Müslüman halklar açısından "sefaletin ilacı" diye okumak uygun olabilirdi. Fakat heyhat, insanımız kitapla tanışmaya fırsat bulamadan şimdi de 3G teknolojisinin yeni oyuncakları onun ufkunu kaplamaya başladı.

Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi'nde muhatap olduğumuz ve kendisine makale, çeviri ve telif eserlerimizden örnekler sunduğumuz görevli, üyelik başvurumuzun âkıbetini öğrenmek için aylar sonra kapısını çaldığımızda şöyle demişti: "Bunun için yıllardır bekleyen başvuru sahipleri var; sizinki de bir şey mi?"

Tarih Araştırmaları Kütüphanesi'nin bütün imkanlarını seferber etmek için bizden ne bir TYB üyelik kartı ne de başka bir etiket bekleyen Bay Neunteufl'un vedalaşırken söyledikleri, Viyana'dan dönüş yolculuğu boyunca kulağımda çınlayacaktı:

"Size elbette hizmet edeceğiz. Siz yeni bir eser ortaya koymak, yeni bir kitap kaleme almak için bu çalışmaya ruhunuzu veriyorsunuz; bizimki de birşey mi?"

HÜSNÜ BİRİNCİ KARDEŞİM İÇİN

Ayrılmak için doğuyor, buluşmak için ölüyoruz

AV. ŞEREF DURSUN

Ramazan-ı Şerif, kendine mahsus her zamanki güzelliği içinde geçiyordu.

Arkadaşlarla bu güzellikleri değişik coğrafyalardaki kardeşlerimizle paylaşarak iyice taçlandırmak istemiştik. Amacımız birkaç günlüğüne de olsa Makedonya'ya gitmek, evlâd-ı fatihanın yaşadığı ata yadigârı topraklarda birkaç gün ihya etmek, ihya ederken de ihya olmaktı.

Bunun, daha önce defalarca birlikte seyahat ettiğimiz Hüsnü Birinci kardeşimle son seyahatimiz olduğunu bilemezdik. Çok keyifli ve bereketli bir seyahatin bitiminde, oradaki yakın dostlarımız ve aileleriyle bir iftarda yine beraber olduk. Dönmek gerçekten zordu hatta, birkaç gün daha kalalım, teklifi ondan gelmişti. Nerden bilirdik dönüş gününde kardeşimizin aramızdan ayrılacağını!

Ve nihayet o yağmurlu gün...

Sabah imsakla beraber havaalanına gitmek üzere çıkmış evden.

Sabah namazını henüz kılmış ve abdestli olarak.

İlerleyen saatlerde hepimizi endişe ve acıya sevk eden ilk haber saat 7 gibi geldi: Hüsnü yükselen suda arabası durmuş ve yardım istemiş. Anlaşılan Hüsnü de sele kapılanlar arasındaymış.

Telefonla itfaiyeden yardım istemiş.

Hüsnü Birinci Oğulları Muhammed ve Yasin ile Birlikte

Sonra da bir daha haber alınamamış.

Bütün sevenleri dua ediyorduk artık.

Ümitliydik de...

İlerleyen saatlerde, saat 07.30'da İSTOÇ tır garajını görünce sanki kıyamet kopmuştu. Felaket gerçekten izah edilemeyecek ölçekte ve can sıkıcıydı.

Hüsnü kardeşin yaşadığını, her an arayacağını ümit etmek istiyorduk.

Günlük hayatında her zaman disiplinli ve tedbirli bir insan olarak tanıdığımız Hüsnü kardeşimize, böyle trajik bir ölüm şeklini aklımıza bile getirmek istemiyorduk. Aramalarımız boşunaydı, basın ekspres yoluyla tekrar tır garajına geldiğimizde aynı günün öğle sularında acı haberi aldık:

Sevgili kardeşimiz, aziz dostumuz, yıllardır en az aile fertlerimiz kadar, belki onlardan da

sık görüşüp konuştuğumuz, dertleştiğimiz Hüsnü Birinci kardeşimiz, bir Ramazan sabahının rahmet saatlerinde oruçlu bir ağız ve abdestli bir halde, rahmet-i rahmana kavuşmuştu.

Allahın takdiri karşısında elbette boynumuz kıldan ince, tevekkül ve teslimiyetimiz tamdı ama bir şeyleri kabullenmek güç geliyordu insana:

"Arabayla havaalanına giderken, otobanda su baskınında kaybolmak ve boğulmak..."

Bunu herhangi bir insana izah etmek ya da bir yabancıya tercüme etmek mümkün müydü?

"Burası Türkiye" mi, demeliydik? Tahayyülümüzün sınırları zorlanıyordu.

İstanbul, çok uzun dönemlerin yanlış şehircilik politikaları ve bizzat bu şehirde yaşayan bizlerin kenti yağmalaması sonucu mu bu hale gelmişti?

Bir şehir, modern insanın, toprak bırakmayan, arsa bırakmayan, her yeri asfalta ve betona çeviren ve bunu yaparken de asgari mühendislik hesaplarını bile gözetmeyen muhterisliğine karşı... Felaketi hazırlayanların hiç mi ihmali kusuru yok? Koca şehir bu kadar mı sahipsiz?

Ah, bunların birçoğu doğru olsa da ne kadar boş geliyor şu anda!

Çünkü acılarımız o kadar taze ki!

Neye yarar ki bunları tartışmak?

Hüsnü Birinci dostumu geri getirir mi?

Onun, "Hadi bu Kurban Bayramı'nda da Yemen'e gidelim, oraldaki kardeşlerimizle aynı havayı soluyalım" şeklindeki muhtemel bir önerisine ya da Yasin'le konuştum Almanya, İngiltere ve Fransa'yı gezdirmek için bizi bekliyor davetine imkân verir mi?

Elbette hayır.

Acımız gerçekten büyük.

Tek tesellimiz, ahiret yurdunun bir buluşma mekânı olduğuna, dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğuna olan derin imanımız.

Evet, dostlar; Ansızın gelen ölümdü.

Bu dünya bir ayrılıklar dünyası.

Dünyaya "ayrılmak" için geliyor, buluşmak için ise ahiret yurduna yolcu ediliyor.

Daha da kestirmeden söylesek;

Ayrılmak için doğuyor, buluşmak için ölüyoruz.

Dostum, arkadaşım, Hüsnü kardeşim.

Biz, seni tanıyan herkes; senin iyi bir Müslüman ve iyi bir insan olduğuna yürekten şahitlik ediyoruz.

Ettik de.

Nitekim son yolculuğuna katılan binlerce sevenin hep senin "iyilerden" olduğunu anlatıp durdu.

Son yolculuğun hepimizi gıpta ettirecek güzelliklerle doluydu. Dünya serüvenini hüsnü hatime ile sonlandırdın.

Ne çok sevenin vardı!

Ne çok dua edenin vardı!

Allah taksiratını affetsin!

Allah seni iyilere komşu, *habibine* yoldaş eylesin!

Sen ki kimseye kötülük etmezdin.

Sen ki yardıma muhtaç kardeşlerine elinden gelen her türlü yardımı yapardın.

Sana sorununu anlatmış veya sorunu anlatılmış hiçbir Müslüman kardeşin için ilgisiz davranmazdın.

Sana iletilmiş bir kardeşinin sorununu çözebileceksen kendin çözer, değilse çözüm için bildiğin bütün yolları gösterir, o işi sonuçlandırana kadar ciddiyetle takip ederdin. Seni en iyi, cenazene katılan dostların anlattı. Kendine gıpta ettirdin.

Hüsnü kardeşime bir kere daha Allah'tan rahmet diliyorum.

Kederli ailesine sabr-ı cemil diliyorum.

Ve onu seven tüm dostlarına, arkadaşlarına ve kardeşlerine de başsağlığı diliyorum.

Seni hiç beklemediğimiz bir zamanda, hayal etmediğimiz bir şekilde kaybettik; ama inşallah ahiret yurdunda hep beraber "kazananlardan" oluruz kardeşim.

Rabbim sana şehidlik sevabı ihsan etsin. Kabrin cennet bahçesi, işin kolay olsun sevgili kardeşim.

Mekânın cennet olsun!

TÜRKİYE’NİN KİMLİK KRİZİ SİSTEMİN ÜRÜNÜDÜR

PROF. DR. BURHANETTİN CAN

“Körlerden ne ekip biçme, ne bayındırlaştırma
Ne ticaret ve ne de başkaca yarar umulur.”

Mevlana

Giriş

Hükümetin önce ‘Kürt açılımı’ sonrada ‘Demokratik açılım’ adını verdiği bir programla, Türkiye’nin en ciddi sorunlarından biri olan Kürt sorununu çözme teşebbüsü, Türkiye’de ciddi tartışmaların, gerilimlerin ve fay hatlarının güncellenmesine sebebiyet vermiştir. Böyle bir açılım paketiyle Türkiye Kürt sorununu adil bir çözüme kavuşturma şansını yakalamalıdır. Bunun için bazı sorulara gerçek anlamda cevap verilmesi gerekir. Kürt sorunu denen sorunun kökeni, temel nedeni nedir? Kürt sorununun çözülmesi ile Türkiye bütün sorunlarından arındırılmış olacak mıdır? Türkiye’nin ana sorunu, gerçekten de Kürt sorunu mudur? Yoksa Kürt sorunu ana sorunun bir sonucu mudur?

Burada bu konu tartışılacaktır.

Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne İntikal Eden Hastalıklar

Osmanlı imparatorluğu, Selçuklu’nun en küçük beyliğinden doğan, üç kıta yedi

denize hâkim olan, altı yüzyıl yaşan bir imparatorluk olup çok dini, çok mezhebi, çok dili ve çok kavimi bünyesinde barındırabilmiştir. Osmanlı’nın yükseliş ve çöküş dönemlerinin gerçekçi, ilmi analizinin yapılması ve bundan gereken derslerin çıkarılması Tarihçilerin görevidir. Osmanlı’yı yermek, yok saymak, karalamak ya da övmek, hatasız-kusursuz göstermek günümüz Türkiye’sine bir şey kazandırmayacak ve de kaybettirmeyecektir. Ancak altı yüzyıl yaşamış bir devletin bütün sevap ve günahlarıyla bizim mazimiz, kökümüz ve tarihimiz olduğu unutulmamalıdır. Bu büyük tarihi birikimden günümüz nesillerinin alacağı, kazanacağı çok şey vardır.

Osmanlı’nın çok dinli, çok mezhepli, çok kavimli, çok dilli olan bir toplumsal yapıyı **Osmanlı üst kimliği** altında nasıl barıştırdığı üzerinde çok tefekkür edilmesi gerekir. Bu heterojen yapı, Osmanlı’nın hem gücü hem de zaaf noktasıydı. Osman Gazi’ye atfedilen, **‘Bizim amacımız kuru bir cihangirlik sevdası değil İläyi**

Kelimetullâh’ı yayma sevdasıdır’ kuruluş felsefesine bağlı olunduğunda ve bunun gereği yapıldığında Osmanlı büyümüştür. Dünyadaki fitne ve fesadı ortadan kaldırıp hak ve adaleti hâkim kılma misyonunun gerektirdiği mücadeleyi verdiği cazibe merkezi olmuştur. Feth edilen topraklarda ki halklar barış ve huzur içerisinde yaşadıklarından, Osmanlı’yı kendi dininden veya kendi kavminden olanlara tercih etmişlerdir. **Osmanlılık bir üst kimlik olarak benimsenmiştir. Tüm alt kimlikler, Osmanlı üst kimlik şemsiyesi altında varlıklarını devam ettirmişlerdir. İttihat Terakki’ye gelinceye kadar alt kimliklerin hiçbirisi asimile edilmek istenmemiştir. Tam tersine bir zenginlik olarak görülüp korunmuştur.**

Ana misyonda meydana gelen sapma, motivasyon ve heyecan kaybı, yönetimde yozlaşma, lüks, israf, gösteriş, haksızlık ve adaletsizlik ve zulmün tepeden tavana kadar yayılması, toplumda nemelazımcılığın yaygınlaşması ve bunun gibi sebeplerden dolayı üst kimliğe

olan bağıllık kırılma noktasına gelmiştir.

Kendi hatalarını görme-yip hep başkalarını suçlamak, Osmanlı'nın son 150 yılından günümüze olan zaman dilimini göz önüne aldığımızda, en ciddi zaafıdır. Bu güne kadar bütün sorunların kaynağı olarak hep dış güçler gösterilmiştir. Bu en büyük yanılgı ve ciddi bir körlüktür. Dış güçler düşmandır, rakiptir. Onlar yapması gerekeni yapmak-tadırlar. Bu, beşer tarihinin temel yasasıdır. Kurdun sürüye saldırmaması kurdun fitratının nasıl bir gereği ise, düşmanın seni her türlü hile ile içten çökertmeye çalışması da mücadelenin yasası gereğidir. O nedenle Sa'di,

"Çobanın uyuması ve kurdun sürüye hücum etmesi

Bilgeler katında hoş görülür şeylerden değildir."

demıştır. Hep başkalarını suçlayarak, kararlaarak bir yere varılamaz. Onlara bu imkân ve fırsatı verenler asıl suçlu olanlardır.

Osmanlı döneminde eyalet valiliği yapmış olan Hüseyin Kazım Kadri, *'Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi'* adlı eserinde(1), **'Makedonya Meselesi'**, **'Arnavutluk Meselesi'**, **'Ermenistan Meselesi'**, **'Suriye Meselesi'** başlıkları altında imparatorluğun dağılma sürecini inceler. Eseri okuyup bittirdiğinizde, -Türkiye'de yaşamasanız bile- 'eğer aynı uygulamalar devam ederse bundan sonra **'Kürdistan Meselesi'** gelecektir' şeklinde bir tesbitte rahatlıkla bulunabilirsiniz. Çünkü eseri

bitirdiğinizde söz konusu dört meselenin ana ortak noktalarını çok rahat bir şekilde görebilmektesiniz. Bu ana noktaları, genel boyutları ile herke-se ve her şeye şamil edilmemek şartıyla, aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

Yönetici Kadro ve Aydınlar

- Kararsızlık, irade eksikliği, acziyet,
- Kabiliyetsizlik, mantıksızlık, gaflet, dalâlet, cehalet, vurdumduymazlık,
- Halka zulüm etmek; Mala, mülke, haneye ve namusa tecavüz,
- Lüks ve israf içinde yaşamak,
- Tüm yolsuzlukların içerisinde yer almak,
- Kendini yenilememek,
- Tehlikeleri zamanında gör-memek, ufuksuzluk,
- Dış dünyayı algılayamamak, düşmanlarının başarı nedenle-rini gerçekçi bir şekilde tespit edememek,
- Şekilci ve taklitçi,
- Aralarında iktidar çekişmesi, aşırı ihtiras,
- Mağlubiyetlerin oluşturduğu aşağılık kompleksi,
- Osmanlı'nın kuruluş misyonunun unutulması,
- Batı hayranlığı,
- İktidara talip olanların hazırlıksızlığı,
- İttihatçı kadroların, yıkmaya talip olmaları; yapmaya değil.

Halk

- Nemelazımcı,
- İslamı yayma heyecanının kaybolması,
- Organize olmama,
- Tepkisizlik.

Devlet

- Birimlerin birbiri ile mücadele etmesi, Güçlü Bileşke Kuvvet'i oluşturamamak,
- Bürokrasinin bölünmesi,
- Sivil ve askeri bürokraside ihtiras ve çekememezlik, hizipler yüzünden birbirini tasfiye etme,
- Askerin boğazına kadar siya-setin içine batması ve birbirine destek olmaması,
- Halkın kılık-kıyafetini zorla değiştirmeye çalışmak,
- Şekli olarak Avrupalılaştırma gayreti,
- Her konuda uzun vadeli bir strateji ve politika yokluğu, her şeyi günü birlik çözme yaklaşımı,
- Ana stratejinin nirengi noktası, dış düşmanlar arasında ki rekabet olması, ihtilaflara dayalı denge politikası,
- Yerel yönetimlerde, dile müdahale edip tüm yazışmalarda Türkçe'yi mecbur tutarak yöre halkının merkeze olan güvenini sarsma ve üst kimliğe olan güveni yıkma,
- Sorunları çözerek üst kimliği kuvvetlendirme yerine, üst kimliği parçalayıcı yeni kimlikler üretmek: Türleşmek, batılaşmak,
- Farklı alt kimlikleri yok var-sayma.

Sorunların Teşhis ve Tedavisi

- Hastalığın teşhisi yerine belirti-leri ile uğraşmak ve tedavi etmeye çalışmak,
- Sebepler yerine sonuçlarla meşgul olmak,
- Yanlış teşhis ve yanlış tedavi,
- Sorunları şiddet yolu ile çöz-meyi benimseme,

- Bütün kötülüğün kaynağı olarak padişahları, özellikle de Abdülhamit'i görme ve Sultanların gidişi ile her şeyin düzeleceğine inanma,
- Her türlü toplumsal şikâyetle dış güçlerin parmağının olduğu inancı ile;
- Sorunlara gerçekçi anlamda yaklaşamama,
- İç sorunları yok kabul etme,
- Sorunları, düşmanın karışırması olarak görme.
- Bundan dolayı içerdeki tüm hak taleplerini ihanet çizgisinde algılama, nitelendirme ve düşman olarak görme.
- Halkın sorunlarını doğru ve zamanında teşhis edememe,
- Halkın sorunlarını sorun olarak görmeme,
- Sorunları çözmek için hiçbir gayret göstermeme ve fakat dış güçlerin baskıları sonucu dış güçlerin kendi stratejileri doğrultusunda hazırladıkları ıslahat projelerini uygulamak mecburiyetinde kalma,
- Islahat projeleri halkın ihtiyacı ve isteği olduğu için icra etme yerine, Batının dayatması olarak görüp ıslahat hareketini savsaklama, geçiştirmeye çalışma, adet yerini bulsun diye uygulamaya çalışma,
- Islahat projelerini tüm topluma yayma yerine, sadece Avrupa'nın önerdiği toplum kesimlerine uygulama, dolayısıyla mağdur olan diğer toplum kesimleri arasında huzursuzluğun yayılmasını görmeme/görememe,
- Üst kimliğin kırılmasına neden olan sorunları çözme yerine ya farklı etnik yapıları vuruşturarak ya da aynı etnik yapıyı bölüp vuruşturarak sorunları

“Cumhuriyet döneminde anayasa ve yasalar, devrim yasaları çerçevesinde askeri yönetimler tarafından hazırlandığı için halk değil, sistemin bekası referans alınmıştır. Sistemi koruma ve kollama görevi de halka değil askere tevdi edilmiştir. Bütün darbelerin temel gerekçesi sistemi koruyup kollamadır. Sistem batıdan ithal edildiği için, halkın sırtında çelikten bir gömlek olup Halkı mengene gibi sıkırmaktadır. Halka daha müreffeh bir hayat vaat eden siyasi partiler, iktidar olduklarında vaatlerini gerçekleştirip Halkı rahatlatmak zorundadırlar. Ancak yapacakları düzenlemeler için, sistemin koruyup kollayıcılarının engelini aşmaları gerekmektedir.”

erteleme. Kavga ettirilen grupların birgün kendiliğinden ya da dış güçler aracılığıyla barıştırılıp bir cephe oluşturabileceğini görememe.

Bütün bunlar, belli boyutları ile cumhuriyet dönemine de intikal etmiştir. Cumhuriyet döneminde anayasa ve yasalar, devrim yasaları çerçevesinde askeri yönetimler tarafından hazırlandığı için halk değil, sistemin bekası referans alınmıştır. **Sistemi koruma ve kollama görevi de halka değil askere tevdi edilmiştir. Bütün darbelerin temel gerekçesi sistemi koruyup kollamadır.** Sistem batıdan ithal edildiği için, hal-

kın sırtında çelikten bir gömlek olup Halkı mengene gibi sıkırmaktadır. Halka daha müreffeh bir hayat vaat eden siyasi partiler, iktidar olduklarında vaatlerini gerçekleştirip Halkı rahatlatmak zorundadırlar. Ancak yapacakları düzenlemeler için, sistemin koruyup kollayıcılarının engelini aşmaları gerekmektedir. Bunun için de Osmanlı'da kullanılan 'Papuç doktrinini' kullanmak zorunda kalırlar:

“Fuat Paşa: Kuvvet ya yukarıdan ya aşağıdan gelir. Bizde yukarıdan gelen kuvvet halkı eziyor, alttan, yani toplumdan ise kuvvet gelmiyor. **Bu durum-**

İnönü başkanlığında Lozan Heyeti

da papuççu gibi yandan yandan vurmali. Yabancı elçilikler aracılığıyla dış destek almalı.”

Bir ülkenin aydın ve yönetici kadrosunun, ülkenin kuruluşunu, yabancıların yardımlarına, lütuflarına bağlamış olmaları gerçekten de ürkütücüdür! Üsten gelen kuvvet, Osmanlı’da padişaha ait iken Cumhuriyet döneminde, 1950’ye kadar padişah’tan daha fazla yetkilerle donatılmış olan Cumhurbaşkanlarına; 1960’dan sonra ise Orduya aittir. **Genel olarak 1950’den sonraki tüm siyasi iktidarlar, Erbakan hariç, batıdan özellikle ABD’den destek almayı neredeyse Türkiye’yi yönetebilmenin olmazsa olmaz şartlarından biri saymışlardır. Bütün reform-ıslahat projelerini dış destekle yürürlüğe sokmaya çalışmışlardır.** Bu ıslahat hareketlerinde milletin menfaatine olanlar, hem içerden hem de dışarıdan genellikle engellenmiş, batının, küresel sermayenin işine yarayanlar tam bir iç ve dış destekle icra edilmiştir.

Darbeler bile dış destek alınarak yapılmaktadır. Ordu darbeyi yaparken siyasi iktidarları, memleketi uçurumun kenarına getirmekle ve ülkeyi dış güçlere peşkeş çekmekle suçlamaktadır. Ancak ilginç olan taraf ise Darbecilerin ilk beyanatlarında, tüm uluslar arası anlaşmalara ve NATO’ya bağlılık mesajı vermiş olmalarıdır. Öyleyse darbeler kimi kime karşı, niçin korumaktadır?

O nedenle son dönem Osmanlı yönetim sisteminin bütün hastalıklarını, Cumhuriyet döneminde de bulmak mümkündür. Cumhuriyeti kuran kadronun, Osmanlı sisteminde yetişmiş, mağlubiyetlerle yoğrulmuş, çözümü Batı’da aramış bir kadro olarak Osmanlı’nın tüm hastalıklarını bünyesinde barındırması normaldir. Anormal olan, Osmanlı’nın yıkılışından hiç ders almamış olmalarıdır. Osmanlı’yı red ve inkâr etmiş olmaları, tarihi bir tecrübe olarak ondan ders almalarına mani olmamalıydı. Ne

yazık ki gerekli dersleri alamamış, İttihat Terakki’nin yaptığı hatalar üzerine daha da fazla hata ekleyerek yollarına devam etmişlerdir.

Lozan’da Lağvedilen Kimlikler

Son dönem Osmanlı yönetiminin şabloncu, taklitçi yaklaşımı genel olarak Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin de yaklaşımı olmuştur. **Fransız İhtilali’nin etkisinde kalan kurucu kadro, heterojen Osmanlı toplumundan miras kalan bir ümmeti, tek bir etnik kimliğe dayanan bir ‘ulus’a dönüştürmeyi, kendi tabirleri ile ‘yaratmayı’, ana politika olarak benimsemiştir.** Batı’da geçerli olanın bizde de geçerli olacağı şablonculuğu, taklitçiliği ve kolaycılığı söz konusu idi. Mevlana’nın deyişi ile,

“Bir yerde zehir olan başka bir yerde deva olur

Bir yerde küfr olan başka bir yerde caiz olur.”

Farklı etnik yapıları bünyesinde barındıran bir halk için

ulusçuluk bir zehirdi. Osmanlı yüzlerce yıl, farklı dil, din, mezhep ve etnik yapıları bir potada eriterek bir üst kimlik inşa etmişti. Ancak yukarıda özetlenen hastalıklar nedeniyle önce Hristiyanlar, sonra da Müslüman olan Arap ve Arnavutlar yapıdan kopmuşlardır. Ne var ki, geride kalanların tümü saf kan Türk değillerdi. Türklerden çok önce Anadolu'da Kürtler vardı ve de Türklerden çok önce Müslüman olmuşlardı. 1071'de Malazgirt'te Alpaslan Gazi'nin komutası altında Bizanslılara karşı savaşmışlardı. Diğer taraftan Birinci Cihan Savaşı öncesi ve sonrasında Balkanlardan ve Kafkaslardan Türk olmayan ve fakat Müslüman olan halklardan yığınla göçmen Anadolu'ya gelip yerleşmişti. **Dolayısıyla Anadolu'da oluşan toplumsal yapı, Osmanlı'daki gibi çok dinli, çok mezhepli, çok kavimli ve çok dilli olmuştu.**

Bu yapı Lozan'da Türkiye'nin önüne ciddi bir sorun olarak konulur. Hristiyanlara, Musevilere ve Kürtlere azınlık statüsünün tanınmasını ister Avrupa delegasyonu. Osmanlı döneminde fazla ilgilenmedikleri Kürtleri, Avrupa ne hikmetse Lozan'da hatırlamış ve onları da azınlık statüsüne sokmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye delegasyonu, İslam hukukunu referans alıp azınlıkları gayrı Müslimler olarak tanımlayıp, Osmanlı'daki zimmiler, Kürtlerin aslı unsur olduklarını gerekçe göstererek azınlık olarak tanınmalarına karşı çıkar:

"İsmet İnönü: Türkler ve Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti'nin

" Bir ülkenin aydın ve yönetici kadrosunun, ülkenin kurtuluşunu, yabancıların yardımlarına, lütuflarına bağlamış olmaları gerçekten de ürkütücüdür! Üsten gelen kuvvet, Osmanlı'da padişaha ait iken Cumhuriyet döneminde, 1950'ye kadar padişahdan daha fazla yetkilerle donatılmış olan Cumhurbaşkanlarına; 1960'den sonra ise Orduya aittir. Genel olarak 1950'den sonraki tüm siyasi iktidarlar, Erbakan hariç, batıdan özellikle ABD'den destek almayı neredeyse Türkiye'yi yönetebilmenin olmazsa olmaz şartlarından biri saymışlardır. Bütün reform-ıslahat projelerini dış destekle yürürlüğe sokmaya çalışmışlardır. "

ana unsurlarıdır. Kürtler bir azınlık değil, bir millettir; Ankara hükümeti hem Türklerin hem de Kürtlerin hükümetidir." (2)

İnönü tarafından yapılan bu tanımlama ile Türkiye toplumu, Osmanlı'da olduğu gibi İslam referans alınarak Müslim ve gayri Müslim olarak iki ana bloğa ayrılmış oluyordu. Lozan'daki anlaşma gereği azınlık statüsündeki Hristiyan ve Yahudiler kendi dilleri ile eğitim yapma hakkını elde etmişlerdi. Her türlü dini ve milli haklarını kullanmakta serbest idiler. Ya aslı unsur olarak kabul edilen Türklerle Kürtlere ne verilmişti? Bunu biraz sonra tartışacağız.

Birinci Meclis, Kürtlerin Avrupa tarafından savunulmasına ve azınlık statüsü verilme isteğine şiddetle karşı çıkar. Sivas milletvekili Hüseyin Rauf Bey konuya ilişkin yaptığı konuşmada Türklerle Kürtler arasındaki gaye ve din birliğine dikkat çeker:

"Kürtlerin Türkiye halkı ile mukadderatları birdir, her şeyleri birdir, gayeleri, dinleri birdir. Ekalliyetler bunlara teşmil olunamaz. Bugün Kürt için ekalliyet mevzubahis etmek, Türk için ekalliyet bahsetmek demektir. Şu halde bu tamamen reddolunmuştur."(2)

Kürt ve Türk halkının kaderleri, gayeleri ve dinleri birdi. Ancak kurucu çekirdek kadro-

nun gayeleri, dinleri farklıydı. Başlangıçta halk bunu görememiş ve sezememişti.

Birinci Meclis Lozan'da bir şeylerin ters gittiğini görerek Lozan Antlaşması'nı reddetmiştir. Lozan'a karşı olan, örgütsüz ve fakat çoğunlukta olan Birinci Meclis üyeleri, örgütlü bir azınlık tarafından ayak oyunu ile Meclis kapatılarak tasfiye edilmiştir. **Lozan'da Türkiye'nin, Kürt ve Türk halkının kadere gizli anlaşmalarla farklı bir şekilde çizildiği, daha sonraki uygulamalardan anlaşılmalıdır.** Cumhuriyetin ilk başbakanlarından Rauf Orbay, hatıratında Lozan'da gizli bir anlaşmanın varlığına dikkat çeker:

"İsmet Paşa anlaşıldığına göre, Lozan'da İngilizlerle gizli arabuluculuk rolü oynayan İstanbul Yahudi Hahambaşı Haim Naum Efendi'nin telkinleriyle, hilafetin artık ne şekilde olursa olsun, Türkiye'de devamına müsaade edilmeyip, derhal kaldırılması fikrini tamamen benimsemiş bulunuyordu... Daha önce Said Halim Paşa'ya halifeliği satması teklif edilmiş, o bu teklifi reddetmişti."(2)

Haim Naum'un Lozan'da yaptığı çalışmaya, Büyük Doğu'nun 29. sayısında;(Bediuzzaman'ın Emirdağ Lâhikası (2) - Mektup No: 26 - S.1820 atfen) **"Lozan'ın içyüzü"** adlı makalede de dikkat çekilmektedir:

"Haim Naum müthiş plânının zeminini Amerika'da hazırladıktan sonra İngiltere'ye geçmiş ve hâlis Yahudi olan Lord Gurzon ile temas ederek şu teklifte bulunmuştur:

"Siz Türkiye'nin mülkî tama-

miyetini kabul ediniz. Onlara ben İslâmiyeti ve İslâmî temsilciliklerini ayaklar altında çiğnetmeyi taahhüt ediyorum."

Haim Naum'un Lozan'da İsmet İnönü ile Lord Gurzon arasında Hilafetin kaldırılması ve yapılacak devrimler konusunda özel, gizli bir diplomasi yürüttüğüne ilişkin bazı bilgiler Mısırlıoğlu'nun Lozan'la ilgili kitabında yer almaktadır (3).

Muhtemeldir ki Haim Naum'la mutabakattan sonra İngiliz murahhas heyeti reisi Lord Gurzon, Türk delegasyonuna yeni bir teklif yapar:

"Türkiye İslâmî alâkasını ve İslami temsil rolünü kendi eliyle çözer ve atarsa, bizimle hulûs birliği etmiş olur ve Hristiyan dünyasının hürmet ve minnetini kazanır; biz de kendisine dilediğini veririz."

Türk murahhas heyeti başkanı İsmet Paşa bu konuda teminat vererek gizli antlaşmanın gereğini yerine getirir:

"Eskiden beri kökleşmiş ve köhne engellerden, yani an'ane-i İslâmiyet'ten kurtulmak hususunda besledikleri azmin, inkâr edilmez delilidir."

Lozan Antlaşması'ndan sonra, İngiltere Avam Kamarası'nda, **"Türklerin istiklâlini niçin tanıdınız?"** diye yükselen itirazlara, Lord Gurzon'un verdiği cevap, bugünkü sıkıntılarımızın nereden kaynaklandığını ve nasıl şekillendirildiğini göstermesi açısından olağanüstü önemlidir:

"İşte asıl bundan sonraki Türkler bir daha eski satvet ve şevketlerine kavuşamayacaklardır. Zira biz onla-

rı, mâneviyat ve ruh cephelelerinden öldürmüş bulunuyoruz. Yani Mustafa Kemal ve İsmet'in verdikleri karar, Türk milletini İslâmiyet ve din cihe-tinden öldürmek karardır."

Ana Unsurları Bölme: İki Etnik Kimliği Karşı Karşıya Getirme

Yukarıdan görülebileceği gibi Haim Naum ve Lord Gurzon, Halifeliğin kaldırılmasında çok ısrarcı olmuşlardır. Birçok kez görüşmelerin kilitlenmesi söz konusu olmuştur. Bu kadar ısrar etmelerinin nedeni nedir? Misak-i Milli hudutlarının dışındaki halklardan dolayı mı, yoksa Misak-i Milli içindeki halklardan dolayı mı ısrar etmekteydiler?

Türkiye'de başta Türk ve Kürtler olmak üzere tüm etnik unsurlar için İslam ve halifelik en önemli bağlayıcı unsur idi, bir çimento idi. Kürt Sorunu ile ilgili yapılan araştırmalarda Kürt kavmiyetçiliğinin başlangıç noktası olarak Hilafetin kaldırılması gösterilmektedir. Kürtlerle Türkler arasındaki kardeşliğin kırılma noktası Halifeliğin kaldırılması, ivme kazanması ve laikliğin getirilmesidir, zirve noktası ise Kürt kimliğinin inkâr edilmesi ve Kürtlerin asimile edilmeye çalışılmasıdır (2):

"Martin van Bruinessen: Hilafetin kaldırılması ile birlikte, Türk-Kürt kardeşliğinin en önemli sembolü ortadan kalkmış oldu... Bu argüman, İslam'a kuvvetle bağlı olan Kürtler için diğer herhangi bir argümandan daha etkiliydi."

"Nader Entessar: Halifeliğin

kaldırılması, Osmanlıların Müslüman ümmet kavramını zayıflattı... Türkiye Cumhuriyeti Kürt kimliğinin tüm ifadelerini yasakladı... Kürt kimliğine yönelik bu tehdit, Kürtleri birbiri ile çelişen, bazen tamamen zıt noktalarda bir araya getirerek Cumhuriyet Türkiye'sine yönelik ortak bir mücadelede birleştirdi."

"Kemal Kirişçi-Gareth M. Winrow: Osmanlı imparatorluğu'nda İslam'a dayalı sosyo-politik düzen, Türkleri ve Kürtleri bir arada tutmuştu. Türkiye'de dinin rolünü zayıflatma çabaları, bu dönemdeki Kürt ayrılıkçılığını teşvik etti."

"David Mc Dowall: Bu (Hilafetin Kaldırılması) asıl darbe oldu... Bu, Kürtlerin Türklere karşı hissettiği son ideolojik bağı da kopardı. Dini okulların, yanı medreselerin ve tekkelerin kapatılması ise, çoğu Kürt için geriye kalan son eğitim kaynağını da ortadan kaldırmış oldu. Türkiye'nin, 1912-1922 arasındaki savaş yıllarını birlikte aştıkları Kürtler, bu kez onun düşmanları haline geldiler."

Tüm Kimliklerin Parçalanması, Yeni Türk Kimliği İnşası

Lozan'da verilmiş olan sözlerle, bu coğrafyada heterojen etnik bir yapıyı birbirine bağlayan en büyük bağ olan İslam'a savaş açılmış oluyordu. Geriye bunun uygulanma zamanı ve nasıl uygulanacağı kalıyordu. Gerekli dış destek sağlanmıştı. Şimdi sıra iç mukavemeti kırmak ve yok etmeye gelmişti.

Çekirdek kadro gücü tam

“ Türkiye’de başta Türk ve Kürtler olmak üzere tüm etnik unsurlar için İslam ve halifelik en önemli bağlayıcı unsur idi, bir çimento idi. Kürt Sorunu ile ilgili yapılan araştırmalarda Kürt kavmiyetçiliğinin başlangıç noktası olarak Hilafetin kaldırılması gösterilmektedir. Kürtlerle Türkler arasındaki kardeşliğin kırılma noktası Halifeliğin kaldırılması, ivme kazanması ve laikliğin getirilmesidir, zirve noktası ise Kürt kimliğinin inkâr edilmesi ve Kürtlerin asimile edilmeye çalışılmasıdır. ”

olarak ele geçirene kadar hem Kürt önderlere hem de Müslüman önderlere bol vaatlerde bulunmuş ve halifeliği, İslam'ı çokça önde tutmuştu, hatta Kürtler için özerkliği dahi söz konusu etmişti:

"İlk Meclis'te yetmiş kadar Kürt temsilci vardı. Mustafa Kemal Paşa, konuşmalarında sık sık Türkler ve Kürtleri, milleti oluşturan 'anâsır-ı İslam'ın iki kardeşi olarak sayıyordu." (2)

"Mustafa Kemal-14 Ocak1923 İzmit: Başlı başına bir Kürtlük düşünmekten çok, Anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik oluşacaktır. O halde hangi bölgenin halkı Kürt ise onlar kendilerini özerk olarak yöneteceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkından söz edilirken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendileri için sorun

çıkarırlar. Şimdi TBMM, hem Türklerin hem Kürtlerin yetkili meclislerinden oluşmuştur. Ve bu iki öge, bütün çıkarlarını ve bütün yazgılarını birleştirmiştir"(2)

Fakat çekirdek kadro gücü ele geçirince hem Kürt etnik kimliğini, hem İslam kimliğini hem de İslam kültür ve medeniyetini red ve inkâr etmişlerdir. Dolayısıyla 'Selanikli Mustafa, Diyarbakirli (Cemilpaşazade) Mustafa'yı kolaylıkla kandırmıştı' (2). Bu tezat davranışı anlayamayanlardan biri de Kazım Karabekir Paşa'dır:

"Bir gün minberlere kadar çıkıp hilafet makamının kutsiyetinden bahset, herkes boyun eğsin dinlesin, bir gün anı karar ver, 'Hilafet kaldırılmıştır, halife hudut dışı edilecektir!' de, yine herkes boyun eğsin dinlesin. Bunun gibi bir gün İslam dinini ve Kur'an'ı göklere çıkar, bir gün

de onları kaldırmaya yürü.” (2)

Bu uygulamalardan sonra Türkiye'nin bağrında, İslami kimlik ve Kürt kimliği olmak üzere iki ana kimlik sorunu hep var olacaktır (4). Gerçekte sorun, alt ve üst tüm kimliklerin parçalanmasıydı. Batılılaşma hareketi ile hem İslami kimlik hem de Türk, Kürt ve diğer kimlikler red ve inkâr edilmiştir.

Batı kültür ve medeniyetinin tüm değerlerini, yasalarını esas alan bir sistem kurulmaktaydı. Bu sistemin dayanacağı bir halka ihtiyaç vardı. Bunun için varolan tüm kimliklerin parçalanması ve yok edilmesi gerekiyordu. Devrimlerle, varolan tüm kimlikler parçalanırken, Batı kültür ve medeniyetinin değerlerini benimseyip inanan bir halk inşa edilmekteydi. İnşa edilecek olan yeni toplumun mevcut tarafından kabul görmesi için bir dayanak gerekiyordu. O dayanak, etnik olarak çoğunlukta olan Türklerin ismi, kanı ve dili olarak kabul edildi.

Yeni kimlikte Türk'ün ismi vardı. Kültür ve medeniyeti, tarihi, örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri red edilen, alfabesi değiştirilen, Kur'an'ı, ezanı ve dini yasaklanan bu Yeni Türk, nasıl bir Türk idi? Tüm yaşantıları batılı değerlere göre şekillendirilmek istenen bir halkın hangi Türklüğünden bahsedilebilir? Tarihten biz intikal eden Türk (Müslüman Türk) ile ilgisi olmayan ve fakat kendi tabirleri ile 'yarattıkları' yeni bir ulustan, Türk diye bahsetmektedirler. Eski Türk (Müslüman Türk) öldürülmüştü. Yeni Türk (Batılı Türk) ise, tarihini, kültür ve medeniye-

tini, dinini, imanını, ecdadını, kiblesini red eden, mankurtlaştırılmış bir Türk idi. Bu coğrafyada yaşayan, yeni alfabe-yi, Laiklik dinini benimseyen, İslam'la ilişkili tüm tarihi, kültür medeniyeti red ve inkar edip Batı kültür medeniyetini benimseyen ve Türk kanını taşıyan herkes Türk'tü. Bu Yeni Türk, tarihten gelen ve Müslüman olan Türk'ten başka bir şeydi. Kanı, işin içine neden soktukları belli değildi. Çünkü Türkçülüğün ateşli savunucularının birçoğu- İnönü, Ziya Gökalp ve Moiz Kohen- Türk soyundan gelmemekteydi. Bunun önemi yoktu, çünkü yeni Türk'e göre tüm kavimlerin kökeni Türkler, tüm dillerin kökeni de Türkçe idi.

Bu Yeni Türk'ün gözünde Eski Türk 'Öküz Anadolu' idi ve düşmandı. Bunun için o, medeni olan şehirlere girmemeliydi. Yeni Türk'e 'hizmet etmekle' ve onu 'korumakla görevliydi'.

Bu Yeni Türk bir halk olarak henüz ortada yoktu. (Belki de son zamanlarda seslendirilmeye başlanılan 'Beyaz Türkler' idi.) Eski Türk'ten Yeni Türk'e isim, coğrafya, kan ve dil miras olarak kalmıştı. 1950 öncesinde yazılan kitapların tümünde bunu açık bir şekilde görmek mümkündür:

“Türk yurdu üzerinde yaşayan, Türk dili ile konuşan ve Türk kanını taşıyan insanların birliğine Türk milleti denir.”

“Bütün Türkleri bütün yüreğimle seveceğim. Çünkü hepimiz aynı kanı taşıyoruz. Hepimiz aynı toprakta yaşıyoruz. Aynı dili konuşuyoruz.”(3)

Türk milletinden kast edilen aynı coğrafyada, aynı soydan, aynı kandan ve aynı dil-den olan insanlar topluluğu idi. Aynı coğrafyada yaşadığı halde, aynı dil ve kandan olmayanlar ne olacaktı? Herkes yeni din-kültür ve medeniyete göre yeniden formatlanacaktı. Formatlanmaya karşı çıkanlar, hain, düşman ve tehlikeliydi. Formatlanma asimile olmak demektir. Ya asimile olacaklar ya da yok edileceklerdir.

Cumhuriyetin Çekirdek kadrosu tarafından 'Kanunen ve cebren' formatlanma gerçekleştirilerek 'Yeni Türk yaratılacaktı'(!). İnönü 1925 yılında yaptığı bir konuşmada bu coğrafyada yaşayan herkesi, 'Yeni Türk' nasıl yapacaklarını anlatmaktaydı:

“Vazifemiz, bu vatanın içinde bulunanları behemehâl Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anâsırı kesip atacağız.”(3)

Onun için 'On yılda On beş milyon genç yarattık her yaştan' demekteydiler. Onuncu yıl marşı bu Yeni Türk'ün marşıydı. Yeni Türk, Kur'an'ı yasaklamış, ezanı Türkçeleştirmiştir. Tek parti döneminde, kendisine karşı çıkanları suikastlarla yok etmiştir. Yeni Türk'ün adalet anlayışı, 'Sanıkların idamına tanıkların bilahare dinlenmesine karar vermeye' dayanır. Erzurum'da, 'bohçacı bir kadını şapka devrimine karşı çıktı gerekçesiyle asarak' ortalağa dehşet salar.

Azınlıklar, formatlanmadan muafı çünkü onlar Batı'nın koruması altında idiler. Ancak Lozan'da aslî unsur dedikle-

ri diğerleri, formatlanmanın ana konusu ve hedefiydi. Bu coğrafyada yaşayan Türklerin haricindeki diğer baskın unsurlar, Kürtlerle Araplardı. Bunlar da bu yeni din, kültür ve medeniyeti benimseyerek Türkleştirilmeliydi yani asimile olmalıydılar.

Nüfus olarak Türklerden sonra en baskın unsur olmaları ve İslam dinine bağlılıkları açısından tehlikeli olabilecek olan unsur, Kürtlerdi. Öncelikle bunların, öngörülen Yeni Türk'ün saflarına katılması için formatlanması ve genetik şifrelerinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle Kürtler üzerinde tezler üretilerek dilleri, soyları, kültürleri yok sayıldı. Yerel isimler, kazınırcasına yok edildi. Dağa taş 'Ne Mutlu Türküm Diyene!' yazıldı. Kürtler, Türklerin bir boyu, bir kolu olarak gösterilmek istendi.

Eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Emekli Oramiral Salim Dervişoğlu, Cumhuriyet döneminde Kürtlerin asimile edilmeye çalışıldığını, yok var sayıldıklarını bugün itiraf eder:

"Onların söyledikleri, istedikleri bir şeyler var, bir de bizim yapmadıklarımız var... Oturalım cesaretle bunları konuşalım, yapılabilecek olanları ertelemeyelim. Ekonomik adımları atmadık, Kürtleri kültürel bakımdan ülkeye entegre edemedik, asimile etmeye çalıştık. Yeni bir entegrasyon politikası belirlemeliyiz. Yapamadık bunları... İşe kendi içimizdeki ekonomik, kültürel, sosyal bölünmüşlüğü ortadan kaldıracak başlamak lazım." (5)

Eski Kara Kuvvetleri Komutanı Emekli Orgeneral Aytaç Yalman'ın itirafı ise, Cumhuriyet döneminde nesillerin nasıl formatlandığının ibret verici bir göstergesidir:

"Cumhuriyet dönemindeki isyanlardan sonra 1938'den 1970'e kadar terör yok. Sosyal sorun dönemi dediğim, bu dönemdir. Aslında Türkiye'nin, sorunu henüz sosyal boyuttayken görmesi ve doğru okuması gerekirdi. Bu yapılabilseydi sorun belki sosyal aşamadayken çözülebilirdi. Ancak, maalessif bunun yapılamadığını görüyoruz. Henüz terör boyutuna gelmeden sosyal aşamada sorun çözülebilseydi çok daha iyi olurdu.

Bu açıdan baktığımızda, o aşamada sorunun 'kendini ifade' olarak tarif edildiğini görüyoruz. Dilini konuşmak, şarkısını, türküsünü dinlemek istiyor, kültürünü yaşamak istiyor.

Oysa, bizler o dönemde, 'Kürt yoktur' diye eğitilmişiz. Kürtleri, Türklerin kolu olarak görüyoruz. Ortalıkta, dağlarda gezerken, karda yürürken kart-kurt sesleri çıktığı için Kürt denilmiştir, gibi tarifler dolaşıyor. O dönemde sosyal istekleri bile biz 'yıkıcı faaliyetler' kapsamında görüyoruz. Biz olayın sosyal yönünü görmemişiz, dolayısıyla sorunu zamanında görmemişiz." (6).

Başta eğitim sistemi olmak üzere Tüm yapı, sistem bu anlayış üzerine oturtulmuştu. Her şey Yeni Türk'ün inşası için seferber edilmişti. Öğretmenlerin görevi, çocukları formatlayarak Yeni Türk yapmaktı. Diyarbakır'da, Halk Fırkası'nın önde gelenle-

rinden birinin oğlu olan Nizami Bey'in 1923 yılında ortaokul öğrencisi iken başından geçen bir olay, çocukların nasıl Yeni Türk yapılacağına ilişkin ilginç bir örnektir:

"Müdürün söylediklerinin çoğunu anlamıyordum. *Ara sıra hain padişah, kahraman Mustafa Kemal, hürriyet, adalet, vatan, Türklük, Türk, yeni bir kimlik* gibi laflar kulağıma çalınıyordu. Müdür, aniden bağırarak parmağıyla beni işaret etti ve 'gel bakalım evladım buraya' dedi. Gayri ihtiyarı yerimden fırlayarak yanına gittim. Sesini daha da yükselterek, adeta gürleyerek 'Söyle bakalım evladım, sen nesen?' diye sorunca ben hiç duraksamadan Diyarbakır şivesiyle 'İslamam hocam' diye bağırarak cevap verdim. Cevap vermemle beraber müdürün okkalı Osmanlı tokadı yanımda şakladı. Gözümde şimşekler çaktı, feleğimi şaşırdım. Müdür gürleyerek 'Söyle bakalım sen nesen?' diye ikinci kez sorunca 'İslamam' cevabı olmadığına göre geriye kalan tek ihtimali hiç duraksamadan yine bağırarak söyledim. 'Hanefiyem hocam'. Öyle ya Şafii köylülerin aksine biz şehirli Diyarbakırlıların tamamı Hanefi'ydik. Müdür birincisinden daha şiddetli bir tokat indirerek 'Türküz, hepimiz Türküz' diye bağırınca gerçek cevabı anlamış oldum. *Ne var ki o güne kadar Diyarbakır'da ve ailemde hiç kimse bana Türk olduğumuzu söylememişti. Suç bende değildi ki."* (2)

'Bu ülkede herkes Türk'tür' şeklinde formatlanan bir nesil

“ Kimlik kaybı Türkiye’nin ana sorunudur. Bu ana sorun çözülmeden Türkiye’nin hiçbir sorununu çözmek mümkün değildir. Ne yazık ki İslam’la yoğrulmuş halkların hem üst kimlik olarak İslami hem de kendi alt kimlikleri olan etnik yapılarını korumak ve yaşamak istemelerini, Cumhuriyet döneminin gücü elinde bulunduran unsurları anlayamıyor, daha doğrusu idrak edemiyorlar. Bu nedenle de fesada kaynaklık yapmaktadırlar ve fakat bunun farkında değillerdir. ”

için, Türk’ten başka etnik yapılardan, farklı dillerden bahsetmek, ülkeyi bölmek istemek, hainlik yapmak, işbirlikçi olmak demektir:

“ Eski Genel Kurmay Başkanı Emekli Orgeneral İ. Hakkı Karadayı:

“ İsyanın amacı ayrı bir devlet kurmak, Türkiye’yi parçalamaktır. Olayı bir kimlik sorunu gibi başlattılar. Ortaya böyle bir sorun attılar. Adına da ‘Kürt kimliği sorunu’ dediler. Bu çok tehlikeli ve yanlış bir ayrımdır. Türkiye’nin kimliği Türk’tür. Başka kimlikler ortaya çıkarırsanız bu diğerleri için de emsal olur. Başka kimlikler için de hayaller kurulur. Bu, Türkiye’nin kuruluş felsefesine aykırıdır. Bu açıdan bakınca Türkiye’nin geleceğini iyi görmüyorum. Türkiye’yi kimliklere ayırmak hainliktir.” (7)

Sağır sultanın dahi duyduğu ve gördüğü gerçekleri ne yazık ki Türkiye’yi yönetenler,

duyamamış ve görememişlerdir. 1980 yılında bile bir milletin anadilinin yok varsayılarak konuşma yasağının getirilmesi, okullarda nasıl bir formatlanma yapıldığının önemli bir göstergesidir:

“Emekli Cumhurbaşkanı Orgeneral Kenan Evren: **Kürtçe konuşmayı yasakladık. Şöyle yasakladık: Konuşmalarda, mitinglerde, şurada burada Kürtçe konuşulmayacak. Okulda filan Kürtçe tedrisat yapılamaz, dedik. Neden dedik? Ben Devlet Başkanı’yken, bir köyde ilkokula gittim. Açtım kitabı, oku şunu dedim çocuğa. Kem küm, çocuk okuyamıyor. Dördüncü sınıfa gelmiş, Türkçe’yi okuyamıyor. ‘Bu nasıl iş?’ dedim. Döndüm ve Kürtçe yasağını koyduk. Kürtçe tedrisat yapılamaz, dedik. Ama biraz ağır yasak koyduk. Sonra bu yasak kaldırıldı, ama hataydı. Hata olduğunu sonradan anladım.” (8)**

Sonuç: Ana Sorun Millete Rağmen İnşa Edilen Sistemin Kendisidir

Cumhuriyet tarihi boyunca ‘İrtica’ ve ‘Bölücülüğün’ iki tehlike, iki tehdit olarak kabul edilmesinin sebebi, Batı kültür ve medeniyetinin temel değerlerine dayalı bir sistem ve bir kimlik inşa etmek için İslam kimliği ile Kürt kimliğinin tehlikeli görülmüş olmasıdır. Mankurt olan Yeni Türk, bu iki kimliği kendisi için tehlikeli görerek yok etmek istemektedir. Tüm darbeleri besleyen en önemli iç faktör bu korku ve duygudur. Her on yılda bir darbe yapılması bundandır. Kuvvet komutanları ve Genel Kurmay başkanlarının konuşmalarını alın inceleyin, hep bu iki tehditten bahsederler. Kimi kime karşı korumaktadırlar? Bu belli değildir. Sanal bir millet için, yaşayan bir millet yok varsayılmaktadır.

Cumhuriyet döneminin hakim unsurları, Yeni Türk olmaya direnenleri hain, yabancıların maşası ve işbirlikçi olarak görmekte ve kabul etmektedirler. Son dönem Osmanlı yönetici kadroları gibi hep yabancılardan yakınmaktadırlar. Bu tarlayı yabancılar ekmemişlerdi. Yabancılar yeni Türklerin toprağa serptiği tohumların büyümesine yardımcı olmuşlardı. Araziyi buna hazırlayan içerdekilerdi. Yıllardır AB’yi savunanlar başkaları değildi. Yıllardır ABD’yi stratejik ortak kabul edip en mahrem alanları onlara ikram eden başkaları değildi. Tüm subay kadrosunu NATO’da eğittirip beyinlerini yıkattıran da başkaları değildi. Harp okullarına ailenin fotoğraflarına bakarak öğrenci aldırana da

yabancılar değildi. Bütün bunları yapanlar, Cumhuriyet döneminin gücü elinde bulunduran unsurları idi. Şimdi ise yabancılardan şikâyet etmektedirler:

"Ben artık yabancılardan sızlanmayayım

Çünkü bana ne yaptıysa tanışlar yaptı." (Hafız)

Oysa insanlar yarattığı kanunlarına tabi olarak en doğal haklarını, dinlerini, dillerini, kültür ve medeniyetlerini yaşamak istiyorlardı. Bunun için feryat ediyor, seslerini birilerinin duymasını istiyorlardı. Bu feryadları ağırlık merkezleri, güç odakları işitemiyorlar, duyamıyorlardı. Yaptıkları işin yanlışlığını göremiyor ve anlayamıyorlardı. Çünkü Mevlana'nın dediği gibi kulaklarında vesvese tıkaçları var:

"Kulağından vesvese pamuğunu çıkar

Ki çevrendeki bağırtı kulağına erişsin."

Çocuklara aileler evlerde bir şeyler söylüyor, okulda öğretmenler ve kitaplar daha farklı ve zıt olan şeyler söylüyordu. Çocuk evde anne babayı, okulda da öğretmeni kırmak istemiyordu. Her ikisini idare etmeye kalkınca şizofrenik bir davranış ve tutum ortaya çıkıyordu. Cumhuriyet'le birlikte kurulan sistem, ne herkesi Yeni Türk yapabilmiş, ne de eski hallerinde bırakmıştı, ama bir kesimi Mankurtlaştırmayı başarmıştı. Sonuçta bugün, toplumun her kesiminin şikâyetçi olduğu bir insan unsuru meydana gelmişti.

Asırlar boyunca inşa edilen bir kimlik, Lozan'da bir günde, bir imza ile inkar ve red edilince ortaya bir boşluğun çıkması, bunun da kaosa neden

olması doğaldı. **'Ben kimim?', 'Ben nereye aitim?'** sorusunun cevabını veremeyen bir neslin dramıdır yaşadıklarımız. Kimlik kaybı, yaşadığımız sıkıntıların ana kaynağıdır:

"Louis Massignon: Onların her şeylerini tahrip ettik. Dinleri ve felsefeleri mahvoldu. Artık hiçbir şeye inanmıyorlar. Derin bir boşluğa düştüler. Anarşi ve intihar için olgun bir hale geldiler." (9)

Kimlik kaybı Türkiye'nin ana sorunudur. Bu ana sorun çözülmeden Türkiye'nin hiçbir sorununu çözmek mümkün değildir. Ne yazık ki İslam'la yoğrulmuş halkların hem üst kimlik olarak İslami hem de kendi alt kimlikleri olan etnik yapılarını korumak ve yaşamak istemelerini, Cumhuriyet döneminin gücü elinde bulunduran unsurları anlayamıyor, daha doğrusu idrak edemiyorlar. Bu nedenle de fesada kaynaklık yapmaktadırlar ve fakat bunun farkında değillerdir:

"Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin 'varlık ve güç sahibi önde gelenlerine' (refahtan şımarıp azan önde gelenler) emrederiz; böylelikle orada bozgunculuk çıkarırlar. Böylece o ülke, helâka müstehak olur; biz de orayı darmadağın ederiz." (17/16)

Bu hatada ısrar edildiğinde bu ülkeyi bekleyen tehlikenin daha da büyük olacağını söylemek abartı olmayacaktır:

"Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez." (10/81)

İlkokulu yeni bitirmiş bir Kürt çocuğunun **'Ben Kürd'üm'** demeden önce **'Ben İslamam'** demesindeki derin ve anlamlı mesajın okunamamış olması gerçekten de hazindir, acıdır ve

üzücüdür. Türkiye'yi kurtuluş, huzura ve büyümeye götürecektir ortak üst kimlik o Kürt çocuğunun safiyane söylediği **'Ben İslamam'** sözünde saklıdır.

Bu nedenle, bu ülkenin Müslüman tüm unsurları, bu ülke için gerekli olan bu üst kimlik için mücadele vermelidir.

"Öyleyse dosdoğru yolda devam edin ve bilgisizlerin yoluna uymayın" (10/89)

Unutmayın,

"Ellerinden, ellerin Allah'a açıldığı kimselerin

Ellerine riyaset verilmesi hatadır." Şeyh Sadi

Yoksa tadacağımız acılar çok daha vahim olabilir:

"İnsanların kendi ellerinin kazandığı dolayısıyla, karada ve denizde fesad ortaya çıktı. Umulur ki, dönerler diye (Allah) onlara yapmakta olduklarının bir kısmını kendilerine taddırmaktadır." (30 Rum 41).

Kaynaklar

1-Kadri H.K., *İmparatorluğun Tasfiyesi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1992.

2- Tan A., *Kürt Sorunu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s: 180-210

3- Mısırlıoğlu, K., *Lozan Zafer mi, Hezimet mi?*, İstanbul, Sebil Yayınları, cilt 1, 1971, s:268 - 277.

4- Özkaya, C., *Pardonu Olmayan Bir Süreç*, Umran dergisi, İstanbul, 2009, sayı: 181, s:4-9.

5-Gündem M., Salim Dervişoğlu ile Röportaj, 16-17.03.2009 Zaman gazetesi.

6-Bila F., *Komutanlar Cephesi*, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2007, s: 197-211.

7-Bila F., age, s: 110-116.

8-Bila F., age, s: 9-19.

9-Said E., *Oryantalizm*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1989.

“İSTANBUL DÜNYADAKİ EN BÜYÜK KÜRT ŞEHRİDİR.”

“Bir arkadaşım espri yapmıştı: “Kürdistan neresi, diye sorarsanız artık Kürdistan Türkiye’dir” Türkiye Kürdistan, Kürdistan Türkiye olmuştur. Karşılıklı bir milyonun üzerinde evlilik vardır. Yine çok sayıda ticarî ortaklıklar yapılmış ve yapılmaktadır. Artık pekmezele tahinin karışması sonrası ayrıştırılmayacağı gibi, bir bütünlük içindedir. Böyle bir entegrasyon varken bölünmeden korkmamak gerek.”

ALTAN TAN İLE SÖYLEŞİ

Konuşan: Zafer ÖZDEMİR

ALTAN TAN KİMDİR?

1958’de Batman’da doğdu. Dedesi 1953’te Bebek’e göç etti. Aslen Midyatlı. Annesi Türk. Babası Bedii Tan. Maarif Koleji’nde okudu. Erken yaşlardan itibaren siyasi mücadelenin içinde yer aldı. Girişim dergisini çıkardı. 1981’de Ankara Devlet Mimarlık Mühendislik Fakültesi’nden mezun oldu. Melih Gökçek’in ANAP’tan Keçiören Belediye Başkanı seçildiği 1984-85 yıllarında ancak yedi ay kalabildiği yardımcılık görevi oldu. 1987’de RP’ye girdi. Partinin Güneydoğu müfettişi oldu. 1991 seçiminde RP’nin MHP’yle ittifak kurması üzerine istifa etti. İttifakı savunan Recep Tayyip Erdoğan’la o günden sonra ilişkileri eskisi gibi olmadı.

Ali Bulaç, Yalçın Akdoğan, Mehmet Metiner’le birlikte Sözleşme ve Yeni Zemin dergilerini çıkardı. Aydın Menderes hareketinde Genel Başkan Yardımcısı oldu. 2000–2002 yılları arasında ise HADEP’te görev aldı. Son zamanlarda Kürt sorununun gündeme getirildiği farklı platformlarda, medyada ismi en öne çıkanlardan oldu. Annesi Türk olan Tan’ın babası Bedii Tan 12 Eylül sonrasında Diyarbakır Askeri Cezaevi’nde işkence görerek hayatını kaybetti. Türkiye dışındaki Kürt hareketini de yakından takip eden Tan’ın “Kürt Sorunu” isimli bir kitabı bulunuyor. Tan, Kürt sorununda demokratikleşme ve ortak dini değerlere yaptığı vurgu ile tanınan bir sima. Halen müteahhitlikle uğraşan Tan, evli ve altı çocuk babası. Kürtçe, İngilizce, Arapça biliyor.

Zafer Özdemir: Demokratik açılımın çerçevesini nasıl buldunuz? Demokratik açılım sürecinin handikapları sizce neler?

Altan Tan: Bu sorunun gelişimini bilmeyenler şöyle zannediyorlar: “PKK adında bir örgüt çıktı. Bunu ise Türkiye’yi bölmek isteyen dış güçler kurdular ve desteklediler ve Kürt mesele-

si de bu şekilde çıktı. Zira aslında aramızda böyle bir sorun yoktu. ” Elbette bu düşünce doğru değil. Bu meselenin yüz yıllık bir arka planı var. Eğer çok daha geriye giderseniz 500 yıllık bir arka planının olduğunu görürsünüz. Yazdığım “Kürt Sorunu” isimli kitapta 1514 yılında Yavuz Sultan Selim

ile 25 tane Kürt beyinin nasıl anlaşma yaptığını ve bu anlaşmanın muhtariyet/ özerklik getirdiğini belgeleriyle aktardık. Ama gelinen noktada artık Türkiye bu şekliyle gitmiyor. Müslümanlığı toplumun dışına iterek de bir şey yapamıyorsunuz. Diğer taraftan toplumun muhtelif etnik unsurlarını yok

Altan Tan

sayarak da bir yere gidilemiyor. Bu bizzat devletin önemli ağızları tarafından itiraf edilmiştir. Peki, ne yapmak lazım?

Ayrıntılara girmeden ifade etmek gerekirse gelinen bu noktada Türkiye’de İslamcısından Laikçisine, Kürdüne, Türküne kadar bir durum değerlendirmesi yapması gerekmektedir. Bugünün dünyasını iyi okumak lazım. Dünya artık küçük bir köy haline geldi. Eskisi gibi insanlar arasında büyük mesafeler ve kalın duvarlar yok. Hatta isterseniz de artık mümkün değil. Çünkü birincisi bilginin dolaşımını artık engelleyemiyorsunuz. İkincisi, kültürlerin dolaşımını engelleyemiyorsunuz. Örneğin bir şarkı, müzik eseri, film, şiir, roman dünyanın bir ucunda ortaya çıktığı zaman çok kısa bir zamanda bütün dünya kullanıyor. Bunu da engelleyemiyorsunuz.

Önümüzde böyle bir dünya var. İkincisi, ulus devleti icat

eden Avrupa artık Avrupa Birliği ile yeni bir ümmet olma yoluna gitti. Avrupa ümmetini oluşturdular. Ortak para, parlamento, mahkeme, oluşturdular. Ortaya yeni bir yapı çıktı. Kanada, ABD ve Meksika NAFTA’yı oluşturdu. Şanghay Beşlisi çıktı. Sovyetler Birliği dağıldı. Ama Birleşik Devletler Topluluğu adı altında yeni bir ilişki çerçevesi içinde yeniden toparlandı. Ortadoğu’da ise yüzyıl evvel oluşmuş yapının devam ettirebilmesine imkân yoktur. Bölgemizi evvela doğru okumamız lazım. Yani Türkiye hangi bölgede? Balkanlarda neler oluyor? Kafkaslarda, Ortadoğu’da neler oluyor? Ve buna mukabil Türkiye’nin ne yapması lazım? Türkiye’nin etrafındaki ülkeler ve Türkiye ya tek tek bu dünyadaki yeni havzaların (Avrupa Birliği, ABD veya Rusya’nın) uydusu haline gelecek. Veya bu bölgede yeni bir yapılanma ve ağırlık üssü,

denge unsuru olacak. Bunu isteyenler-istemeyenler, başka bir tarafa götürmek isteyenler vs. var. Ama Müslümanlar olarak bizler ne yapmalıyız? Bu dünyayı nasıl okumalıyız? Türkiye’ye de nasıl bir misyon biçmeliyiz? Bütün bunlara baktığımız vakit Said Nursi’nin (Allah ona rahmet etsin) ifadeleri akla geliyor **“Eski hal muhal (imkânsız), ya yeni hal, ya izmihlal (yok oluş/çöküş).** Türkiye artık 85 yıl önceki yapılanmasını, paradigmasını bu şekliyle devam ettirmeye çalışırsa çalkalanacaktır ya da çökecektir. Eski halin imkânsız/muhal olduğuna göre ya yeni hal olmalıdır ya izmihlal yani yok oluşturun. İşte burada Kürt sorunu da, İslamcılık da, din de tekrar gündemimize geliyor. Ne yapmamız lazım?

Kürt meselesi olduğu için, Kürt meselesinde de yapılması gerekenler etnik olarak bu farklı dilleri, milletleri artık

“ Başbakan Tayyip Erdoğan’ın Kürt Sorunu ile ilgili olarak başlattığı açılım sürecini, bu konuda çok geç kalınmış olsa da tabî ki destekliyorum. Ancak AK Parti, daha önceki uygulamalarında olduğu gibi bu konuda da birçok yanlış yapmaktadır. ”

kabul etmek lazım. Geçmişte olduğu gibi bu günün modern çağlarına geçmişi uyarlayarak bir yeni ilişki biçimi kurulmalıdır. Türkiye’nin içinde ve dışında Kürtler var. Türkiye kendi içinde Kürt sorununu çözmelidir. Yine Türkiye dışındaki (İran’daki, Iraktaki Kürtlerle) iyi ilişkiler içinde olmalıdır. Irak’ta anayasaya uygun olarak federal bir yapı olarak kurulan Kürdistan bölgesel yönetimiyle de çok iyi ilişki içinde olunmalıdır.

Bu anlamda, Başbakan Tayyip Erdoğan’ın Kürt Sorunu ile ilgili olarak başlattığı açılım sürecini bu konuda çok geç kalınmış olsa da tabî ki destekliyorum. Ancak AK Parti, daha önceki uygulamalarında olduğu gibi bu konuda da birçok yanlış yapmaktadır.

Türkiye’nin Cumhuriyet’in ilk yıllarından bu yana devam eden yapısal sorunları vardır. Din-devlet ilişkileri bağlamında İslam’ı kamusal alandan ‘kazıma’ noktasına varan laikçi uygulamalar, Alevi sorunu, Kürt sorunu ve halkı dışlayan, sömürü ve ranta dayalı ekonomik uygulamalar bu yapısal sorunların ilk akla gelenleridir.

Türkiye bu sorunları hep

birlikte topluca ele almadan ve genel bir demokratikleşme programı içine koymadan çözemez. Sadece Kürtlere, sadece Müslümanlara veya sadece Alevilere demokrasi olmaz.

Kemalist statükonun demokratikleşme çabalarına karşı çıkarak, her türlü demokratik çabayı ‘gerici’, ‘bölücü’ veya ‘vatan haini’ olarak damgalamak istemesine karşılık Avrupa Birliği kriterleri ile evrensel insan hakları esas alınmalıdır.

Sistemden rahatsız olan tüm değişim ve demokrasi yanlılarının ittifakı, birliği sağlanmalıdır. Statüko varlığını sürdürürebilmek için Sünnileri Alevilere, milliyetçi muhafazakârları Kürtlere, yeri geldiğinde de laikleri dindarlara karşı kışkırtmakta ve çoğu kez de başarılı olmaktadır. Demokratikleşme herkese lazımdır ve sistem muhalifleri mutlaka birlikte hareket etmelidir. Kimse sadece ‘kendine Müslüman’ olmalıdır.

Sistemden rahatsız olan tüm değişim ve demokrasi yanlılarının ittifakı, birliği sağlanmalıdır. Statüko varlığını sürdürürebilmek için Sünnileri Alevilere, milliyetçi muhafazakârları

Kürtlere, yeri geldiğinde de laikleri dindarlara karşı kışkırtmakta ve çoğu kez de başarılı olmaktadır. Demokratikleşme herkese lazımdır ve sistem muhalifleri mutlaka birlikte hareket etmelidir. Kimse sadece ‘kendine Müslüman’ olmalıdır.

Özdemir: Kürt sorunu bir açıdan da, toplumun din, ırk ve kültürel unsurlar gibi değerleri ile yönetimin değerleri arasındaki yabancılaşmadan kaynaklanan Türkiye’nin “kimlik sorunu”nun bir yansıması. Bu bağlamda “Kürt sorunu”nun çözümüne ilişkin demokratik açılımın bir etnisiteye “pozitif ayrımcılık” yapılsın denilerek yapılsın şeklindeki yaklaşımı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tan: Kürt sorununun çözümünde de sorun bir etnisiteye (Kürtlere) pozitif ayrımcılık sorunu değildir. Bu ifade bile milliyetçi (Türk milliyetçiliği) bir bilinçaltının ifadesidir. Rejim ‘Tek, tek, tek...’ anlayışıyla farklılıkları inkar etmekte ve kendine göre bir laikçi hayat tarzını dayatmaktadır. Kürtler, gasp edilen İslami (insani) haklarını talep etmekte ve bu hakları sadece kendileri için değil Türkiye’de yaşayan Boşnak, Arap, Gürcü, Arnavut, Pomak, Çeçen... Herkes için istemektedir.

Özdemir: Demokratik açılım sürecinde, PKK ve Apo’nun muhatap alınması ön şartını öne sürmek sizce ne kadar makul görünüyor?

Tan: Kürt sorunu ile PKK sorunu her ne kadar iç içe geç-

miş olsa bile ayrı ayrı sorunlardır. PKK, Kürt sorununun ortaya çıkmasının sebebi değil; var olan Kürt sorununun sonucudur. Kürt sorununun çözümü ayrıdır, PKK'nın dağdan indirilmesi ayrıdır.

PKK'nın dağdan indirilmesi noktasında muhatap PKK'dır. Kürt sorununun çözümünde ise muhatap doğrudan halktır ve hakların verilmesi noktasında pazarlık mümkün değildir.

Özdemir: Türkiye'nin temel üç sorunu olarak gösterilen Alevilik- Sünnilik, Laiklik-İslam ve Türk- Kürt sorunlarının -merkez çevre ilişkisi bağlamında- çeşitli kutuplaştırmalar üzerinden inşa edildiği görülüyor. Kürtlerin ezici bir çoğunluğunun birlikte yaşamaktan yana olduğunu ve bu birlikteliğin de yeni bir anayasal sözleşmeyle tescil edilmesi gerektiğini söylerken anayasanın bu kutuplaşmayı beslediği görüşünden mi hareket ediyorsunuz?

Türkiye'nin bölgesel bir güç, merkez ülke olmasını istemeyen birçok güç vardır. Bu yeni durumdan istifade edecek Türkiye'yi bölgede kendisiyle müttefik olarak değerlendirmek isteyen güçler olacak. Bütün bunlara rağmen ayağa kalkmanın yolu Türkiye'nin kendi içindeki sorunlarını halletmesinden geçiyor. Bunun da iki önemli basamağı vardır. Tam bir demokratikleşme ile dinin toplumsal hayatın her safhasında serbest bırakılması ve Kürt kimliğinin, dilinin, kimliğinin tanınması yani birlikte yaşama projesinin ortaya konulması.

“ PKK'nın dağdan indirilmesi noktasında muhatap PKK'dır. Kürt sorununun çözümünde ise muhatap doğrudan halktır ve hakların verilmesi noktasında pazarlık mümkün değildir. ”

Dışarıdaki Kürtlerle, sonrasında da Araplarla, Aleviler ile bütün Müslüman halklarla entegrasyon sürecine girilmesi, projenin en genel anlamıyla ifadesi budur. Bunun altında yüzlerce detay var. Ancak Türkiye'deki belli Kemalist güçler iki noktaya da muhalefet etmektedir. Birincisi İslamî konulardaki değişikliklere ikincisi Kürt meselesindeki etnik çoğulculuğa da muhalefet etmektedirler. Bu noktalarda direnç göstermektedirler. Bir kısım çevreler de Türkiye'yi ava giderken avlamak istemektedirler. Yani -özellikle Kürt meselinde- bu demokratikleşmeyi, yenilikleri önüne koyup ama arkasını getirmeden çözmek ve dağıtmak istemektedirler. Önemli bir direnç noktalarından birisi de budur. İşte yeni bir paradigmaya, toplumsal mutabakata ve yeni bir anayasaya ihtiyaç vardır. Türkiye Türküyle Kürdüyle, Müslümanı ile Laikiyle, Sünnisiyle Alevisiyle toplumsal barışa /uzlaşmaya ihtiyacı vardır. Bu uzlaşmayı da yeni bir senedle/mukaveleyle, yeni bir anayasayla tescil etmeye ihtiyaç vardır. Ki Türkiye ayağa kalsın. Türkiye'nin acilen yeni bir toplumsal sözleşmeye, yeni bir toplum ve millet tasavvuruna ihtiyacı vardır.

Bunun da ifadesi yeni bir anayasadır.

Özdemir: Ergenekon davasını Kürt sorunu'nun çözümüne ilişkin sürece etkileri nelerdir?

Tan: Türkiye'deki değişim talepleri ile küresel güçlerin çıkarları dönemsel olarak da olsa çakışmaktadır. Bu güçlerin Türkiye'deki statükodan desteklerini çekmiş olmaları ve Ergenekon Davası sürecine destek vermeleri önemli bir avantajdır.

Özdemir: Peki, Kürt sorununun çözülmesi konusunda atılacak adımların Ortadoğu'ya ne gibi yansımaları olur?

Tan: Hemen bir örnek veriyim, Türkiye'nin Suriye ile niye vizesi, gümrüğü olsun. Halep'le Gaziantep'in arası 130 kilometredir. Şam Antep'e 5 saatlik mesafededir. Ankara 9 saattir. Musul Diyarbakır'dan 9 saat uzaklıktadır. Yani bu bölgenin entegrasyonu, ayağa kalkması, su kaynaklarının, petrol kaynaklarının birlikte kullanılması yeni bir cazibe merkezi meydana getirecektir. Bu noktada Kürt meselesi de çok önemli bir tıkanma noktasıdır. Çünkü bütün bu saydıklarımızın anahtarı Kürt sorunudur. Yavuz Sultan Selim

“ Ortadoğu’da bir el, Kürt sorunun-
da Müslüman Kürtlerin belirleyici
olmalarını istememektedir. Bu anlaşılır
bir durumdur. Ancak Necmeddin
Erbakan ve Tayyip Erdoğan’ın bunu
bugüne kadar niçin istemediklerini, mil-
letvekili seçimlerinde sürekli olarak silik
ve Kürt sorununa ilgisiz ‘düşük’ Kürtleri
tercih etmelerini izah etmek müm-
kün değildir. ”

1514’te Şah İsmail’le savaştı-
ğı vakit Osmanlı’nın hudu-
du Adana’dır. Yani Adana’nın
doğusunda Osmanlı yoktur.
Hatta Adana’da da yoktur.
Adana’da Ramazanoğulları,
Maraş’ta ise Dulkadiroğulları
vardır. Yavuz Sultan Selim 25
tane Kürt beyiyle anlaşma yap-
tıktan sonra Osmanlı’nın hudu-
du 3 yıl sonra doğuda İran,
kuzeyde Kafkasya, güneyde
Mısır ve Yemen’dir. Halep’teki
Mercidabık savaşı 1516’dır.
Mısır’daki Ridaniye savaşı
1517’dir. Demek ki Kürtlerle
Türklerin anlaşmasının bu
kadar büyük bir sinerjisi var-
dır. Aynı durum bugün için de
geçerlidir. Bugün Kürt sorunu-
nu çözecek Türkiye Ortadoğu
ve Doğu’nun en büyük gücü
olacaktır. Bunda korkulacak bir
şey yoktur. Bazı Kürt aydın-
larının Kürdistan ulus devle-
ti kurmak ve ayrışmak şeklin-
de çözme fikirleri vardır. Ama
bu fikirler geçen yüzyılda kal-
mıştır. Bugün için geçerlili-
ği yoktur. Kürtlerin böyle bir
talebi de yoktur. Ayrılması da

mümkün değildir. Kürtlerin
%60’ı Fırat’ın batısında yaşı-
maktadır. İstanbul dünyadaki
en büyük Kürt şehridir. Sadece
İstanbul’da 3 milyon Kürt oldu-
ğu söylenmektedir. Bursa,
Ankara, Adana, İzmir, Mersin,
Antalya gibi iller de çok sayıda
Kürt yaşamaktadır. Kürt nüfu-
su Türkiye’nin tamamına yayıl-
mıştır. Bir arkadaşım espi yap-
mıştı: “Kürdistan neresi diye
sorarsanız artık Kürdistan
Türkiye’dir” Türkiye Kürdistan,
Kürdistan Türkiye olmuştur.
Karşılıklı bir milyonun üzerin-
de evlilik vardır. Yine çok sayı-
da ticarî ortaklıklar yapılmış ve
yapılmaktadır. Artık pekmezle
tahinin karışması sonrası ayrış-
tırılmayacağı gibi bir bütünlük
içindedir. Böyle bir entegras-
yon görülürken bölünmeden
korkmamak gerek.

Bununla birlikte,
Ortadoğu’da bir el Kürt soru-
nunda Müslüman Kürtlerin
belirleyici olmalarını iste-
memektedir. Bu anlaşılır bir
durumdur. Ancak Necmeddin
Erbakan ve Tayyip Erdoğan’ın

bunu bugüne kadar niçin iste-
mediklerini, milletvekili seçim-
lerinde sürekli olarak silik ve
Kürt sorununa ilgisiz ‘düşük’
Kürtleri tercih etmelerini izah
etmek mümkün değildir.
Bölgeyi dizayn ve manipü-
le etmek isteyen güçler siya-
si temsili laikçi Türklerle laikçi
Kürtler arasında tutmak iste-
mekte, sorunu bu şekilde ‘çöz-
mek/ çözmek’ istemektedir-
ler.

Kürt sorununu çözmüş bir
Türkiye Ortadoğu Balkanlar ve
Kafkasların ortasında çok ciddi
bir güç haline gelecektir. 1514
yılında Osmanlı’nın doğu-
daki sınırı Adana’dır. 1514 25
Kürt Beyi ile anlaşma imzala-
yan ve Çaldıran Savaşında onla-
rın desteğini alan Osmanlı’nın
1517’deki sınırı Yemen, Hicaz,
Mısır ve Tebriz’dir. Ortadoğu’da
Kürtlerin desteğini almayan/ ala-
mayan hiçbir politikanın uzun
süreli bir başarı şansı yoktur.

Özdemir: *Kürt sorunun
çözülmesi için binlerce yıl-
lık bir tecrübenin sonucunda
ortaya çıkan, toplumun bilin-
çaltına işleyen “derin aklın”
devreye girmesi gerektiği-
ni söylüyorsunuz. “Derin akıl”
kavramını açar mısınız?*

Tan: ‘Derin Akıl’dan kasıt
ettiğimiz Türkiye’ye yön veren
‘derinliklerde’ var olduğuna
inandığımız veya var oldu-
ğunu ümit ettiğimiz askerin-
den, polisine; profesöründen,
sokaktaki sade yurttaşına kadar
ülkeyi insanı ve İslam’ı düşünen
namuslu vatandaşlar ve bunla-
rın ‘devlet içinde’ olanlarıdır.

*Altan Tan, Röportaj: Neşe Düzel, Taraf, 13.03.2008.

KÜRT AÇILIMI ÜZERİNE

DOÇ. DR. MUSTAFA AYDIN*

1

Göründüğü kadarıyla son zamanlarda Türkiye'deki siyasal sistem, başından beri varolan ve gittikçe kördüğümeye dönüştürülen sorunlarını çözme niyetindedir. Hatta girişimlere bakarak diyebiliriz ki sistem yeniden formatlanmaktadır. Şüphesiz bu çerçevede yarım düzineyi aşkın sorun bulunmaktadır. Bir örneklem olarak kısaca belirtmek gerekirse Alevilik sorunu, Ermeni sorunu, Kürt sorunu, Tük sorunu, genel olarak Müslümanların (Sünni) sorunu bunlardan bir kısmıdır. Bilindiği üzere Alevi, Kürt ve en azından bir dışışleri sorunu olarak Ermeni sorunları, anladığımız kadarıyla bir plan dâhilinde ve "açılım" nitelemesiyle birer birer ele alınmaktadır. Statükocu bazı çevreler bilerek veya bilmeyerek karşı çıksalar da bunlar fevkalade önemli girişimlerdir.

Asıl konumuz olan Kürt Açılımı'na geçmeden önce önemli bulduğum bir noktanın altını çizmek istiyorum. Statükocuların dışında bazı iyi niyetli çevreler özel açılımların, bölücü olacağını gerekçe gös-

tererek tehlikeli bulmakta ve bunların tamamının "demokratik açılım" olarak nitelendirilmesini teklif etmektedirler. Yine bu bakışa göre yapılacak iş sonuç itibarıyla bir genel yasal ve anayasal bir düzenleme işidir, bunun Kürdü, Alevisi olmaz.

İşin gerçeği bu yaklaşım doğru değildir. Elbette herkesi ilgilendiren genel bir yasal çerçeve sorunu vardır ve bu noktada başta yeni bir Anayasa olmak üzere gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Ama bu genel yasal düzenlemelerin yanında, toplumsal kesitlerin özel sorunları da vardır ve özel olarak ele alınıp çözümlenmelidirler. Vakıya 8-10 yıldır AB süreciyle bağlantılı olarak, bazıları Anayasa değişikliği boyutunda olmak üzere önemli düzenlemeler yapılmış, ama bunlar söz konusu ettiğimiz sosyal kesitlerin sorunlarını çözmemiştir. Çünkü formal kalmış ve mesela genelde bir Müslüman'ın en tabii beklentisi olan bir başörtüsü sorunu çözülmemiştir. Kısaca söylemek gerekirse genel düzlemin yanında hemen pek çok kesimin özel türden çözülmesi gerekli sorunları vardır.

2

Şüphesiz diğer açılımlar gibi Kürt Açılımı da gayet yerinde bir davranıştır. Ulusçu bir ideolojinin zorlamasıyla kangren haline getirilmiş bulunan bir toplum kesitinin sorunu çözümlenmek istenmektedir. Bütün açılımlar gibi Kürt Açılımının arkasında da geniş bir uzlaşma ve toplumsal destek bulunuyor. Umarız ki toplumsal potansiyel iyi değerlendirilir ve süreç başarıyla tamamlanır.

Bunun yanında belli çevreler direnmektedir. Önümüzde bunun iki tipik örneği var. MHP ve CHP. Direnen çevrelerin bir kesiti, içinde bulunduğumuz şartların dışında kalan ve esasen sorunun önemli sebeplerinden birisini oluşturan, ulusal reflekslerle hareket eden milliyetçi kesimlerdir. Özünde yanlış olmakla birlikte bu direnci anlamak zor değildir. Artık küreselleşen dünyada milliyetçiliğin kendini var kılmak için bu reflekslerden başka dayanağı kalmamış bulunuyor. Yani bu kesim için ilkel bir ulusçu mantık, varoluş imkânını oluşturuyor. Bütün bunlar milli birlik adına yapılmaktadır. Ne var ki bu birlik bütün sosyal/kültürel unsurların varlığını kabul eden ve bunları bir üst kimlik etrafında kucaklamayı düşüneye-

* Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

“ Ergenekon davasından da anladığımıza göre, işin daha kötüsü bu askeri mücadele üzerinden asker ve destekçisi (hatta bir kısmı Kürt kökenli) sivil bir grup kendine bir iktidar alanı açmış, bir rant yolu bulmuştur. Rasyonel bir verim yerine işi terörle götürmeye çalışan PKK da, bu çerçevede bir taşeron örgüt görevini yerine getirmiştir. Her şey bu gizil iktidar için kullanılmış, yüzlerce cinayetle çekinilmemiştir. Bu bağlamda tarih boyu kader birliği edegeldiğimiz Kürt kardeşlerimiz, biraz da sistemin, kendilerini kucağına ittiği PKK’ nın, kendileri adına hiçte sağlıklı bir temsilci olmadığını unutmamalıdır. ”

cek kadar basit bir birlik anlayışıdır. O milli birlik olarak yapılan kurgu hep tehdit ve tehlike üstüne kuruludur. Hemen her türlü toplumsal gelişmenin o milli birliği bozacağına inanılır.

Bundan dolayıdır ki bu çerçevede Kürtlük sorunu hep bir bölücülük olarak anlaşılmıştır. “Yerli yabancı bütün sosyal politik unsurlar toplumumuza bölmek için pusuda beklemektedirler ve Kürtlük bu işin odağını oluşturmaktadır.” Ulus devletin politikası haline gelen bu anlayış, 30 yılı aşkın bir zamandır bölücülüğü irtica ile birlikte ülkenin en büyük sorunu olarak göstere gelmiştir ki PKK bu söz konusu bölücülüğün merkezini oluşturmaktadır. İşin gerçeği irtica da, bölücülük de özel olarak üretilmiş gerçek dışı temalardır.

Şüphesiz PKK, son çeyrek yüzyılımıza damgasını vuran ve pek çok kanın aktığı sürecin önemli aktörlerinden birisidir. Sistemce üretilen PKK, yine çoğu sistem tarafından dağa çıkmaya zorlanan Kürt unsurlarla desteklenmiş ve kan davasına dönüşen sorun buraya kadar getirilmiştir. Bütün bu kör dövüşüne rağmen bazı marjinal grupların dışında genel olarak Kürtlerin bir bölünme talebi olmamıştır. Çünkü güneydoğuda tecrit edilmiş bir Kürt devleti önce Kürtler için bir handikaptır. Akli başında hiçbir Kürt yaşadığı güzelim yerleri terk edip tabir caizse böylesi bir tecrit kampına girmeyi düşünemez.

3

Burada bir gerçeğin altını çizmek yerinde olacaktır. İki bloklu dünya yıkılmadan yani 1990 öncesinde etnik mücadelelerin bir ulus/devletle sonuçlanması mümkündü, hatta bu önüne geçilmesi zor bir süreçti. İçinde bulunduğu toplumdan kopup bağımsız bir ulus/devlet olmadan, ayrılıkçı grupların mücadelesini önlemek kolay bir iş değildi. Hâlbuki mevcut küreselleşme ortamı, devleti olan - olmayan bütün toplumları bağımsızlaşmaya değil, çevresiyle bir ve bütün olmaya zorlamakta, önceden anlaşmazlıkları bulunan toplulukları birbirine yaklaştırmaktadır. Öyle ki bu durum, keyfi değil, bir zorunluluk olarak işlemektedir. Yani artık üzerinde durulan şey, seçkinli bağımsızlığın ötesinde, çerçevesi hukukla çizilmiş, birlikte ama insanca yaşanabilecek bir ortamın inşa edilmesidir.

Basitçe örneklendirmek gerekirse, Ermenistan’ın Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olması hatta bazı tarihi söylemlerini terk etmesi karşılığı olmayan keyfi bir iş değildir. Tabii ki Kürt olgusu da bu kuralın dışında değildir. Yani onlar için de sorun insanca yaşanabilecek bir ortamın inşasıdır. Artık bilinmelidir ki devlet onun bunun değil, o ülkede yaşayan herkesindir. Sonuç olarak devlet hamasetten çok bir hukuk düzenidir. Ancak problemin odağında bulunan ulusçuluk mantığı o kadar ruhumuza işlemiştir ki devlet bir grubun özlük alanıdır. Elimiz ermese de birileri bizim adımıza elinde

tutmaktadır. Temsil ettiği sosyal birlikteliklerden söz etmek bile bu yapının büyümesini bozmaktadır. Birileri için milli birlik sosyal kesitlerin sorunlarının çözümüne değil, öncelikle bütün sosyal grupların sıkı bir denetim ve baskı altında tutulmasına bağlıdır.

Şüphesiz yanlış işletile gelen ulus devlet yapısı içerisinde, hemen her kesimin olduğu gibi Kürt olgusunun da kendine has sorunları vardır. Bölgenin sosyal/ ekonomik sorunları, Kürt etnisitesinin kültürel sorunları ve nihayet örgüt ve özel olarak PKK ve terör sorunu için üç boyutu oluşturmaktadır. Maalesef 30 yıla yakın bir zamandır sorun yalnızca terör sorunu olarak ele alınmış ve bir askeri mücadele sürdürüle gelmiştir. Elbetteki gereksiz olmayan askeri mücadelenin içine süistimaller karıştırılarak sorun hepten çözümsüzleştirilmiştir. Ergenekon davasından da anladığımıza göre, işin daha kötüsü bu askeri mücadele üzerinden asker ve destekçisi (hatta bir kısmı Kürt kökenli) sivil bir grup kendine bir iktidar alanı açmış, bir rant yolu bulmuştur. Rasyonel bir verim yerine işi terörle götürmeye çalışan PKK da, bu çerçevede bir taşeron örgüt görevini yerine getirmiştir. Her şey bu gizil iktidar için kullanılmış, yüzlerce cinayetten çekinilmemiştir. Bu bağlamda tarih boyu kader birliği ede geldiğimiz Kürt kardeşlerimiz, biraz da sistemin, kendilerini kucağına ittiği PKK' nın, kendileri adına hiçte sağlıklı bir temsilci olmadığını unutmamalıdır.

Söz konusu ettiğimiz üç sorundan en önemlisi şüphesiz etnisitenin kültürel sorunlarıdır. Bu sorun sıkça dillendirilen gelen ekonomik sorunlardan çok daha önemlidir. Kimlikten dil ve eğitime kadar geniş yelpaze oluşturan bu alan, söz konusu edilen açılımın en önemli konularından birisi olmalıdır. Anayasa da kimlik yeniden tanımlanmalıdır. Tabir caizse devlet burada kendi kendisiyle yüzleşmekten çekinmemelidir. Bu durum devletin sağlıklı geleceği için de fevkalade önemlidir. Bu çerçevede mağduriyetler mümkün olduğunca giderilmeli, meçhul denenen cinayetlerin failleri mümkün olduğunca bulunup cezalandırılmalı, köyüne dönmek isteyenlere destek verilmeli, vb.

4

Bu nokta bizi Kürt açılımına karşı çıkan bir başka kesime getirmektedir. Ülkedeki sosyal kesimleri gönlünce konumlandırıp kendine görünenden daha öte bir gizil iktidar alanı

oluşturan asker-sivil bir kesim, söz konusu iktidar alanının kökten değişeceği endişesiyle karşı çıkmaktadır ki bu çevrelerin başında CHP gelmektedir. Yani bu süreç kendisini sistemin sahibi, toplumun vasisi olarak gören bir kesimin iktidar alanını daraltmakta, Ergenekon'a sahip çıkma refleksinde olduğu gibi bu değişime de karşı çıkmaktadır.

Ülkede bir başka kesim bu açılımların dış merkezlerden yönetildiğini, onun için de kuşkuyla bakmamız gerektiğini ve hatta gerekiyorsa karşı bir tavır sergilemek durumunda olduğumuzu ısrarla söylemektedir. Aslında bu yaklaşım, ulusalcı yaklaşımın en kristalize olmuş bir biçimidir. Ülkeyi yalnızlaştıran, kimseye güvenilmemesi gerektiğini telkin eden ve burada bizim açımızdan daha da önemlisi doğru ve faydalı olmayı onun tabiatında değil, taşıyıcısında arayan bir mantık çarpıklığını resmetmektedir. Düşünelim ki toplumumuzun Kürt olarak tanınan bir kesimi-

“ Şüphesiz bu ülkede yalnızca Alevilerin, Kürtlerin, Ermenilerin değil, hemen her kesimin problemleri vardır. Ciddi problemleri bulunan kesimlerden birisi genel olarak Müslüman kesimdir. Her ne kadar ülkede Müslüman kesim, kendilerini merkezi unsur saymakta ve açılımlarda kendini hak verici konumunda görmekteyse de bu durum pek de gerçekçi değildir. ”

nin sorunları bir açılım çabasıyla çözülecek ve toplumumuz daha sağlıklı bir yapıya kavuşacak, hepimiz rahatlayacağız. Ama sırf Amerika kendi politikası açısından referans verdiği için böyle bir politika yanlış sayılacak. Ülkenin asıl aşması gereken şeylerden birisi bu mantıktır.

Şüphesiz her ülkenin kendi çıkarları üzerine kurulu politikaları vardır. Maalesef modern dönemlerde bu politikalar çoğu kere hakkaniyete dayanmaz. Hatta bu politikalar, diğer toplumların aleyhine kurgulardır. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Onun için her toplum son derece dikkatli olmak zorundadır. Ancak hiçbir ülke, sosyal/politik çözümlerini sırf bir başka politikanın hilafına kurmuş olamaz. Benzeşen, uzlaşan yönler vardır ve bunlar bir fırsat olarak değerlendirilir. Daha açık bir ifadeyle ABD, Kürt Açılımı'nı destekliyorsa bu ekstra bir fırsat bilinmelidir. Yani hem fırsat bilinmeli, hem de dikkatli olunmalıdır.

5

Şüphesiz bu ülkede yalnızca Alevilerin, Kürtlerin, Ermenilerin değil, hemen her kesimin problemleri vardır. Ciddi problemleri bulunan kesimlerden birisi genel olarak Müslüman kesimdir. Her ne kadar ülkede Müslüman kesim, kendilerini merkezi unsur saymakta ve açılımlarda kendini hak verici konumunda görmekteyse de bu durum pek de gerçekçi değildir. O öyle baksa da seçkinci yapı onu iktidarının bir figüran, olarak görmekte, bundan dolayı da başörtüsü gibi “sıradan” sorunlarını çözme fırsatı verilmemektedir. Yani önemli açılımlardan birisinin konusu, toplum geneli diyebileceğimiz kadar geniş bir kesimin asgari Müslüman'ca yaşama konusu olmalıdır.

Başlangıçta da belirttiğimiz üzere, şüphesiz açılımların en başında, günümüzde demokrasi çatısı altına yerleştirilerek ele alınan genel hak ve özgürlükler açılımı gelmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki toplumun farklı

kesimlerinin bu genel çerçevenin yanında özel olarak hak ve özgürlük sorunları vardır. Onun için toplumsal kesitlerin sorunları kendi açısından özel ele alınmalıdır. Bunun için de sorunları ele alınan kesimlerin temsilcileri mutlaka işin içine katılmalıdır. İş bir siyasal kurgu olmaktan çıkaracak olan da bu katılmadır.

Bu çerçevede bir örnek olarak belirtmek gerekirse Kürt sorunları, sırf bazı siyasi ve bilimsel çerçevede gerçekleşen toplantılarla çözümlenemez. Bu tür konularda alanın fiili aktörleri işin içine dahil edilmelidir. Tabi burada kastettiğimiz doğrudan Apo olmadığı gibi sırf DTP de değildir. Güneydoğuda Kürt kökenli Şeyhler, Ağalar, Beyler, sevilen ve sayılan kanaat önderleri kimlerse, işte onlarla ciddi bir diyalog kurulmalıdır. Muhataplar artırılmalı ve topluma mal edilmesi sağlanmalıdır. Bu aynı zamanda PKK'nın temsilcisi addedilmesi savını da ortadan kaldıracaktır.

Tam da bu süreçte unutulmamalıdır ki bütün bu girişimlerin önemli bir kısmının dayanağı, din, inanç ve tarih birliğidir. Söz konusu çabaları bir siyasal kurgudan çıkaracak şey, adalet ve hakkaniyet gibi yüksek değerlerdir. Adalet ve hakkaniyet ise toplumun ortak değeri olan, Müslüman olmaları da kapsama konumunda olan İslâm çerçevesinde gerçekleşebilir. Birileri dudak bükse de ümmet bilincini yaşatmak ve yaşatmak zorundayız. İzlenen sürecin bize işaret ettiği gerçek de budur.

“AÇILIM”IN ZEMİNİ ÜMMET ŞUURUDUR

ABDULLAH YILDIZ

Türkiye, Ak Parti hükümeti- nin önceki ay gündeme getirdiği “*Demokratik Açılım*”ı -diğer adı ile “*Kürt Açılımı*”nı- tartışmaya devam ediyor. Kimi muhalif parti ve çevrelerin bildik itirazları bir yana, üzerinde hükümetin, devletin ve ilgili komşu ülkelerle AB ve ABD gibi güç merkezlerinin de genel anlamda mutabık olduğu anlaşılan “açılım” sürecinin, ülkemize birlik ve dirlik getirecek bir sonuç hâsıl etmesi temenni edilir ve bu hayırlı sonucun husûlü için herkesin elinden geleni ortaya koyması gerekir, diye düşünüyoruz. Bu süreçte, söz konusu mutabakatın nasıl sağlandığına dair kuşkuvarı, özellikle de devletin, ulusçu temele dayalı “*kurucu paradigma*”dan vazgeçip geçmediğine dair ciddi endişeleri tartışmak yerine, bu açılımın, “*ümme şuu ru*”nun ihyâ ve inşâsı bağlamında bir fırsat olarak görülüp değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Zaten meseleye, bu toprakların aslı ve kadim ortak üst kimliği olan **Müslümanlık/ İslâm** yani **Tevhid** inancı çerçevesinde yaklaşmadan, köklü ve kalıcı bir çözüme ulaşmak, mutlu ve huzurlu bir toplumsal düzen tesis etmek de mümkün değildir.

Hemen baştan söyleyelim ki; bu coğrafyada, yüzyıllardan beri, kendi aralarındaki ırk, dil, kültür, mezhep ve hatta din farklılıklarına rağmen bir arada huzur içinde yaşamayı başaran insanlar, dün “zenginlik” olarak gördükleri farklılıkları bugün “sorun” olarak algılar hale getirilmişse, bu değişimin sebepleri ve değişime zemin hazırlayan faktörler üzerinde iyi düşünülmalıdır. Bin küsur yıldan beri kendilerini aynı dinin ve ümmetin mensupları olarak gören, birbirlerini **din kardeşi** bilen, kader birliği yapan, bu topraklar için birlikte can veren, kan döken, kız alıp veren, etle tırnak gibi olan iki halkı neredeyse yekdiğeri ile karşı karşıya getiren **zihinsel sapma**, bu topraklardan neşet etmiş olamaz.

Hakikat şu ki; bidayeti Fransız İhtilali’ne kadar giden ulusalcı akımlar, önce bütün Batı dünyasını, sonra da İslam dünyasını etkilemiş; Osmanlı coğrafyasında huzur içinde yaşayan halklar bir bir bu histeriye yakalanarak birbirlerinin gırtlığına sarılır hale gelmiştir. Öncelikle Balkanları bir barut fıçısına çeviren bu furya, ardından Ortadoğu’ya ve diğer bölgelere yayılarak Devlet-i

Âliye’nin paramparça olması- na sebebiyet vermiştir. Osmanlının en zorlu yılları olan 18-19. yüzyılda, dört bir yandan gelen kardeşlerini bir ana kucağı gibi bağrına basan Anadolu, bu “**eli kanlı din**”den¹ en son etkilenen bölge olmuştur. O zorlu yılların sonlarında *Te kin Alp* takma adıyla kitaplar yazan **Moiz Cohen**’in talebesi Ziya Gökalp’in sistemleştirdiği Türkçülük ideolojisi, “*Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*” sacayağı etrafında şekillenmiş; laik Cumhuriyet’in resmi ideolojisi haline geldiğinde ise, “İslamlaşmak” ayağını çoktan kaybetmişti. Zaten, ulusalcı ideolojilerin, İslâm’ın kuşatıcı “**ümme t**” ve “**kardeşlik**” anlayışı ile bağdaşması düşünülemezdi. Ancak, son yüzyılda, bu coğrafyada İslâm’ı belirleyici bir unsur olmaktan çıkarıp ‘kamu- sal alan’ başta olmak üzere hayatın tüm alanlarından dışlamayı hedefleyen ve tek kimlik olarak “**Türklüğü**”, yegane *kurucu paradigma* olarak da “*Muasırlaşma/Batılılaşma*”yı dayatan egemen irade, suları yokuşa akıtmak gibi akla ziyan bir çabayı ısrarla ve ne pahasına olursa olsun sürdürdü. İşte ülkemizin ve insanımızın başına bun-

ca badireler açan şey bu kör taassuptu. Doğru bir adlandırma ile *"kendi kendini sömürgeleştirme"* de denilen bu yaman çelişki, bu topraklarda kökleşmiş olan İslami değerlere taban tabana zıt yabancı/Batılı değerlerin yukarıdan aşağı dayatılması biçiminde yıllar yılı devam etti ve böylece her alanda yaşamaya başlayan sorunlar kronikleşti, neredeyse kangrenleşti.

Problemlerin bu denli derinleştiği ve içinden çıkılması güç hale geldiği bir raddede, -klasik ifade ile- *'pansuman tedbirler'* fayda vermez; hatta bazen esaslı çözümleri ıskalayıcı bir yanılsama biçimine de dönüşebilir. Dolayısıyla, esaslı ve kalıcı bir çözüme ulaşmak ve uzun vadeli bir huzur iklimi tesis etmek isteniyorsa, bu toplumu bin küsur yıldır birbirine kenetleyen ve kardeş kılan kadim değerlere yaslanmaktan ve o eskimeyen değerleri bugünün dünyasında yeniden ihyâ ve inşâ etmekten başka çare-i necât bulunmamaktadır. Ancak, yabancı menşeli resmi ideoloji ile Türk'ten gayrisini yok sayan ulusçu kimlik dayatmasının kendi altlarındaki zemini de kaydırıldığını gören, bu sebeple *"açılım"* sürecinde seslerini kısmış görünen muktedir çevrelerin, esaslı çözüm arayışlarını torpillemesine veya asli mecraasından saptırmasına da izin verilmemelidir. Biz bu mülahaza ile, akıl sahibi herkesi, salt bir güvenlik sorunu ya da etnik sorun gibi algılanan **Kürt Meselesi** başta olmak üzere, asli sorunlarımızın çözümüne esas teşkil edecek bir zemini, yani **"Ümmet Şuuru"**nu doğru anlamaya davet ediyoruz.

Kuşatıcı Bir "Üst Kimlik" olarak Ümmet

İslâmî/ Kur'ânî bir kavram olan **"ümmet"**in kısa ve öz bir tarifi şöyledir: "Bir zaman içinde, bir mekân üzerinde, bir din etrafında veya bir peygamber arkasında toplanmış, birbirleriyle tutarlı ve uyumlu insan topluluğu. Cemaat. İnsan dışındaki varlıklar için de kullanılabilir. Millet. İslam. Din. Yol."²

İslâm **Tevhîd** dinidir. Tevhîd; Allah'ı birlemek, bütün işlerimizin ve ilişkilerimizin merkezine O'nu yerleştirmektir. Allah (c.c), Tevhid dinine iman eden müminleri, **"ümmetün vâhide"** olarak tanımlar.

"Şüphesiz bu sizin ümmetiniz bir tek ümmettir (ümmetün vâhide). Ben de sizin Rabbinizim. O halde bana kulluk edin." (Enbiya 21/92)

Bütün peygamberler, insanları, bir tek Allah'a iman ve kulluk etmeye yani Tevhid'e çağırırlar. Nebevi çağrıya uyarak Tevhid inancını benimseyen herkes **"ümmetün vâhide"**nin mensubu olur.

"Ey peygamberler; temiz şeylerden yiyin ve salih amel işleyin. Doğrusu Ben, yaptığınızı bilirim. Şüphesiz bu; bir tek ümmet (ümmetün vâhide) olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde Ben'den korkun (Bana karşı sorumluluklarınızı kuşanın). Derken onlar işlerini (kitaplarını) aralarında parça parça böldüler, her grup kendilerinde olanlarla övünür/sevinir oldu." (Mü'minûn 23/51-53)

Bu ayetler, bir tek ümmet olmanın, Tevhid'e inanıp vahye dayalı bir hayat yaşamakla,

parçalanmanın ise, onda ayrılığa düşüp *"kendinde olanlarla"* övünmekle gerçekleştiğinin delilidir.

Tevhîd dini olan İslâm'ı seçmek ise; onu bir hayat tarzı olarak kabul etmek demektir. Müminler hep birlikte, **vahdet** halinde, *"Allah'ın İpi"* olan Kur'ân'a yapışırlar. Aynı kitabi ilkelere inanan kalpler arasında ülfet oluşur. Kur'ân'la itminana erip yatışan mümin kalpler birbirine ısınır, kaynaşır, **kardeş** olur (3/103). İşte **Tevhid Toplumu** yani **"Ümmetün Vâhide"** böyle oluşur.

"Hepiniz, toptan sınıksız Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sarılın ve sakın tefrikaya düşüp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinizin düşmanları idiniz de O, kalblerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Siz bir ateş çukurunun kenarında iken sizi oradan da O kurtarmıştı. Umulur ki hidayete erersiniz diye Allah size âyetlerini böyle açıklar." (Âl-i İmrân 3/103)

Tepeden tırnağa **"Allah'ın boyası"** (2/138) ile boyanan müminlerin aidiyet duygularını ve kimliklerini de Tevhîd inancı belirler. Bu kimlik, her türlü etnik, kültürel, coğrafi vb. kimlik tanımlamalarını berhava eden, çeşitli cahili nitelemeleri tarihin çöp sepetine atan ilahi kaynaklı bir isimlendirmedir: **"Müslüman"** (22/78). Müslümanlar; zengini-fakiri, yetimi-yoksulu (2/220), kadını-erkeği (9/71), farklı dilleri ve renkleri (49/13) ile **"din kardeşleri"**nden oluşan bir **iman toplumdur**. Kur'ân, kardeşlik ve kimlik tanımlama-

sında tek belirleyici unsur olarak **îmanı** ve **ameli** esas alır:

"Mü'minler sadece kardeşler..." (Hucurat 49/10)

"Eğer tevbe edip namazı kılar ve zekatı verilerse, dinde kardeşleriniz olurlar." (Tevbe 9/11)

Kur'an müminlere yegâne değer/kıymet ölçüsünün, ırk, kan, dil, renk değil **takvâ** olduğunu söyler:

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir diğiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı sorumluluk bilincine sahip(muttaki) olanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır." (Hucurat 49/13)

Kavim veya kabile aidiyetine, **"tanışma"**nın ötesinde **"övünme, sevinme"** gibi anlamlar yüklemek veya bir ayrıcalık izafe etmek **"ateş çukuruna"** düşmektir. Âyetteki **"li te'ârafû: birbirinizle tanışmanız için"** ibaresinin anlamı, başka değil **"ma'rûf üzere birbirinizle hayırlarda yarışmanız için"** şeklindedir.

Bu **kardeşlik**, öylesine belirleyici, cahili aidiyet ve kimlik duygularından öylesine güçlüdür ki, müminler için artık başka bağlılık ve aidiyet duyguları tamamen anlamını yitirirler. Asrı Saadet inkılâbı ile iman/din kardeşi olan Ashâb-ı Kirâm, Kur'ân'a sarılarak **kardeşler** oldular; inançları, düşünceleri, fikirleri, değer yargıları, dünya görüşleri, hisleri, heyecanları, davranış kalıpları ve de aidiyet duyguları onun sayesinde aynileşti ve böylece **bir tek kimliğe, "Müslüman"** kimliğine sa-

hip oldular. Artık onlar, kendilerini bir coğrafya parçasına, bir etnik yapıya, bir siyasi çatıya, bir dile, bir renge değil, **bir tek dine**, tevhîd dini olan, **"ed-Dîn"** olan **"İslâm"**a nispet ettiler. Bu hassasiyet sebebiyledir ki, aslen Farisi/İranlı olan ve köklü bir aileden gelen Hz. Selmân (r.a), bir mecliste, herkes kendi nesebini öne çıkarınca: **"Benim nesebim Selmân bin İslâm'dır (İslâm oğlu Selmân'dır)"** demişti. Hz. Ömer de (r.a) onu destekleyerek: **"Babam, Kureyş'in azizlerinden Hattab iken, ben de Selmân bin İslâm'ın kardeşi Ömer bin İslâm'ım"** demişti.³ Habeşli Bilâl, Rum Suheyb ve diğerleri, sadece **"kardeş"**tiler artık...

Mekke fethedilince Hz. Bilâl (r.a), Rasûlullah'ın (s.) talimatıyla Kâbe'nin üzerine çıkarak ezan okudu. Bazı müşrikler **"Bir siyahi Kabe'nin üzerinde ha!"** diye hayırlandılar. Gerçekleştirdiği büyük inkılâpla **"İslâm Çağı"**nı açan Rasûlullah (s.) çağlar ötesine şöyle seslendi:

*"...Cahiliye çağına ait olan atalarla övünme ve büyülenme kaldırılmıştır. Bütün insanlar Âdem'den ve Âdem de topraktan yaratılmıştır. İnsanlar iki kısımdır. Bir kısmı Müslüman diğer kısmı kâfirdir. Müslümanlar Allah katında değerli ve şerefli dir. Kafir olanlar ise azgın ve yaramazdır. Kâfirlerin Allah katında hiçbir değeri yoktur. (...) İslâm çağında cahiliye özelliklerini ortaya çıkarmayın. Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Müslümanlar kendilerinden olmayanlara karşı bir ve bütündürler..."*⁴

Bu kardeşliği **sevgi** ile pekiştiren Rasûlullah (s.), müminlerin birbirlerini sevmelerini iman gereği saydı: **"Varlığım elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de gerektiği gibi iman edemezsiniz."**⁴

Onlar, bir organı acı çektiğinde diğer organları da aynı acıyı hisseden **bir tek vücut gibi** oldular...

Anadolu Ümmeti Bölünmez Bir Bütündür

Bin küsur yıldır İslâm'la yoğrulan Anadolu coğrafyasında, Türkler ve Kürtler başta olmak üzere birçok etnik unsur Tevhîd potasında eriyip kardeş oldu. Son birkaç yüzyılda Osmanlı topraklarının bir bir elden çıkması sebebiyle Balkanlar, Kafkaslar ve diğer bölgelerden yoğun göç alan **Anadolu, "Anâsır-ı İslâm"**ın iyiden iyiye kaynaşip birbirine kenetlendiği, ümmet şuurunun en harika örneğinin yaşandığı bir İslâm diyarı haline geldi. **"İslâm çimentosu"** sayesinde bir tek ümmet/millet olan Türkler, Kürtler, Çerkezler, Araplar, Boşnaklar, Arnavutlar, Gürcüler ve diğerleri, dünyada eşine az rastlanan bir kardeşlik ve birliktelik ruhunun kahramanları oldular. Hz. Ali'ye (r.a) izafe edilen bir sözde geçtiği üzere **"El-cem'u ma'al fark, Tevhidün"**; yani **"farklılıklar ile beraber cem olmak, birlik/te olmak Tevhid'dir"** düsturunu en güzel şekilde uygulayan Anadolu Müslümanları, aralarındaki **farklılıkları** rahmete dönüştürmeyi başardılar. Çanakkale'de ve İstik-

lal Harbi'nde bütün bu unsurlar aynı değerler uğrunda birlikte can verdiler. Çanakkale'deki şehitlikler bu konuda ibretlik birer vesika gibi karşımızda durur: Kosova, Manastır, Serfice, Rakka, Yanya, Hicaz, Şâm-ı Şerif, Halep, Lazkiye, Trablusgarp, Ohri, Kербela, Kerkük, Musul, Bağdat, Basra, Bakü, Kırım, Gence, Girit, Kudüs, Nablus, Mısır, Priştina, Preveze, Kafkasya'dan gelen **Millet-i İslâm** mensupları, -Âkif'in tabiri ile- **"Tevhid'i kurtarmak uğruna"** seve seve kanlarını feda ettiler ve o mübarek kanlar birbirine karışarak sel oldu...

Aralarındaki etnik, kültürel, mezhebi **farklılıkları** zenginlik olarak gören ve ortak Tevhidî değerleri etrafında yüzyıllarca **vahdet** içinde yaşayan Anadolu Müslümanları, son iki yüzyılda esen ulusalcı rüzgârlardan az etkilenseler de, Cumhuriyet döneminde ve özellikle de son çeyrek asırda hiç de alışık olmadıkları sorunlar yaşadılar. Resmi ideolojinin laikçi dayatmaları ile İslam çimentosu aşınır-

ken, **Türkçü** dayatmaya tepki olarak da **Kürtçü** akım neşvünema buldu. Fitne tohumlarının yeşermesine müsait hale gelen bu humuslu arazide kimi şer güçler rahatça at oynatabildiler. Anadolu'nun iki ana Müslüman halkını birbirine kırdırma planları, şükür ki her seferinde yerleşik **"ümmet şuuru"** ile geri püskürtüldü. Laikçi Jön-Türkler ile Jön-Kürtlerin şiddete dayalı kavgaları **İslâm kardeşliğinin** merhamet kalesine çarparak hararetini kaybetti. Nihayet akıl, basiret, iz'an galip geldi ve **açılım süreci** başladı...

Artık, zaman **fark** değil **vahdet** zamanıdır, kardeşliği pekiştirme zamanıdır...

Şimdi, bu süreçte kavlî ve fiilî duâmız Haşr suresinin 59.âyeti olmalıdır:

"Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin/ukde bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin!"

İslâm ümmeti Kur'an'da, iyi-

liği emredip kötülükten nehyeden ve hayra çağıran hayırlı bir ümmet olarak nitelenir (3/104, 110). Yalnız Allah'ı rab kabul eden; Rasûlû, Kitabı, Kiblesi bir olan **Tek Ümmet!**

Elmalılı Hamdi Yazır'ın belirttiği üzere, Müslümanların imandan sonra ilk dinî vazifeleri olan ümmet ve imamet teşkili yerine getirilmeden **"kurtulanlar onlardır"** hükmi celîlesine mazhar olabilmek ve **"ancak müslümanlar olarak can verin!"** (Âl-i İmrân, 3/102) emrine uyaabilmek zordur.⁵

Hadi sloganlaştıralım: **Kurtuluşumuz ümmet şuurunun yeniden ihyâsı ile mümkün olacaktır!**

Vesselâm.

1 Carlton Hayes, milliyetçiliği "eli kanlı din" olarak niteler. (Bkz: C.Hayes, Milliyetçilik Bir Din, İz Yay., İst.-1995)

2 Ali Bulaç, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Bakış Yay., İstanbul, sözlük bölümü.

3 Ahmed Naim (Babanzade), İslâm İrkçiliği Reddetmiştir, A.ışıklar Yay., İstanbul-1989, s.42.

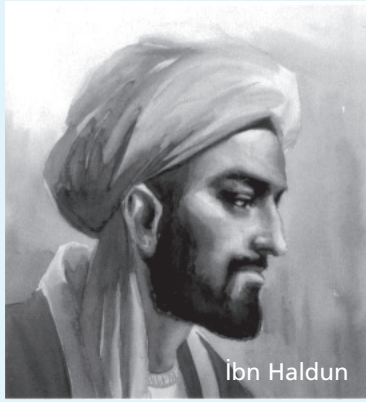
4 Celaleddin Vatandaş, Hz. Peygamber ve İslâm Daveti, Pınar Yay., s. 40-56, c.2.

5 M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c. 2, s. 1154-1155.

ÇOKKÜLTÜRLÜ TOPLUMLARA İBN HALDUN MODELİ: ORTAK AİDİYET İNŞAASI

DOÇ. DR. KADİR CANATAN*

Çağımızda, iç ve dış göçler başta olmak üzere pek çok toplumsal dinamik homojen toplum yapılarını ortadan kaldırıyor ve farklı kimliklerin yan yana yaşadığı ya da yüz yüze geldiği çokkültürlü toplumları ortaya çıkarıyor. Burada “çokkültürlü toplum” kavramını, farklı kültür, din ya da etnik kökene sahip birden fazla grup ya da topluluğun aynı siyasal çatı (devlet) altında yaşadığı toplumları ifade etmek üzere kullanıyoruz. Şüphesiz çokkültürlü toplum deneyimi, insanlık tarihinde yepyeni bir olgu değildir. Osmanlı İmparatorluğu da dâhil olmak üzere, henüz ulus-devletin (milli devlet de diyebiliriz) ortaya çıkmadığı imparatorluklar çağında da çokkültürlü toplumlar vardı. Fakat bugünkü çokkültürlülüğü, öncekinden ayıran birçok faktör söz konusudur. Birçok çokkültürlü toplum kuramcısının belirttiği gibi gelecekte çokkültürlü toplumlar hiyerarşik bir düzen ve dolayısıyla eşitsizlik vardı. Ayrıca topluluklar birbirlerinden oldukça yalıtılmış bir şekilde yaşıyorlardı. Bugün, hiyerarşik toplum yapısı çözüldüğü gibi eşitlik ideali de yükselen bir değer haline gelmiş-

tir. Artık hiçbir etnik ya da dini bir grup ast/tabii konumda kalmak istemiyor ve eşitlik talepleriyle birlikte demokratik karar süreçlerinde de yer almak istiyor. Geçmişe özgü yalıtılmış dünyaların varlığı da, günümüzün metropollerinde artık mümkün değildir. Heterojen ve anonim ortamlarda her gruba mensup bireyler birbirleriyle yüz yüze ilişkiler kurmak zorundadırlar. Öyle ki bazen aynı site ya da apartmanda farklı bölge, din ve etnik kökenlerde insanlar bir arada yaşamaktadırlar. Bu yeni durum, şüphesiz ki yeni sorunları da beraberinde getiriyor.

Çokkültürlü toplumların temel sorunlarından biri, farklı kimliklerin eşit ve özgür bir şekilde kendilerini ifade edebilmesi ise, diğeri de bunca farklılığın bir getto ya da çatışma ortamına

sürüklenmeden, ortak bir aidiyet çerçevesinde yaşatılmasıdır.

İbn Haldun, 14. yüzyılda Kuzey Afrika’da yaşamış; asabiyyet, devlet ve devlet-toplum ilişkileri hakkında çözümlemeler yapmış bir tarihçi ve sosyologtur. Özellikle onun asabiyyet konusundaki düşünceleri ortak bir aidiyet oluşturma konusunda önemli ipuçları vermektedir. Bu noktada, çokkültürlü toplumlar birliktelikte yaşama ve farklılıkların ayrılıkçılığa meydan vermeden nasıl bir arada olabileceğine ilişkin bir model sunmaktadır.

Ona göre, “Çok sayıda kabileler ve çeşit çeşit cemaatlerin bulunduğu topraklarda, sağlıklı bir devletin kurulması az vakidir.” Çünkü böyle bir toplumda görüş ve taleplerde ihtilaflar fazladır. Devleti kuran asabiyyet, farklı gruplarla anlaşmak ve onları egemenlik konusunda ikna etmek zorundadır. Eğer söz konusu gruplarla mücadele içine girerse, bu farklı kabile ve soyların başkaldırmasına sebep olur ve devlet, içinden çıkılmaz bir kargaşaya sürüklenir. İbn Haldun’a göre Kuzey Afrika’ya Arapların gelmesi, burada yaşayan çok sayıdaki Berberî kabile ve soylarla çatışmaya yol açmış ve toplumsal barışın tesis edilmesi uzun yılları gerektirmiştir. Bir

* Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

“ İbn Haldun’unun yaklaşımları ışığında Türkiye’deki çeşitlilik sorununa baktığımızda, bu coğrafya hem toprakları hem de insan kaynakları açısından “çok-milletli” olan Osmanlı İmparatorluğu’nun varisidir ve bu anlamda Kuzey Afrika modeline benzemektedir. Bu nedenle bu ülkede ortak bir aidiyet oluşturmak ve egemenlik kurmak kolay olmamıştır. Önce Osmanlılık aidiyeti çerçevesinde farklı milletler bir arada tutulmaya çalışılmış, fakat milliyetçilik cereyanı çok güçlü ve dış baskılar fazla olduğu için Osmanlı Devleti parçalanmaktan kurtarılamamıştır. ”

rivayete göre Berberîler oniki kez başkaldırmışlardır. Hz. Ömer bu bölge hakkında “İfrikkiye (Kuzey Afrika), gönülleri farklılaştırır” şeklinde bir söz sarf etmiştir. İbn Haldun’a göre bu sözün anlamı şudur: “Berberîlerin yaşadıkları yörelerde çok sayıda kabile ve boy bulunması, bunların aynı inanç ve yönetime boyun eğmelerine müsaade etmez.”

İbn Haldun, çok sayıda kabile ve etnik grubun yaşadığı heterojen toplumlarda bu farklı grupları bir siyasal çatı altında tutmak için etnisite ya da asabiye- ti aşan bir aidiyet çerçevesi önermektedir. Bu bağlamda onun “soy/nesep asabiyesi” ile “sebe- p asabiyesi” arasında yaptığı ayırım önemlidir. İlkinde soy/ nesep birleştirici bir aidiyet çerçevesi iken, ikincisinde herhangi bir “sebe- p”le bir araya gelen insan-

ların oluşturduğu soy ve etnisite- ötesi bir aidiyet söz konusudur. Bu ikinci tür aidiyete gelenek- sel kabilevî toplumlarda daha az rastlamaktayız. Sebep asabiye- ti, daha çok şehir toplumlarına özgü bir olgudur. Şehirleşen top- lumlarda soy asabiyesi çözülmek- te ve bunun yerine insanlar, mes- lekleri ya da çıkarları temelinde yeni bir örgütlenme temeli geliştirmektedirler.

İbn Haldun modelini somut- laştırırsak, ona göre geleneksel toplumlarda din, etnisite üssü bir çerçevedir ve farklı kabile ve soylardan insan gruplarını bir araya getirmiştir. Çünkü “Dinî renk, asabiye- t sahipleri arasın- daki mevcut olan rekabeti ve hasedi ortadan kaldırır ve yön- leri sadece Hakk’a çevirir. Bunun neticesinde, durumları hakkında kendileri için ileriye görme hali

hâsıl oldu mu, artık önlerinde hiçbir şey duramaz, çünkü hedef birdir, aynı şeyi herkes müsa- vi surette istemekte ve onun için canlarını da feda etmekte- dir.” Nitekim Kuzey Afrika’da da Araplar, etnik hâkimiyetlerini din eksenine kaydırarak, ted- rici olarak Müslümanlaşan Berberîlerle bir noktada bulu- şmuşlardır. Bu ortak nokta, geç- mişten günümüze söz konusu bölgede Araplarla Berberîlerin barış içinde bir arada yaşamala- rını mümkün kılmıştır.

İbn Haldun’unun yaklaşımları ışığında Türkiye’deki çeşit- lilik sorununa baktığımız- da, bu coğrafya hem toprakla- rı hem de insan kaynakları açısin- dan “çok-milletli” olan Osmanlı İmparatorluğu’nun varisidir ve bu anlamda Kuzey Afrika modeline benzemektedir. Bu nedenle bu ülkede ortak bir aidiyet oluşturma- mak ve egemenlik kurmak kolay olmamıştır. Önce Osmanlılık aidi- yeti çerçevesinde farklı milletler bir arada tutulmaya çalışılmış, fakat milliyetçilik cereyanı çok güçlü ve dış baskılar fazla olduğu için Osmanlı Devleti parçalanmak- tan kurtarılamamıştır. Ardından gelen Türkiye Cumhuriyeti ise, çağının ruhuna uyarak bir Türk devleti olarak, yani milli bir dev- let olarak kurulmuştur.

İbn Haldun’un kendi dönemi için tespit ettiği çözüm, sebep asa- biyetinin bir türevi olan dinî aidi- yete dayalı bir çözümdür. Fakat onun “sebe- p asabiyesi”ne daya- lı modeli bununla sınırlı olmak zorunda değildir. Burada önem- li olan, İbn Haldun’un herkesin üzerinde uzlaşacağı bir örgüt- lenme temeline işaret etmesidir. Bu temel, pekâlâ “Türkiyelilik” fikri olabilir. Türkiye coğrafya- sı üzerinde yaşayan farklı halk-

lar (hangi etnik ve dini gruptan olursa olsun) "Türkiyeli" olmak gibi ortak bir kimliğe sahiptirler. Kaldı ki Türkler ve Kürtler söz konusu olduğunda bizi birleştiren tek etken bu değildir. Türkler ve Kürtler, etnik anlamda farklı olsalar da geçmişten beri ortak bir aidiyet olarak İslam etrafında buluşmuşlar ve bir arada yaşaya gelmişlerdir. İslam, onları bir araya getiren en önemli harçtır. Bu toplumların harcı İslamla karılmıştır. Dahası bu iki unsur arasında ortaklıklar bununla da sınırlı değildir. Bugüne değin Anadolu'da yaşadıkları ortak bir tarih ve birlikte yaşama deneyimi vardır. Bu ortak tarih ve birlikte yaşama deneyimi, onları evlilikler yoluyla biyolojik ve kültürel bir karışıma da sevk etmiştir.

Elbette Kürt sorununun çözümü sadece bu ülkede yaşayan insanları bir başlık ya da etiket altında toplamak gibi nominal (isimsel) bir mesele değildir, bundan daha önemli olan bu çerçevenin (Türkiyelilik fikrinin) içeriğinin nasıl doldurulacağıdır. Bence bu aidiyet çerçevesi mutlaka ortak bir toplum tasarımı, devlet yapısı ve gelecek perspektifini içermelidir. Kürt sorunuyla sınırlı olarak çeşitlilik sorununa baktığımızda bu model, dörtlü bir sütun üzerine temellendirilebilir:

1) Türkiye ahalisinin farklı etnik ve dini gruplardan oluşan bir çeşitlilik arz ettiği (yeni-den) kabul edilmelidir (Çeşitlilik İlkesi).

2) Devlet yapısı, çeşitlilik içinde birlik esasına göre düzenlenmelidir. Bu kapsamda resmi Türkçe dilinin yanında Kürtçe dilinin (resmi ve gayri resmi) eğitimi, anadilde yayın hakkı, mekânların

otantik isimlerinin iade edilmesi vs. gibi kültürel haklar tanınmalıdır (Kültürel Haklar İlkesi).

3) Kültürel haklar ilkesi devletin yeniden yapılandırılması çerçevesinde yönetsel bir boyut kazanarak demokratik bir açılımla desteklenmeli ve adem-i merkezîyetçiliği esas alan bir yerinden yönetim şekli bulunmalıdır (Yeniden Yapılanma İlkesi).

4) Ayrıca bölgeler ve sınıflar arası adaletin ve refahın sağlandığı, gelir paylaşımında etnik ya da başka temellerde bir ayrımcılığın olmadığı, insan haklarına dayalı demokratik bir hukuk devleti tam olarak hayata geçirilmelidir (Tam Adalet İlkesi).

Söz konusu ilkelerin uygulama alanına sokulabilmesi için temel bir anayasa değişikliği yapılması gerektiği açıktır. İlk ilkeye göre mevcut anayasadaki "Türk" kelimesi, "Türkiye" sözcüğüyle değiştirilmeli ve Türkiye'nin çokkültürlü (çok-etnisiteli ve çokdindli/mezhepli anlamda) bir toplum olduğu kabul edilmelidir. İkinci ilke, birincisinin açılımıdır. Bu ilke gereğince anadilini öğrenme hakkı başta olmak üzere herkesin kendi din, dil ve kültürünü öğrenme ve geliştirme hakkı bulunduğu belirtilmelidir. Kanaatime göre Türkçe ortak resmi dil olarak muhafaza edilmeli, Türkçe dışındaki dillerin öğretimi, resmi müfredata "seçmeli ders"ler konularak çözümlenmelidir.

Bir ülke ve toplumda birden fazla resmi dil olması hem bürokratik sorunlar yaratmakta çünkü her konuda çift dilli bir yazışma ve iletişim sadece zaman kaybını değil aynı zamanda para kaybını da beraberinde getirmekte-

dir- hem de küçük dil grubuna mensup bireyleri dezavantajlı bir konuma itmektedir.

Üçüncü ilke, yerinden yönetimi geliştiren ve demokrasiyi tabana yaymaya yönelik olup, bunun hangi somut yönetim modeliyle gerçekleştirileceği tali bir tartışma konusudur. Bu ilke, sadece Güney-Doğu ile sınırlı değil, tüm Türkiye'yi kuşatacak şekilde yaşama geçirilmelidir. Sonuncu ilke, eşit muamele ya da ayrımcılık yapmamazlık (non-discrimination) şeklinde adaletin sadece hukuksal bir içeriğe değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik bir içeriğe de sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Kabul etmek gerekir ki Kürt sorunu sadece etnik ve kültürel bir sorun değildir, aynı zamanda bölgeler arası eşitsizliğin sebep olduğu sosyo-ekonomik temelli bir sorundur. Bu sorunun aşılması için özendirici ve teşvik edici politikalara ilave olarak bazı alanlarda olumlu ayrımcılık politikası da uygulanabilir. Doğal olarak olumlu ayrımcılık politikası, geçmişe dayalı yapısal ayrımcılık olgusunu telafi edici bir önlem olarak geçici olarak uygulanması gereken bir politikadır.

Farklılıkların özgürce ifade edilebildiği bir ülkede ayrılıkçı eğilimler azalacağı gibi, ortak bir aidiyet inşası da daha kolaylaşacaktır. Çünkü etnisite-üstü bir aidiyet, bir etnik grubu diğeri üzerinde egemen kılmak ve farklılıkları bastırma fikrine dayalı olmadığı için etnik milliyetçiliklerin de itibar edilmediği bir süreci başlatacaktır.

EDEBİYATIN ERGENEKON'LA İMTİHANI

ALİ EMRE

Ergenekon davası ve bu ekseninde yaşanan gelişmeler; sanat ve edebiyat dünyası tarafından da tartışılıyor epeydir. Derin devlet, çeteler, darbecilik, yasaklar, kamplaşmalar, Kemalizm, açılım gibi konular zaman zaman sığ, magazin, çarpık bakış açıları eşliğinde de olsa şair ve yazarların, ressam ve müzisyenlerin, gazeteci ve oyuncuların da gündemine giriyor. Konuyu kapağına taşıyan süreli yayınlarla, bu konuda dosyalar yapan ya da geniş ölçekli soruşturmalar hazırlayan sanat dergileriyle karşılaşıyoruz.

Her şey bir tarafa, bu gelişmelere bir yönüyle de olsa sevinmek lazım. Halktan, gündel gelişme ve sorunlardan, gerçeklikten kopuk bir edebiyat algısının epeyce zamandır kökleştiği bir ülkede şair ve yazarların, sanatçıların bu konularda duyarlı olmaları, gelişmelere ilgi göstermeleri bile olumlu ve sevindirici bir gelişme. Bu duyarlılığın hemencecik bir taraf tutma, bir cephe ya da kampın sözcüsü olma ya da yapılanları küçümseme anlayışıyla bütünleşmesi üzücü elbette. "Müslüman kesim" tarafın-

dan çıkarılan edebiyat dergilerinin bu gelişmeleri gündemine bile almaması, fildişi kulelerde seyirci kalmaya devam etmesi ise her türlü eleştiriye hak ediyor.

Sanat(çın)ın Öncülüğü

Edebiyat ve sanatla iştigal eden insanların belli bir aydınlık ve uyanıklığa, adalet ve hakaniyet duygusuna, halktan ve ezilenden yana olmaya, nite likli ve açıklanabilir bir muhalif algıya sahip olmaları beklenir kuşkusuz. Tarihi süreç içerisinde böyle bir boyutu, böyle bir değerler manzumesi, böyle bir anlam eğrisi olmuştur edebiyatın nitekim. Bazı siyasal ve toplumsal görüşler, yaklaşımlar, doktrinler unutulmuş fakat onlardan söz eden, onlara değinen yapıtlar ayakta kalmış ve kitleleri etkilemiştir. Genel insanlık ailesinin ulaştığı birçok güzellik, derinlik ve yücelikte edebiyatçıların etkisi, katkısı vardır. Sürgüne gönderilen, cezaevlerinde çürütülen, darağacını boylayan, kurşuna dizilen, yapıtları yakılan ya da yasaklanan yazar ve şairlerle doludur birçok ülkenin tarihi. Bu çabaların bir kısmı bizim

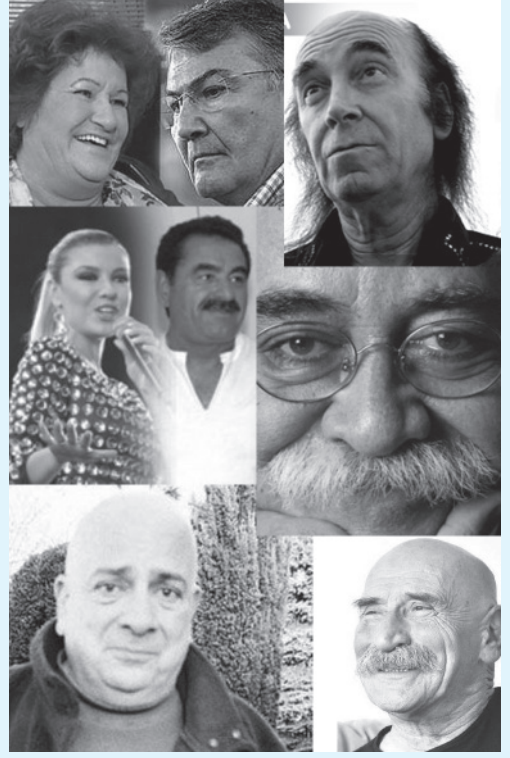
görüşlerimizle uyuşmayabilir, örtüşmeyebilir, içimize sinmeyebilir. Fakat edebiyat önemli dönemelerde hayatın ve halkın elini tutmayı ihmal etmemiş, insanlığa borcunu ödeme noktasında duyarlı davranmış; en azından savaşım verme ve muhalif kalabilme noktasında ciddi bir gelenek oluşturarak izler bırakmıştır. Bu tür etkinlikler halkın övgüsüne ve ilgisine mazhar olmak için yapılsa da, kitleler de yeri geldiğinde bu tür insanları unutmamış, yaşatmış, saygıyla anmayı ihmal etmemiştir. Bu, hangi dönemden, hangi kesimden olursa olsun böyledir. Sözgelimi bugün adını hatırladığımız Osmanlı şairi sayısı, Osmanlı padişahı sayısından daha fazladır. Nazım Hikmet, bu ülkede sosyalizm için çaba göstermiş bütün sosyalist liderlerden daha ünlüdür. Muhammed İkbal, en az Pakistan kadar şöhrete sahiptir. Pablo Neruda, Şili deyince akla gelen birkaç kişiden biridir. İspanya'yı Lorca ile, Rusya'yı Gogol, Tolstoy ve Dostoyevski ile hatırlayan insanların sayısı az değildir. Cezayir'in bağımsızlık mücadelesinde Sartre'ın

söylediklerini, yapıp ettiklerini unutamayız. Örnekler çoğaltılabilir. Öncü, sarsıcı ve dönüştürücü bir yönü vardır edebiyatın ve bu her zaman olumlu olmasa da etkin olduğu kesindir. Tanzimat'la birlikte yoğunluk ve çeşitlilik kazanan Batılılaşma çabalarında da görürüz bunu. Siyasal ve toplumsal etkinliklerin tam ortasında edebiyatçıları vardır. Cumhuriyet dönemindeki projelerin halka yansıtılması ve benimsetilmesi konusunda da en büyük lojistik destek edebiyatçılardan beklenmiştir. Yazıp paylaşarak ya da misyon sahibi etkin bir birey sıfatıyla yaşanan döneme tanıklık ederek, katılarak, hayatın içinde durarak bir rol üstlenmektedir sanatçı.

Ergenekon merkezli gelişmeler, yaşadığımız ülkede aydınları ve sanatçıları değerlendirmeye konusunda yeni bir turnusol kâğıdı oldu adeta. Sessiz kalıp izleyenlerin sayısı az değildi. Görüş bildirenlerin bir kısmı da, ya yandaş olduğu koroya uydu ya da zülfüyâra dokunmayan sözlerle sahadan kaçtı. İşin cehaletle, vurdumduymazlıkla, konuyu saptırmakla ilgili boyutları ise ayrı bir değerlendirme konusu. Sinema, tiyatro ve müzik alanında boy gösteren birçok ünlünün bilgisi, yorumu, taraftarlığı; dünyadan habersiz yaşayan uyuşturulmuş kitlelerden farklı değildi. Sapla samanı birbirine karıştıranlar, bu konuda bile işi rekabete ve kiskançlığa döküp birbirine sataşanlar, sokaktaki sıradan insanın malumatına ve iç görüşüne

bile sahip olmayanlar, aynı teraneleri geveleyip duranlar bizi hayrete düşürmüyordu artık. Levent Kırca'nın Deniz Baykal'ı bile hiç dinlemediği anlaşıyordu sözgeli mi. Zeki Alasya, bir televizyon kanalında konuyla ilgili olarak kendisine yöneltilen bütün sorulara kahkaha atarak cevap vermeyi marifet sayıyordu. Erkin Koray, 'hadi bizi de alsınlar içeri' pişkinliğiyle yaklaşıyordu olaya. Selda Bağcan, 'o rektörlerin ne suçu var kardeşim' diyordu. Hülya Avşar, bu konudaki duyarlılığını halkla paylaşan Sezen Aksu'ya çatıp konuyu iyice sulandırıyor ve Erman Toroğlu'nun yorumlarını bile aratacak bir seviyesizlik içinde yüzüyordu. Benim, derli toplu bir bakış açısına ve darbe karşıtı bir duruşa sahip olduğunu açıkça görebildiğim tek insan Halil Ergün oldu. Konunun, magazine bulaşmış bu yönüne değinirken, Erbakan'ın, adı geçen şahısları hiç aratmayan birtakım yorumlarını da hatırlamak gerekiyor.

Bu arada konuyla ilgili olarak güzel ve anlamlı şeyler de yapılmadı değil. Bolu valisinin bir konuşması, hâlâ hatırımda duruyor sözgeli mi. "Yandaş medya" olarak yaftalanan gazete ve dergilerdeki bazı okkalı yorum ve analizlerin yanı

sıra, (kapanan) Nokta dergisinin, Taraf gazetesinin çabalarını unutmamak gerekiyor kuşkusuz. Grup Yürüyüş de yeni albümünde "Ergenekon" adlı bir parça hazırlayarak konuya bu ekseninde dikkat çekiyor.

Edebiyata Yansıyan Ergenekon

Edebiyat alanında da konuyla ilgili irili ufaklı kimi çabalardan, etkisi sınırlı da olsa bazı şiir ve yazılardan söz edilebilir. Cahit Koytak'ın, Taraf gazetesinde bu minvalde yayımlanan bazı şiirleri (bunlardan birinin başlığı, "Generaller Niçin Sokağa Çıkamaz" idi) epeyce ses getirdi. Said Yavuz'un Yedi İklim dergisinde yayımlanan ve 27 Nisan muhtırasıyla hareketle yazılan "Muhtıra Yangınları ve Söz Kesen Yağmurlar" başlıklı şiirini de bir yere kaydetmek lazım.

“ Ergenekon merkezli gelişmeler, yaşadığımız ülkede aydınları ve sanatçıları değerlendirme konusunda yeni bir turnusol kâğıdı oldu adeta. Sessiz kalıp izleyenlerin sayısı az değildi. Görüş bildirenlerin bir kısmı da, ya yandaşı olduğu koroya uydu ya da zülfüyâra dokunmayan sözlerle sahadan kaçtı. İşin cehaletle, vurdumduymazlıkla, konuyu saptırmakla ilgili boyutları ise ayrı bir değerlendirme konusu. Sinema, tiyatro ve müzik alanında boy gösteren birçok ünlünün bilgisi, yorumu, tarafgirliği; dünyadan habersiz yaşayan uyuşturulmuş kitlelerden farklı değildi. ”

Tasfiye dergisi, bu konuyla bağlantısı gözetilen epeyce şiir ve yazı yayımladı. Bazı gizli bilgileri deşifre ettikleri gerekçeyle hakkında dava açılan gazeteciler gündeme geldi son günlerde. Konunun görsel basına ve mizah dergilerine yansıyan boyutları da oldu. Ancak bir genelleme eşliğinde baktığımızda, bu konularda öteden beri canı yananlar, hakkı yenenler, ıstırap çekenler, mağdur edilenler fazla konuşmadı. Onların sesi olabilecek kültür ve sanat dergileri sınıfta kaldı. Sol kesim içinde görülen kimi dergiler ve aydınlar, bu konuda daha etkin bir görüntü verdiler. Daha çok konuştular, etkinlikte bulundular, dosyalar hazırlayarak gelişmeleri takip ettiler.

Şu belirlemeyi yinelemek-

te yarar var: Zulmü ve zorbalığı görmezden gelen, sömürü odaklarını güçlendiren, açıkça darbe çağrıları yapan, küresel ifsatla bütünleşen çok sayıda aydınımız, sanatçımız var artık. Edebiyatın/sanatın çözülme ve yozlaşmaya karşı direnç geliştiren, en azından onlara eklemlenmeyen kanalları ise hem küçümsenip hayatın taşrasına itilmekte hem de çeşitli bahanelerle tıkanmakta günümüzde. 80'li yıllara kadar, bu ülkede sanat ve edebiyat alanında hatırı sayılır bir otorite oluşturan sol eğilim içinde yer alanların önemli bir bölümünün, süreç içerisinde nasıl da dönek, sinik, inkârcı ve içerdiren barikatlar oluşturucu bir konuma evrildiği gözlemlenebilir bir başka gerçeklik. Bu eğilim, diğer kesimleri de

etkilemiştir kuşkusuz. Sakat, ahlâkîlikten ve kişilikten uzak, yoz bir sanat algısının bugün neredeyse genel geçer bir hüviyet kazanmasında bu tür kırılma, savrulma ve çözümlerin etkili olduğunu söylemeye bile gerek yok sanırım. Diğer taraftan şu soruyu bir daha sormak gerekiyor: “Müslüman kesimin, postmodern darbe olarak nitelendirilen sindirme, kuşatma, kapanma sürecini ve o süreçle birlikte gündemden hiç düşmeyen baskıları, insanlık dışı uygulamaları, darbeci eğilimleri, Ergenekon süreciyle birlikte gündeme gelenleri, ikide bir gözümüze sokulan muhtıraları, tecrit ve karalama çabalarını eleştiren; bu eksende sahici bir itiraz ve tanıklık da geliştirebilen bir edebiyatı var mı? 28 Şubat süreci başka bir ülkede mi yaşandı sözgelimi? Muhtıralar, tehditler, hakaretler edebiyat/sanat dergilerini hiç incitmiyor mu? Çetelerin, darbeci örgütlenmelerin, kıyımların hiç mi edebî bir niteliği, yönü yok?” Edebi eser, kendisini anlamlı ve görünür kılan form ve estetik bütünlüğün yanı sıra, içsel bir anlam dizgesi eşliğinde açıklanan ideolojik bir bütünlüğü de gereksinir kuşkusuz. Bu bağlamda edebiyatın, bir dünya görüşünden büsbütün yalıtılmasını, ideoloji yoksunu ya da karşıtı bir etkinlik olmasını beklemek en azından safdilliktir. Bir dünya görüşünden, ontolojik bir gerekçeden, insanî ve gerçekçi bir yer tutuştan ayrılmış gibi görünen tutum ve çabalar da, asıl itibarıyla kurulu düzenin ekmeğine

yağ sürecekle ve egemen ideolojiye eklenilecektir.

"Ergenekon davası"ndan ve onunla bağlantılı konulardan söz ederken, geçtiğimiz aylarda edebiyat kamusunun gündeminde yer tutan iki gelişmeye yer vermek gerekiyor: Bunlardan biri Varlık dergisinin konuyla ilgili bir soruşturma dosyası hazırlayıp yayımlaması, diğeri de Oya Baydar'ın "*Çöplüğün Generali*" adlı yeni romanı.

Politik Bilimkurgu:

Çöplüğün Generali

Oya Baydar, 1940 doğumlu. Uzun zaman sosyalist siyasetin içinde yer almış bir isim. Daha lise son sınıftayken, "*Allah Çocukları Unuttu*" adıyla yazıp yayımladığı bir romanı var. Sosyoloji okumuş, çeşitli üniversitelerde çalışmış. 1971'deki 12 Mart darbesi sırasında TİP ve TÖS üyesi olduğu için tutuklanmış. Çeşitli gazete ve dergilerde yazmış. 12 Eylül darbesi sırasında yurt dışına çıkan yazar, Almanya'da on iki yıl boyunca sürgün hayatı yaşamış. 1992'de Türkiye'ye dönen Baydar'ın "*Elveda Alyoşa*", "*Kedi Mektupları*", "*Sıcak Külleri Kaldı*", "*Hiçbiryer'e Dönüş*", "*Erguvan Kapısı*", "*Kayıp Söz*" adlı kitapları yayımlanmıştı daha önce.

"*Çöplüğün Generali*" adlı yeni romanı, politik bir bilimkurgu olarak nitelenebilir. Daha önceki yapıtlarında olduğu gibi bu kitabında da toplumsal-siyasal insanı öne çıkarıyor yazar. Toplumsal belleğin unutmama-hatırlama send-

romları üzerine kurmuş bu romanını Baydar. Gelecekte, hayali bir ülkede patlayan kentin uyutulmuş insanının trajikomik öyküsünü anlatıyor. Dört ayda yazıp bitirdiğini söylediği bu romanda bugün ve gelecek neredeyse iç içe. Öykünün geçtiği adsız kentte, kenti yerle bir eden, haritadan silen bir olay yaşanmıştır; ancak kimse hatırlamaz bunu. Genel itibariyle görmeyen, duymayan, söylemeyen bir halk vardır kitapta. Bellekleri silen bir merkez, o merkezin bu amaçla geliştirdiği bir virüs neden olmuştur buna. Ayakta kalan, gören ve bilense çöplüğün generalidir, geçmişinin farkındadır o. Günümüzde de birçok karşılığını gördüğümüz gibi unutanlar huzur ve refah içinde; unutmayanlar ise çöplükte, sıkıntının içindedir.

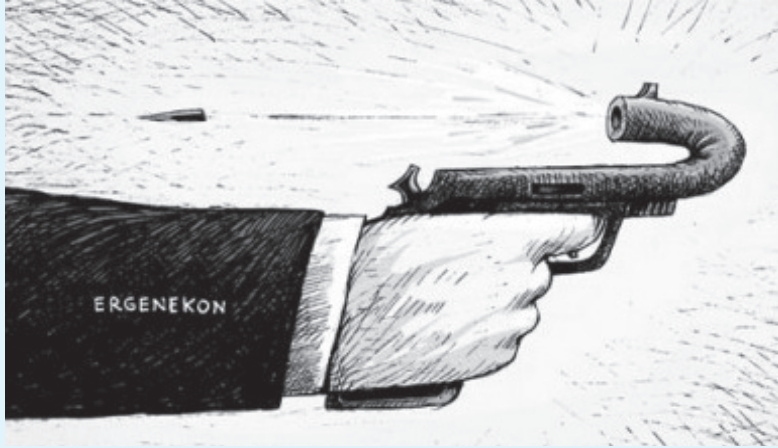
Oya Baydar, temelde bir Ergenekon romanı yazmadığını söylese de günümüzdeki gelişmelere, kişilere, tanıklılıklara ilişkin çok sayıda ipucu var romanda. Sokaktaki insanın, gladyonun eylemlerinin sonuçlarına katlanmasının anlatısı bu. Aynı zamanda her karakter, gömülü bir silah ya da cesetle karşılaşılıyor romanda. Derin tezgâhlara, planlara, çetelere, kuyulara, dört bir yandan fıskıran silahlara, tutum değiştirenlere, rol kesenlere, vurdumduymaz davrananlara, çanak tutanlara göndermeler var. Romanın yazılmasındaki muharrik güç, İstanbul'da bir çöplüğün patlaması. Çöplükten toplayanlar ile çöplükten çıkanların bireşimi var adeta. Ülkeyi çöplüğe döndürenler, çöplükteki mağ-

durlar ve bu gidişle karşı çıkmaya çabalayanlar... Bir de çöplük karşısındaki toplumsal aldırma ve kolektif bellek kaybı. Siyasal iktidarı da güden, statükonun ve iktidarın gerçek sahiplerinin devamının garantisi olan bir merkeze yöneltiyor eleştirilerini yazar. Değişime karşı olan ve düzenin egemenlerinin bekçisi olan bir merkez bu kuşkusuz. Bu merkez, gücünü hem şiddetten hem de kitlelerin bilmesinden ve hatırlamamasından alıyor. İlginç, çok katmanlı, -muğlak ve ürkek taraflarına rağmen- tartışılmayı hak eden bir roman "*Çöplüğün Generali*".

Kemalist Saflar Sıklaştıkça

Varlık dergisinin sözünü ettiğimiz soruşturması ise geçtiğimiz ağustos sayısında yer aldı: "Edebiyat Cephesinden Ergenekon Davası ve Askeri Darbe Girişimleri". Tahsin Yücel, Leyla Erbil, Özdemir İnce, Ataol Behramoğlu, Sennur Sezer, Sabit Kemal Bayıldır, Nihat Behram, Erendiz Atasü, Roni Margulies ve Ahmet Ümit soruşturmaya katılan yazarlar. Sol ve Kemalist sanatçılar dışında kimseye yer verilmese de, böyle bir dosyanın hazırlanması bile başlı başına önemli ve anlamlı.

Varlık dergisinin öteden beri böyle bir huyu, böyle bir özelliği var nedense. Farklı kesimlere, farklı görüşlere yeterince açık değil. Yapabilecek gücü ve bağlantıları olmasına rağmen, bir tür kota uygulayarak belli bir koridorun dışına çıkmıyor; solu kendi içinde dolaştırıp duruyor çoğu zaman.

Soruşturmaya cevap verenlerin çoğu, insanda bir hayal kırıklığı oluşturuyor ister istemez. Biraz ufuk, biraz vicdan, biraz derinlik bekliyorsunuz ama nafiye; esas duruşu bozmamakta direniyor pek çoğu. Hem inanılmaz bir çifte standart ve önyargıdan kurtulamama var hem bitimsiz bir cahillik ve tek taraflılık hem de halktan, ülke gerçeklerinden kopukluk. Saçınızı başınızı yolmak zorunda kalıyorsunuz bazı satırları okurken. Solun, Kemalizm'le ne kadar içi içe geçtiğine, ulusçuluğu nasıl ve ne ölçüde içselleştirdiğine, hangi oranda halk ve din düşmanı haline geldiğine, ne büyük bir tahammülsüzlük ve cehalet içinde yüzdüğüne, devrimci perspektifin ne kadar aşınıp küçüldüğüne tanık oluyorsunuz. Nesnelliği, izanı, halkın yanında olmayı gözetenler arasında Roni Margulies'i, Sabit Kemal Bayıldır'ı ve bir parça da Ahmet Ümit'i saymak gerekiyor.

Tahsin Yücel, daha açıklamalarının başında 60 darbesine övgüler diyor. O dönemde yapılan anayasayı da, bütün dünyanın övdüğünü, imreni-

len bir anayasa olarak görül-
düğünü dile getiriyor. Daha sonraki darbelerin savunulur bir yanı olmadığını belirtiyor. Onlarca kitaba imza atan, adı Nobel havzalarında geçen, üniversitede hocalık yapan Tahsin Yücel, Atatürk ilkelerine ve içerdiği demokratik düzene bağlılığın hepimizin ortak yönelimi olması gerektiğini söylüyor sözlerinin sonunda. Dünyadan haberi olmayan, koşullandırılmış, zihni iğdiş edilmiş sıradan bir memur gibi konuşuyor yani. Açıklamalarının neredeyse yarısı, aydınlar adına utanç verici.

Evlere şenlik saptamalarla başlıyor sözlerine Leyla Erbil. Darbe denince Che'yi, Castro'yu, Spartakus'ü, Şeyh Bedreddin'i, Nazım'ı hatırladığını söylüyor. Neyle, hangi terimle karıştırıyorsa artık. Ordu darbesini ise şöyle yorumluyor: "Ben ordunun darbe yaparak, hükümetlerin yıllardır oy kaygısıyla süruncemede bıraktığı işleri yaptırtmasını isterdim." Evet, bir tek belediyeçilik hizmetlerine karışmadıkları kalmıştı askerlerin. Sol düşünceli insanlara zarar veren

askeri darbeleri sevmeyenlerden o da. Evet gerçekten öyle; kendini solcu zannediyor Erbil. Şimdiki ordunun; ün, azamet ve servet peşinde olan farklı ve kötü bir ordu olduğunu dile getiriyor açıklamalarının sonunda. Darbe tehlikesi yok yani, rahat olabiliriz.

Özdemir İnce'ye göre Ergenekon bir "orta oyunu". Darbe ihtimali % 1 ama bu da bir şey, diyor. İrtica korkusunun bir paranoya olmadığının en somut kanıtı olarak görüyor bu davayı. İmam-Hatip okullarına ve Kur'an kurslarına yükleniyor yine. İslamcıların, 12 Mart ve 12 Eylül'ü hiç eleştirmediklerini dile getiriyor bir de. Evet, böyle bir kabul var, son zamanlarda yaygınlaşan. Hangi İslamcılarsa bunlar artık. Başkaları da dilendiriyor ara sıra böyle şeyleri. Hangi "İslamcı" 12 Mart ve 12 Eylül'ü savunmuş bilmiyorum. Müslümanların darbeler ve darbecilerle ilgili görüşlerini, itirazlarını, direniş ve savaşım-
larını nereye bakarak, kimi dinleyerek, ne okuyarak değerlendiriyor bu zevat, anlamak zor. Düzene payanda olan, devrimci ve direnişçi hiçbir çingı taşımayan, İslami uyanışa herkesten fazla düşmanlık güden kimi tarikatları, holding sahibi hödük ve Amerikancı bazı muhafazakârları, Filistin'deki direnişi bile kötüleyen eyyamcılarını İslamcı filan sanıyor bunlar herhalde.

Ataol Behramoğlu, Kemalizm'le örtüşme konusunda epeyce yol kat etmiş meğer. O da kendini hâlâ sosyalist zannedenlerden. Ve üstelik hiç-

bir öpücüğün uyandıramayacağı kadar derin bir uyku hâli yaşıyor. Askeri darbeler hakkında, ilk mektep çocuklarına ansiklopedik bilgiler veriyormuş gibi başlıyor açıklamalarına. 60 darbesiyle 12 Eylül'ü bir tutmanın, bir cehalet ve kötü niyet ürünü olduğunu söylüyor. Üstüne üstlük günümüzde bir "sivil darbe" gerçekleşiyor Behramoğlu'na göre. Ergenekon davasını postmodern bir gericilik hareketi olarak niteliyor. Türkiye'nin kurtuluşunu da AKP'den kurtulmakla bir tutuyor. Hem darbelerden muzdarip olduğunu, çok acı çektiğini belirtiyor kasılarak hem de TSK'de yedek subay olarak çalışmaktan duyduğu onur ve gururdan dem vuruyor.

Sennur Sezer'e göre 27 Mayıs 1960'ta olan askeri dönüşümdür, diğerleri ise darbe. Ergenekon ise, derin güçlerin kendi aralarında hesaplaşması. Şiirlerindeki o içli sesini, o ezilenlerden yana tavrını arıyorum Sennur Sezer'in, yok! Bir ara ölçüyü kaçırdığını o da fark ediyor olmalı ki darbe karşıtı bir şeyler söyleyip "Silahla kalemin ittifakı mı olur?" diyerek bitiriyor açıklamalarını.

Nihat Behram, çoğu kere yaptığı gibi anılarına sığınıyor hemencecik. Üst perdeden bir sesle, vaaz verir gibi konuşuyor. Doğru, güzel, haklı bulabileceğimiz şeyler söylese de genel açıklama içinde bütün değerini yitiriyor bunlar. Varsa yoksa kendi acıları, kendi çektikleri. Solcu olmayan halk yok bu perspektifte. Dindar insanların çektikleri yok, örtüleri nede-

niyle okullarından ve işyerlerinden atılan kızlar, kadınlar yok. Üzerlerine panzerler yürütülen, köpeklerle saldırılan, incecik bileklerinden okudukları lisenin kapısına yahut demir parmaklıklarına kelepçelenen, evinde Kur'an okuduğu için sürüm sürüm süründürülen, başörtülü olduğu gerekçesiyle horlanan, aç bırakılan, tedavi edilmeyip ölüme terk edilen, aslı astarı olmayan suçlularla zindanlara tıklan insanlar yok. Emperyalizme, sömürüye, Amerika ve İsrail'e direnen insanlar, öbekler, etkinlikler yok. Chavez'den söz ediyor övgüyle; fakat onun İran'la ilişkisi, yakınlığı hakkında bir şey söylemek aklına bile gelmiyor.

Erendiz Atasü, nötr sayılabilecek açıklamalar yaptıktan sonra, genel koroya uyarak, Ergenekon sürecini, AKP muhaliflerinin sindirilmesi olarak gördüğünü belirtiyor.

Romancı Ahmet Ümit, eski bir hesaplaşmanın günümüzdeki hâli olarak görüyor yaşananları. İhtiyatlı konuşuyor açıklamaları boyunca. Yer yer güzel ve doğru tespitler yapsa da belli bir sınırın ötesine geçmiyor.

Sabit Kemal Bayıldır, soruşturmada farklı görüşleriyle öne çıkan bir isim. Önce önemli ve yerinde bir sapta yapıyor Bayıldır: "Askeri darbe, hükümet olmayan ama iktidar olan askerin, iktidar elinden kayıyor gibi olduğunda, iktidarını pekiştirmek için göstermelik demokrasiye son vermesidir." Ergenekoncuları savunan 'solcular'ın aslında

birer milliyetçi olduğunu belirtiyor sonra. Nesnel, geniş ölçekli ve sağlıklı değerlendirmeleriyle dikkat çekiyor soruşturmada. Kürt sorununa, zihinlere ve gündelik hayata kazınmış ulusçu refleks ve pratiklere değiniyor. Halkı aşağılayan yaklaşımları eleştiriyor. Hem dağa taş "Ne Mutlu Türküm Diyene" yazıp hem de bu mutlu Türk'ü isabetsiz seçimi nedeniyle aşağılamanın tutarsızlığına ve arka planına işaret ediyor. Öteden beri gücü elinde bulunduran "bürokrasi", iktidarını korumak için 'iti ite kırdırma' politikası güdüyor Bayıldır'a göre.

Roni Margulies, bu konularla ilgili görüşlerini çeşitli düzlemlerde öteden beri dile getiren bir aydın. Son derece sağduyulu, tutarlı, dört başı mamur bir açıklaması var soruşturmada. Gerçek bir devrimci perspektif eşliğinde, kendi içinde çelişmeden yapıyor açıklamalarını. Bütün darbelerin kötü olduğunu, gerçek aydınların ve solcuların hiçbir darbeyi savunamayacaklarını, AKP'ye karşı olmanın darbe yandaşlığına dönüşmemesi gerektiğini, halkın tercihlerini aşağılamaya ve yok saymaya kimse'nin hakkı olmadığını dile getiriyor. Net, anlaşılır ve saygınlık uyandıran bir dil ve yaklaşımla aktarıyor görüşlerini. Nitekim onun dürüstlüğü ve tutarlılığı elden bırakmayan bu açıklamaları sol içinde de tartışılıyor, rahatsızlıklara yol açıyor ve gıdım gıdım da olsa safları ayırıştırıyor.

KAYITSIZ KALMAK

NACİ CEPE

Bir şey hakkında tam bir malumata sahip değilsek eğer, başka insanların tutumlarına bakarız. O insanları mimikle-rine kadar inceler ve her şeyin yolunda olduğuna dair bir kanaat oluşturabiliyorsak şayet işte o zaman kayıtsız kalarak rahatlar ve yolumuza devam edebiliriz.

Kayıtsızlık; bir vurdumduymazlık hastalığı sanki. Önemli olan bir şeyi, önemsiz hale getirmek yani. Her hangi bir sosyal olayın içinde bulunuyorsak eğer, o olayın çözümüne katkı sağlayacağımız yerde “Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın” mantığıyla sorumsuzca oradan hemen sıvışmaya kalkışırız. Yaşadığımız onca önemli olayların nedenini hiç araştırmadan kayıtsız kalıp hiç bakmadan hemen oracıkta bir bahane uydurarak kolaycılığı seçip oradan uzaklaşmak isteriz. Toplumsal sorumluluklardan kaçmak sanki çok önemli bir şeymiş gibi kendimizi aldatırız hep. Modern zamanlarda daha sıkça yaşanan ve müzmin hale gelmiş rahat bir duruşumuz var. Bireyciliğin

hükümrânlığı altında da açıkça ilan edilmiş kaygısız bencillikler yaşanılır hep.

Kayıtsızlık; inanılan bir doğruyu yaşamaktan şuursuzca ve sorumsuzca bir kaçış adeta.

Yardım isteyen bir çığlı-ğı duymamak, duyamamak gibi bir şey. Yanıbaşımızdaki, komşumuz olan bir insanımızın başına gelen güç bir olayın yaşanması durumunda bigane kalmak nasıl bir davranışsa. Sesini duymamazlıktan gelip ona yardım için koşmaya kalkışmak yerine kayıtsız kalmak, duyarsız ve vahşi bencilliğimiz değil mi?

Günümüz insanı, kadim gelenekte yaşayan insandan daha bir duyarsız ve daha çok kayıtsız değil mi? Büyük kent yaşamı içinde ikamet ettiğimiz çok katlı yapılarda bir bilge mimarımızın dediği gibi “Cehennem kutularının içinde” nasıl da birbirimizi tanımadan ve selam bile vermeden diyergamsız ve kayıtsızlık içinde sorumsuzca yaşayabiliyoruz?

Büyük kentlerde yaşayan insanlar, yanıbaşında acı çeken

ve zulme uğrayanları işitmekte bile zorlanıyorlar artık.

Gözümüzün önünde cera-yan eden suçlara karşı herhangi bir kötülüğü elimizle, dilimizle hatta kalbimizle buğz edebilmenin cesaretini dahi göstere-miyoruz. Neden yardım etmek-ten imtina ediyoruz? Neden bir kötülüğü savmak ya da ortadan kaldırmak için bir müş-tereklik teessüs edemiyor ve olayların karşısında sadece bir seyirci olarak bigane kalıyoruz? Neden cesaretimizi toplayıp ciddi bir eyleme geçemiyoruz? Niçin korkuyoruz? Neden korkuyoruz? Neden, risk almak-tan, sorumluluk üslenmekten uzaklaştırıyoruz kendimizi? İnsan olmanın gayesi, insanlığa iyilik etmek değil midir? İnsan olarak nasıl bir sosyal varlığыз? Nasıl oldu da diyergamlık melekelerimiz müteakabiliyetini sür-düremez oldu?

Sırf rahatımız bozulma-sın, durduk yerde başımızı bir belaya sokmayalım diye diye olaylar artarak büyüyor. Büyük kentlerin nüfusu arttıkça, soyal olayların boyutu da bir o kadar genişliyor. Büyük

kentlerde nüfus çoğaldıkça, ekonomik kriz, işsizlik günlük hayata darbe vurdukça, hiç istenmeyen adi olaylarla yüz yüze gelinmesi kaçınılmaz bir hal alıyor.

Sokaklar, kötülöklere düşün nice insanların yaşama adresi olabiliyor. Hırsızlık, fuhuş, uyuşturucu kullanımı, gasp, irtikap vb. sayısız adi suçlar gün geçtikçe sefaletin dosyasına eklenirken, öte yandan nasıl çılgınca lüks ve safahat sürebileceğinin ve rüşvet, iltimas, nepotik ilişkilerle haksız yere nasıl kazanç sağlayacağıının hesabını yapanların sayıları hiç te küçümsenmeyecek oranlarda arttığı gözlemlenebiliyor.

Büyük kentlerde bir yandan yoksulluğun, işsizliğin neden olduğu istenmeyen olaylar vuku bulurken bir yandan da ahlaken zayıf insanların karşılanmaz lüks tüketim istekleri, onların nasıl bir ahlaki sefalete (fuhuş gibi) sürüklendiklerini ve günlük adi suç dosyalarında toplandığını da görmek o kadar zor değil.

Bugün özellikle metropoliten kentlerde neredeyse her sokakta, her mahallede fuhuşun alenen yapıldığını, artık sıradan bir vaka haline dönüşüğünü görmek pek ala mümkün. Devlet her vaka başına bir polis dikemeyeceğine göre, toplumun temellerini yerinden sarsacak bir ahlaksızlığa göz yummak ve duyarsız kalmak hangi iflas etmiş vicdanın işi olabilir? Ama maalesef başımıza bir şey gelmesin diye önlem

almama gafletini yaşıyoruz hep. Vurdum duymaz tavırlarımızla, toplumumuzun kökten çürümesine göz yumar hale gelmiş bulunuyoruz. Böylesine bir kayıtsızlık örneğini nasıl da yaşayabiliyoruz?

Bir sosyal olayın çözümüne yardım etmenin bize bedeli ne kadar ağır olursa olsun en ufak bir tereddüt içinde olmamalıyız. Aksi takdirde kendimizin, ailemizin, mahallemizin velhasıl yaşadığımız toplumun ahlaken çürümesine ve çöküşüne seyirci kalabiliriz. Postmodern seküler yaşam biçimini dayatan kötülük hareketlerine karşı önlemler felaketler gelmeden önce alınmalı. Elimizi taşın altına koyabilecek risklerden kaçınmamalıyız. İyilik eylemle-

rimizi demadem sürdürebiliyoruz.

Toplumun temelini sarsacak iğrenç olaylar, salt yasalarla ve polisiye tedbirlerle önlenebilecek cinsten değildir.

O halde değerlerimize ve ahlakımıza yönelik yok edici tüm tuzaklara karşı duyarlılığımızı en hassas tavırlarımızla göstermeliyiz. Hiçliğin ve yok olmanın ortamlarına sürüklenmemek için hepliğin ve bir olmanın sorumluluğuyla ahlakımıza ve değerlerimize sahip çıkmanın kararlılığını behemal göstermeliyiz.

Ahlaki bir ayaklanma toplumsal şiarımız olmalıdır. Vesselam...

“ÖZNE TARİH VE İNSAN” ÜZERİNE

MURAT KAYACAN

Türkiye’de Müslümanca düşünme üzerine belli bir role sahip Umran Dergisi’nin Ağustos 2009 sayısında, günümüz Müslümanların sorunlarına çare arayan değerli araştırmacı Mustafa Tekin’in “Özne, Tarih ve İnsan” adlı bir makalesi yayınlandı. Tekin’in yazısında, tarihte özne olmanın önemine ve İslâm toplumlarının karşısına dikilen medeniyetlerle hesaplaşmasına, ilmi, siyasal, sosyal ve kültürel yüzleşmesine dikkat çeken önemli vurgular mevcut. Ancak bu vurgulardan bir kısmı palyatif, tepkici, reaksiyoner vb. ifadelerle dışarıda tutulmakta. Yazıda ayrıca, iktidarın kendisini metafizikleştirmesi, eleştirilemez pozisyona gelmesi şeklindeki yanlışlara da dikkat çekilmekte.

Tekin yazısında, Danimarka’da Hz. Muhammed (s)’e hakaret içerikli karikatürlerin yayınlanmasına gösterilen tepkileri, asil bulduğu “yüzleşme/hesaplaşma” türünden tavirlara ve çabalara dahil etmemekte. Halbuki Müslümanların Hz. Peygamber (s)’i sahiplenmelerinin bir yolu da ona karşı yapılan çirkinliği protesto etmek değil midir? Tekin’in, karikatürlerin yayınlanmasının ardından medyada yer alan yüzü maskeli silahlı kişi görüntülerine tepki gösterdiğini bilseydik o zaman sorun yoktu. Zira salt Hz. Muhammed

(s)’e hakaretin cezası ölüm² değildir. Büyük düşünmek adına Müslümanların oturup, sadece medeniyetler/kültürler bazında yorumlar yapmaları, çirkinliği durdurmaya yeter mi? Fiili tepki verilmiyorsa bile, verenlere sahip çıkılmalı, onlar için dua edilmeli değil mi? Yazarın da eleştirdiği “Mesihanik beklentileri” dışarıda bıraktığı rahatlıkla söylenebilecek bu tepkiler, niçin “kötülüğü nehiy”³ ve özne olma kapsamında görülmesin?

Bu bağlamda, Rasûlullah (s)’ın risalet öncesi dönemde üyesi olmaktan gurur duyduğu Hıfû’l-Fudûl’un⁴, zulme tepki ve haksızlığı ortadan kaldırma amaçlı bir yapı olduğu gerçeğini hatırla(t)makta fayda var. Osmanlı’da bir dönem gösterilen reaksiyoner tavırları “anlaşılabilir” bulan yazarın tavrına paralel olarak, bizim de Hz. Peygamber (s)’e hakaret içerikli karikatürlere verilen tepkileri makul görmemiz pekâlâ mümkündür. “Kur’an’da *“müşrikler, kâfirler, zalimler, müstekbirler dediler ki...”* türü ifadeler karşısında Rasûlullah (s)’a “De ki...” emrinin verilmesinin ardından, bu demenin salt entelektüel yüzleşme/hesaplaşma ile sınırlı düşünmek herhalde doğru olmaz.

Tekin, Hz. Peygamber (s)’in vefatını müteakip coğrafi genişlemelere paralel giden kültürel genişlemenin, İslâm dün-

yasını çok farklı kültür, din ve daha üst düzeyde medeniyetlerle yüz yüze getirdiği kanaatinde ve ona göre bu, bir açıdan da İslâm’ın medeniyetleşme sürecidir. Hâlbuki bu süreç belki de tepki vermenin en üst sınırı olan savaşları da içermektedir. Bu savaşlar zulme tepki sonucu yapılmadıysa, o zaman haksız yere yapıldığını söylemek gerekmez mi?

Bu noktada Tekin, Bizans’ın yıkılışının, Endülüs ve Avrupa’ya kadar alınan yolun, İslâm dünyasının “öncülleri”nin tarihte emin adımlarla yol alışının bir sonucu olduğunu söylemektedir. Fakat yazıda sonuca giden yolda cihadın/kıtalın rolünün ne olduğu belirtilmemektedir. Bir de söz konusu emin adımlar atılmadan önce, o dönemdeki Müslümanların çok zengin tartışmalar yaptıklarına ve bunun ardından Avrupa’ya kadar gittiklerine dair elimizde bilgiler mevcut mudur?

Tekin, önemli olanın, kendi öncüllerinden hareket eden Müslümanların önüne çıkan bir kültürün, medeniyetin öncülleriyle yüzleşmesi ve bu sayede İslâm dünyasının tarih dışı bir felsefe ve efsane olarak kalması olduğunu söylemektedir. Ona göre günümüzde, önceki dönemlerin tam aksine, öncüller elde var kabul edilerek tekabüliyetler aranmaktadır.

Ancak yazıda bu öncüllerin ne olduğundan tam olarak söz edilmemektedir. Yüzleşmesi gerekenler Tevrat mı, İncil mi, kapitalizm mi, sekülerizm mi? Kastedilen ilk ikisiyse, acaba Tevrat ve İncil ile mücadele doğru bir strateji olur mu? Kur'an onları bize "düşman metinler" olarak mı yoksa "doğruları tasdik edilen" metinler olarak mı gösterir? Sonrakilerse ve onlar İslâm karşıtlığını imliyorsa onların İslâmî değerleri aşağılayan mensuplarına karşı tavır almak ve tepki göstermek, niçin "yüzleşme/hesaplaşma" kapsamında görülmesin de reaksiyoner olarak dışlansın? Risaletin mensuplarının, mücadelelerini, risalet karşıtı kesimlerin öncülleri ile mücadeleyle sınırlı düşündükleri söylenebilir mi? Sözelimi Hz. İbrahim'in babasına ve içinde yaşadığı topluma doğruları anlatmasının ardından putları kırması (Enbiya, 21: 51-67) niçin palyatif, tepkici ve reaksiyoner değildir? Yine öncüllerin elde var kabul edilip tekabülîyetler aranması yanlışının, sözelimi Bizans'ın devlet sistemini Osmanlı'ya uyarlayan atalarımız döneminde mevcut olmadığını söylemek pek kolay olmasa gerek.

Yazıda, din adamlarının, hükümet edenlerin söylemlerini metafizikleştirdiklerinden ve onlara lojistik destek sağladıklarından, dinin siyasal iktidarların kendi konumlarını koruma aracına dönüştüğünden⁵ ve yaftalamaların Türkiye'de konuşmayı giderek imkânsız hale getirdiğinden⁶ söz edilmekte. Yine dindarların iktidar alanlarına daha yoğun mobilize olmalarının maliyetlerinden birinin de dinin gidecek statükocu bir tarzda yorumlanması ve neticede konformizmin yaygınlaşması olduğu ifade

edilmekte. Yine yazar "Kol kırılır yen içinde kalır", "Bunlar bizden", "İçinde bulunduğumuz bu zor zaman diliminde" türü söylemlerin sorgulamayı ötelediğini, yolsuzlukların açığa çıkarılmasını zorlaştırdığını, aksine şeffaflığın sözde kalmaması, her türlü otoritenin hesap vermesi ve imtiyazların sorgulanması gerektiğini söylemekte.

Görüldüğü kadarıyla yazar, Türkiye'de oldukça etkili bir hükümetin var olduğunu, bu hükümetin dini siyasete alet ettiğini ve yolsuzluklara bulaştığını, bu durum karşısında bizlerin şeffaflıkta ısrar edip, "bizden" diyerek hükümeti sorgu dışı tutmamamız gerektiğini uyar-maktadır. Bu yaklaşımın, hükümetin hükmetme yetkisini tam olarak kullanamadığı gerçeğini, insaf sınırları dahilinde yeterince gözetmediği söylenebilir. Tekin'in -Yusuf Kaplan'ı çağırıştırarak- "kendi öncülleri çerçevesinde yeniden inşa, meseleyi tümel ele almak, sorunu 'kurucu' pozisyonunda tartışmak" tarzı yaklaşımlarına, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu pek de uzak değil. Yazarın "hesaplaşma, yüzleşme" türü ifadelerini, taleplerini Ahmet Davutoğlu siyaset alanında uygulamaya çalışıyor, desek yanlış olmaz. Yazar bu realiteyi göz ardı etmekte, müspet girişimleri geri plana itmekte, şeffaf ortam istemeyen kesimlere⁷ değinmemekte ve bu kesimlerin, sözelimi "şehitlik" kavramı üzerinden kendilerine daha önce açtıkları iktidar alanını nasıl da "muhkemleştirmeye" çalıştıkları konusuna girmemekte, tabir caizse topu taca atmaktadır.

Hakkı ve sabrı tavsiyenin sınırları sadece Müslümanları kuşatmaz. Hukuksuzluğun asıl saikle-

rini geri planda tutup, bu saikle-ri henüz bertaraf edebilme iktidarına tam sahip olamayan ve ancak etmesi beklenen hükümete ver yansın etmek, tutarlı bir tavır olarak elbette görülemez.

Dindar olmadıkları halde dini kullananların hiç mi suçu yoktur?

Kaynakça

Hamidullah Muhammed, *İslâm Peygamberi*, 2. c., (çev: Salih Tuğ), İrfan Yay., İst., 1993.
"Hilfû'l-Fudûl", İslam Ansikl., TDV Yay., İst., 1998.

- 1 Bu eleştirilerin muhatabı büyük oranda hükümettir.
- 2 Peygamber (s)'in hanımlarına hakaret sembolü haline gelmiş Ka'b b. Eşref'in bir suikast timi gönderilerek öldürülmesi olayı, onun Bedir'de Mekkelilerin uğradığı bozgunun son- ra Mekke'ye gelerek, Kureyşlileri desteklediğini açıklamasından ve karşı saldırı için onları tahrik etmesinden bağımsız düşünülmemelidir. bkz. Hamidullah Muhammed, *İslâm Peygamberi*, 2. c., (çev: Salih Tuğ), İrfan Yay., İst., 1993, I, 580-581.
- 3 Hz. Peygamber (s) ş öyle buyurmaktadır: "Sizden kim kötülük görürse onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin. Bu kadarı imanın en zayıf mertebesidir." Müslim, İman 78; Ebu Dâvud; Salâtu'l-İydeyn, 248; Tirmizî, Fiten, 11; Nesâî, 17; İbnu Mâce, Fiten, 20.
- 4 Hamidullah Muhammed, "Hilfû'l-Fudûl", İslam Ansikl., TDV Yay., İst., 1998, s. 31-32.
- 5 İslâm dünyası, ülke vatandaşlarına "kulum" diye hitap eden ve kendisini Allah'ın yeryüzündeki gölgesi gibi sunan nice sultanlar görmüştür. İşte o dönemlerdeki "metafizikleştirmenin", bugünkünden çok daha yüksek olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca bu metafizikleştirmeye, yazarın ifadesiyle İslâm'ın medeniyetleşmesi sürecinde de (Emeviler) "kader" tartışmaları bağlamında şahit olunmuştur.
- 6 Türkiye'deki fikir özgürlüğü eleştirilirken, Tekin tarafından genel itibarıyla olumlu bulunan tarihi dönemlerde belli bir soydan gelmeyenlerin iktidar olamamaları, farklı düşünenlerin iktidar tarafından "tez boynunun vurulabilmesi" gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda İslâm dünyasında -en azından Türkiye bazında- bir ilerlemenin yakalandığı dikkatten kaçmamalıdır.
- 7 Yazar her türlü otoritenin hesap vermesi gerektiği vurgusunu yapsa da, "hükümet dışında" bu vurgunun kapsadığı kişi ve kurumlar muğlak kalmaktadır.

İKTİDARDAN İHTİRASA

SULTANAHMET CAMİİ VE RAMAZAN ŞENLİKLERİ

KERİM BULADI

Yazımıza Sultanahmet Camii'nin kısa tarihçesi ve inşaa edilirken gösterilen hassasiyete değinmekle başlamak istiyoruz. Zira Sultanahmet ve diğer tarihi birçok eserde imanın, takvâ ve samimiyyetin mimariye yansıdığını görürüz.

III. Mehmed'in oğlu olan Sultan I. Ahmed (1603-1617), 14 yaşında tahta çıktı ve Osmanlı Devleti'nin 14. padişahı oldu. Çocuk denecek yaşta olmasına rağmen taht süresince önemli işler başardı. İktidarı, Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine rastladığı halde iyi bir yönetim sergiledi. Dindar, çalışkan, ilim adamlarına değer veren, şecaat sahibi ve mütevazı bir insan olan Sultan Ahmed, 28 yaşında vefat etti. Haremeyn'e (Mekke ve Medine'ye) önemli hizmetlerde bulundu.

Sultan Ahmed, muhteşem bir cami yaptırmaya karar verdi. Cami için seçilen yerin istimplâkine başlandı. Bu alana Bizans devrinde hipodrom, Osmanlı döneminde at meydanı deniyordu. İstimlâk edilen sarayların sayısı beşi bulmuş ve bu ara Güngörmez Kilisesi de istimplâk edilmişti. İstimlâk işleri için hep değerinden fazla para ödenmişti. Zira malı istimplâk edilen kimsenin bedduası, caminin Allah katındaki değerini düşürür inancı hâkimdi.

Cami yapımı mimarbaşı Mehmet Ağa'ya verildi. Proje hazırlandı ve padişah takdim edildi. Kasım 160'da temel kazılmaya başlandı. Padişah, altın kazma ile ilk kazıyı yaptı. Sırasıyla devlet erkanı temele kazma vurdular. 8 Haziran 1617 yılında ana kubbe kapatıldı. Bir merasimle cami ibadete açıldı. Bu münasebetle padişah, ziyafet verdi. İlk namaza katılan halk, son cemaat yerlerine kadar birikmişti. Cemaate padişahın hediyesi olarak mercan tespihler dağıtıldı.¹

Mimar Mehmet Ağa, Sultanahmet Camiinin inşaatına katılan binlerce işçinin namaz kılması için şantiye üzerinde Daru's-Şifâ Mescidi'ni yaptırdı. Mehmet Ağa, at meydanındaki meşhur İbrahim Paşa Sarayı'nın tamir etmiş, İstavroz Has Bahçesine mescid yapmış, kendi parasıyla hayır olarak da 1604 yılında Mimar Ağa çeşmesini yaptırmıştır.²

Görüldüğü gibi Sultanahmet Camii yapılırken çok hassas davranılmış, istimplâk paraları fazlasıyla ödenmiş ve bedduadan çekinilerek Hak rızası ön planda tutulmuştur. Sultanahmet Camii her ne kadar belirli bir duvarla çevrili olsa da, Firuzağa Camii ile bir bütünlük oluşturmakta, adeta okunan ezanları ile kucaklaşarak harem alanlarını çizmektedirler.

Sultanahmet Camii, kurulduğu günden bu güne dek, önemli hadiselerle tanıklık etmiş, bir çok savaşa şahit olmuş, ihtilaller, hal'ler (aziller), kıtaller, doğal âfetler, sosyal felâketler görmüştür. Minarelerinde 18 yıla yakın "Tanrı uludur, Tanrı uludur" şeklinde ezanlar okunmuş, depo olarak kullanıldığı söylenmiştir. Fakat Sultanahmet Camii, son 10-15 yıl içerisinde tarihte görmediği garipliği ve hüznü yaşamaktadır. Minarelerinde okunan ezanları, şeytanın mizmarları ile boğulma, alt edilme ile karşı karşıyadır. Sultanahmet Camii, belki de tarihte görmediği eziyeti, ıstırabı görmektedir. "Çevresi, avlusu ve tabii dokusu ile ben bir bütünüm" demesine rağmen kolu kanadı kırılma ile karşı karşıyadır. Yerli ve yabancı turistlerin müstehcen ve uygunsuz kıyafetleri ile mahremiyetine dokunulan Sultanahmet Camii, mahcubiyetinden dolayı yüzünü gizlemeye çalışmakta ve gök kubbede yankılanan ezanları ile göz yaşı dökmektedir. Sultanahmet Camii, Ramazan şenlikleri çerçevesinde, içinde okunan Kur'an'ları, terennüm edilen ezanları, vesveseye maruz kalan duaları, itibarı azaltılan vaaz ve sohbetleri ile üstlendiği misyonu yapamamanın hüznünü yaşamaktadır. Sultanahmet Camii, Ramazan

eğlenceleri ve etkinlikleri adı altında duvarlarının dibinde ve çevresinde gündüzleri kesilen dönerlerden, dondurma ve çay servislelerinden, bunları hazırlayanlardan ve bunlara imkan sağlayanlardan şikayetçidir.

Sultanahmet'i bu prangadan kurtarmak, bütün Müslümanların görevidir. Kendilerine iktidar nimeti lütfedilenler, Sultanahmet'in bu durumundan birinci derecede Allah katında mesuldürler. Anayasal olarak gönül huzuru ile ibadet yapma hakkına sahip olan ve Sultanahmet Camii'nin kutsiyetine ve misyonuna yakışmayan bu keyfiyete tepki göstermeyen mü'minler de müteselsilen sorumludur. Bu duruma her müslümanın, din görevlilerinin, müftü ve vaizlerin usûlü dairesince tepkisiz kalması, âhirete yakinen inanan fikir, ilim ve sanat adamlarının bu uygulamaya sessiz kalmaları asla tahayyül edilemez. Ramazan ayının, tefekkür, muhasebe ve murâkabe boyutunu örseleyerek, bu mübarek zaman diliminin festivalleştirilmesi projesine hiçbir mü'min rıza göstermemelidir.

Kendilerine iktidar lütfedilen mü'minlerin temel özelliklerini Kur'ân şöyle bildirir: **"Onlar öyle kimselerdir ki, şayet kendilerine yeryüzünde imkan ve iktidar verirse, namazı dosdoğru kılar, zekatı verir, iyiliği emreder ve kötülükten yasaklarlar. Bütün işlerin âkibeti Allah'a aittir."**³

Âyeti celilede, iktidarı elinde bulunduran mü'minlerin, İslam dininin temel esaslarından olan namaz ve zekat görevlerini ihmal etmedikleri önemle vurgulanmış ve daha sonra onların "iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak" vazifesini yerine getirdikleri açıklanmıştır.

"Anayasal olarak gönül huzuru ile ibadet yapma hakkına sahip olan ve Sultanahmet Camii'nin kutsiyetine ve misyonuna yakışmayan bu keyfiyete tepki göstermeyen mü'minler de müteselsilen sorumludur. Bu duruma her müslümanın, din görevlilerinin, müftü ve vaizlerin usûlü dairesince tepkisiz kalması, âhirete yakinen inanan fikir, ilim ve sanat adamlarının bu uygulamaya sessiz kalmaları asla tahayyül edilemez. Ramazan ayının, tefekkür, muhasebe ve murâkabe boyutunu örseleyerek, bu mübarek zaman diliminin festivalleştirilmesi projesine hiçbir mü'min rıza göstermemelidir."

Bu durum, ferdî mesûliyetlerinin yanında içtimaî ve ahlâkî görevlerini ihmal etmeyen yöneticilerin, üstün değerini ve özelliğini göstermektedir. Allah Teâlâ, iktidar nimeti verdiği kimselerden, toplumda iyiliklerin hakim olması için emr-i bil'marûf ve nehy-i ani'l-münker görevlerini yapmasını istemektedir.

Âyette, Müslüman idarecinin, toplumun ıslahı için yapacağı en önemli vazife hatırlatılmıştır. Mü'minler, şayet iktidar mevkiine gelirlerse, namazlarını kılarlar ve zekatlarını verirler. Meşru güzel şeyleri emrederler, gayri meşru, çirkin ve dinen reddedilmiş şeylerden sakındırırlar, iktidar mevkiine geçince ahlâklarını bozamaz, dinden, adâletten sapmaz birer idareci olurlar.⁴

Kendilerine iktidar nimeti lütfedilen mü'min kimseler eliyle, Sultanahmet Camii'nin civarının

ve avlusunun Ramazan şenlikleri adı altında "oruç yeme meydanı" haline getirilmesini ve buna zemin hazırlanmasını anlamak ve izah etmek oldukça güçtür, hatta mümkün değildir. "Bu durum, caminii'nin hürmetini ihlal ediyor, Müslümanları üzüyor, eğlence endüstrisinin sınır ve izan tanımayan marifetiyle çalınan çalgılar, müzikler, söylenen şarkılar ve verilen konserler, minarelerde okunan ezanlara, ilâhi davete bir hürmetsizliktir" denildiğinde "Burası metropol bir şehirdir. İsteyen istediği gibi hareket eder. Turistlere, gelme, yeme diyemezsiniz" şeklinde ileri sürülen iddialar, hiçbir zaman günahı meşrulaştırmaz, Ramazan ayının içinde öğlen vaktinde Sultanahmet Caminii'nin çevresinde döner dağıtılmasını, çay servisi yapılmasını, dondurma satılmasını ve kurulan stand-

larda aleni olarak saygısızca sigara içilmesini asla haklı kılma. "Bu şenlikler, Camiinin cemaat sayısını artırıyor. Bu da bir hizmettir" şeklinde söylenen sözlerin de hiçbir tutarlılığı yoktur. Bilakis bu etkinlikler, ibadet etmek maksadıyla çeşitli şehirlerden ve bölgelerden Sultanahmet Camii'ne gelen mü'minleri, ciddi manada üzmemekte ve huzurlarını kaçırmaktadır. Hiçbir zaman şer, hayır getirmez. **İslam kendi metotlarıyla tebliğ edilir. Zira Peygamberimiz, ancak hayrın hayır getireceğini bildirmiştir.**⁵ İnsanları ibadetten alıkoyan, Allah'ı unutturan, ezana karşı hürmeti ihlal eden, mü'minlerin inancına saygısızlığı çağırıştıran hiçbir eğlenceyi, faaliyeti, etkinliği, İslam hoş karşılamaz. Diğer taraftan oruç, İslam'ın beş temel esasından biridir. *Bu sebeple oruç tutmaya özendirmek Allah'a itaat ve hakka hizmettir. Oruç yemeye özendirmek ise, Allah'a isyan ve batıla destektir.* Sultanahmet meydanında "Ramazan Şenlikleri" adı altında oruç yemeye özendirme çalışmaları/hinlikleri icra edilmektedir (13 Eylül, 2009 Pazar günü saat 14.00'ten itibaren Sultanahmed Camiinin avlusuna açılan ana kapının hemen yanı başındaki dönercilerin, döner servisine başlaması bunun en bariz örneği olarak karşımıza çıkmaktadır).

"İnsanlardan öylesi var ki, herhangi bir ilmi delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alır. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır."⁶

Âyette geçen "lehv", insanı, hayırdan alıkoyan her türlü batıl demektir.. **"Lehvü'l-hadis"** ise, asılsız hikayeler, masallar, romanlar ve tarih kılık-

lı efsâneler, güldürücü lakırdılar, fuzulî sözler, gevezelikler, nağmeler gibi eğlendirici sesler, şarkılar ve benzerleri anlamına gelir. Bu âyetin iniş sebebi şöyle anlatılır: Müşrik olan Nadr b. Hâris, ticaret yapmak için İran'a giderdi. Orada acemilerin (İranlıların) hikaye ve efsane kitaplarını satın alır ve bunları Mekkelilere anlatırdı. "Muhammed size, Âd ve Semûd kavminin hikayelerini anlatıyor. Gelin ben size Rüstem'in, Behram'ın, Kisraların ve Hîre Krallarının hikayelerini, masallarını anlatayım" derdi. Bu yüzden Mekkeliler, onun sözüne kulak kesilirler ve Kur'ân dinlemeyi bırakırlardı. Böylece Nadr b. Haris, birçok insanın Kur'ân dinlemesine engel oluyordu. Buna ilaveten Nadr b. Haris, güzel, şarkıcı kadın satın almış, birinin Müslüman olduğunu duyunca hemen harekete geçerek şarkıcı kadınla birlikte oraya gider, şarkıcı kadına "bunu yedir, içir ve ona şarkı söyle" der ve onu eğlendirirdi. Şunu da söylemeyi ihmal etmezdi: "Gördün ya! Bu, Muhammed'in çağırdığı namazdan, oruçtan, onun uğrunda savaşmaktan daha iyidir" ⁸

Âyette geçen **"lehvü'l-hadis"** sadece şarkı konusunu içermektedir. İslam'ı anlamaya, Kur'ân'ı dinlemeye engel olan, Hakkı unutturan ve insanı kulluktan alıkoyan her türlü kötü söz, hareket, faaliyet, eğlence vb. **"lehvü'l-hadis"**in içine dahildir. Zira âyetin hükmü geneldir. Âyette **"Bilmeyerek, Allah yolundan saptırmak"** ifadesi dikkate şayandır. Menfaat ve ihtirasları uğruna insanları Allah yolundan alıkoyanlar, dünya menfaati karşılığında mübarek Camii'nin ihtiramina halel getirenler, hisset-

tirmeden, işin sonunu sezdirmeden, dini, ahlâkı bozmak isterler. İnsanları eğlendirerek, neşelen-direrek, güldürerek, vakitlerini boşa geçirterek onların, Hakk'tan uzaklaşmasını sağlarlar.

"Ramazan Eğlenceleri" adı altında Sultanahmet ve civarında yapılan etkinlikleri yukarıdaki âyet çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Oruç yemeye özendirme faaliyetleri, Kur'ân okunurken, vaaz ve sohbetler yapılırken, ezanlar terennüm edilirken müzik seslerinin dur durak bilmeden çalması, birilerinin bile-rek, çoğunluğun da bilmeyerek Hakk'tan uzaklaştırma ve uzaklaşma ameliyesi değil midir? Gerçi bu durum, sadece Sultanahmet ve civarında yapılan söz konusu etkinliklere indirgenemez zira bütün merkezi Camiiler, bu misyonlardan, fonksiyonlarından uzaklaştırılmakta ve Ramazan "camilerarası-camileriçi festivaler" anlamına getirilmeye çalışılmakta. Ancak öncelikle bütün dünyaya açık ve örnek teşkil edecek bu uygulamanın irdelenmesi, tenkit edilmesi ve tepki müessesesinin harekete geçirilmesi gerekmektedir. **İşin yanlışlığına işaret etmek bir erdemliliktir. Hakkı söylemek ve ikaz etmek, dini bir görevdir. Bu tenkit ve tepkileri, bu iki kısacık cümle özetlemeye kâfidir.**

1 Bkz. Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1978, X, 362-364.

2 Öztuna Yılmaz, a.g.e., X, 365.

3 Hac, 22/41

4 Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1971, V, 3410.

5 İbn Mâce, Fiten, 18; Ahmed b. Hanbel, III, 7.

6 Lokman, 31/6.

RAMAZAN UMRESİ HİSSİYATI

ABDULLAH YILDIZ

Ramazan ayında umre yapıp Mekke ve Medine’de Kur’ân okumayı, oruç tutmayı, teravih kılmayı, dua etmeyi, ümmet denizinde bir damla olmayı nasip eden Yüce Rabbime sonsuz hamdüsena ederim.

Önce Medine-i Münevvere’deyiz...

Allah Rasûlû’nün (s.) kutlu hicreti ile anlam kazanan İslam Medeniyetinin beşiği...

Hicret’le birlikte orada şekillenen İslâm Medeniyeti’ni **“Namaz Medeniyeti”** diye isimlendirmek geçiyor içimden... Kutlu Nebi (s.), Yesrib’e girer girmez, ilk iş olarak **Mescid-i Nebi’nin** yerini belirliyor. Devesi Kusva’nın yularını bırakıyor; ‘Kusva nereye çökerse, Mescid oraya yapılacak’ buyuruyor. Müminlerin günde beş vakit cemaat halinde namaz kılacakları, kulluk şuurunu tazeleyecekleri, birbirleriyle kaynaşacakları mekânın tespiti ilk adımı oluyor **Namaz Medeniyeti’nin**.

Rasûlüllah (s.) daha Medine’ye gelmeden, bir süre kaldığı Kuba’da hemen bir mescid yaptırıyor: **Mescid-i Kuba**. Ve namazlarını orada müminlerle birlikte kılıyor. **“Kim evinde temizlenir / abdest alır, sonra Kuba Mescidi’ne gelir de orada namaz kılsa, umre eciri gibi ecir alır”** buyuruyor (İbn Mâce).

Bir Cuma günü, Kuba’dan Medine’ye hareket ettiğinde, **Ranuna** vadisinde iken öğle vakti giriyor; Rasûlüllah (s.) hemen oracıkta ilk Cuma namazını kıldırıyor; müminlere ilk hutbesini irad ediyor. Sonraki yıllarda buraya **Cuma Mescidi** inşa ediliyor.

Evet, İslam Medeniyeti bir **“Namaz Medeniyeti”**dir demek geliyor içimden... Allah Rasûlû’nün (s.), inşasında bizzat bulunduğu, kerpiç taşıdığı **Mescid-i Nebi**, günde beş kez namaz vesilesi ile bir araya getiriyor ensarı, muhacirleri ve tüm ashabı... Mescid, İslam toplumunun oluşumunda mihver, namaz ise günde beş kez icra edilen **“Tevhid eylemi”** oluyor. İslâm toplumu, vakit vakit namazla inşa oluyor. Allah Rasûlû (s.), görüşmelerini, istişarelerini, sohbetlerini **Mescid-i Nebi’de** yapıyor. Vahyin nurlu ışıkları buradan yayılıyor tüm cihana. Kur’ân, Allah Rasûlû (s.) ve ashabının şahsında işte bu mekânda ete-kemiğe bürünüyor. Onlar, İslâm’ın o kutlu inkılâp ateşini işte şuracıkta tutuşturuyorlar. Ashab-ı güzînin vahyî gerçekliği öğrenip yaşadıkları, Efendimiz’in (s.) arkasında namaz kılp secdeye kapandıkları ve gözyaşları ile ıslattıkları yerler, işte şu ayak bastığımız, oturduğumuz, uzandığımız yerler. Ashab-ı Suffe’nin nebe-

vi eğitimden geçtiği sofa işte şu köşe. Rasûl-ü Ekrem’in (s.) yıllarca ömür sürdüğü odacıklar, şimdi **Ravza-i Mutahhara’sının** bulunduğu kutlu mekân. Hz. Ömer (r.a), işte o daracık, içinde bir su kırbası, bir deri parçası ve birkaç avuç arpadan başka bir şey olmayan odasında yatan o **“kul ve rasûl”** Muhammed’in (s.) mübarek yanaklarında, üzerinde yatığı hasır izlerini görünce hüngür hüngür ağlamaktan kendini alamamıştı... Mescid’in yanı başındaki bu mütevazı odalarında ikaamet eden; beş vakit namazda ashabıyla hemhâl olan Allah Rasûlû (s.), Kur’ân ahlâkının canlı modeli olarak, onlara güzel ahlâkı, âdâbı işte buralarda öğretmişti...

Âdâb deyince; Mescid-i Nebi’nin güneybatısında yer alan mescidler geliyor gözlerimin önüne... Rasûlüllah (s.), bayram namazlarını Mescid-i Nebi’de değil, onun beş yüz metre güneybatısına düşen Musalla’da kıldırıyordu. İşte buraya daha sonra **Mescid-i Ğamâme** yapıldı. Allah Rasûlû (s.) vefat edip de Hz. Ebû Bekir (r.a) halife olduğunda, bayram namazını Rasûlüllah’ın kıldırıldığı yerde kıldırırmaktan teeddüp etti ve onun kırk metre gerisinde bir yerde durarak müminlere namaz kıldırıldı. Sonra oraya **Ebûbekir Mescidi** inşa edildi. Hz. Ömer (r.a) halife olunca, o

“ Mekke’de umrecilerin Hira/Nûr ve Sevr mağaraları ile Arafat ve Cebel-i Rahme’yi ziyaret etmeleri usul-dendir. Oruç ağızla Hira ve Sevr’i ancak uzaktan seyretmekle yetiniyoruz. Ama Arafat’taki Rahmet tepesine tırmanabiliyoruz. Ümmetin oradaki uzantılarının “rahmet”i “zahmet”e dönüştürdükleri ve develeri işkence edercesine sergiledikleri bir umarsızlık ortamına rağmen, Rasûlullah’ın (s.) yüzyirmi bin sahabeye hitap ettiği Veda Hutbesini ve onu izleyen muhteşem kalabalığı canlandırmaya gayret ediyoruz, zihnimizde. İslâm İnkılâbı’nın tamamlandığı, son hükümlerinin vazedildiği muazam sahne...”

Ebü Bekir’den daha geride; sonra Hz. Ali de (r.a) ondan daha geride namaz kıldırdı. Böylece Mescid-i Ömer ve Mescid-i Ali de öbürlerinin daha gerilerinde yer aldı. Bu mescidler, Rasûlullah’a (s.) saygının eşsiz timsalleri ve Âdâb Medeniyeti’nin mücessem sembolleri olarak, bir altın zincirin halkaları gibi sıralandılar Mescid-i Nebî’nin etrafında...

Medine, handiyse Mescid’den ve onun etrafında hâlelenen diğer mescidlerden ibaret. Yesrib’i ‘Medîne’ yapan kutlu inkılab iğne ile kuyu kazarcasına secde secde örüldü. “Secde Medeniyeti” işte böyle yükseldi Peygamber şehrin-den... Bedir’de, savaş bütün hızıyla devam ederken, Rasûlullah (s.),

Rabbinin talimatı ile ikiye ayırdığı ordusuna cemaat halinde nöbetleşe namaz kıldırdı. Uhud’daki ölüm-kalım mücadelesinde can parelerini kaybeden Rasûlullah (s.) ve ashabı (r.anhüm), namazla teselli buldular. Hendek’te ikindi namazını kılmalarına fırsat vermeyen inkâr ordusuna ilk kez beddua eden Allah Rasûlü (s.), “Ya Rabbi! Onların karınlarını ve hanelerini ateşle doldur. Çünkü onlar salât-ı vustâmıza mani oldular.” dedi. Hendek savaşının yapıldığı yerde sonradan inşa edilen yedi mescidi bir araya getiren Mescid-i Seb’a, vaktinde kılınmayıp da akşamla birleştirilen o salât-ı vustânın burukluğunu hatırlatıp durur sanki...

Medine-i Münevvere, Mescid-i Nebî’den yayılan nûrun kutlu aydınlığında şekillenen Asrı Saadet inkılâbının parlak izleriyle doludur. Her adımınızda, Rasûlullah ve ashabının izlerini takip ettiğinizi hisseders, her nefesinizde onların soluduğu atmosferi doldursunuz ciğerlerinize...

Hele Uhud... Tepeden tırnağa anlam yüklü, canlı ve diri bir dağ olarak dikilir karşınıza... “Biz Uhud’u severiz; Uhud bizi sever” diyen Habîbullah Muhammed’in (s.), amcası Seyyidü’ş-Şühedâ Hz. Hamza ile diğer şehitlerin ve gazilerin kanları ile şereflenen Uhud dağında, Ayneyn geçidinde, Okçular tepesinde gezinirken, azîz Uhud şehidlerinin yakınlarına sokulurken titlersiniz. Zaferin yenilgiye ve paniğe dönüştüğü bir anda Rasûlullah’ı (s.) bağrında saklayan Uhud mağarasına tırmanırken; O’nun delinen zırhını, kırılan dişini... Peygamberini korumak için elinde dokuz kılıç parçalayan Hz. Ümmü Ümare’yi (r.anhâ)... Hz. Ömer’le (r.a) Ebu Süfyan arasındaki o unutulmaz diyalogu, bağırışları, çağırışları görür gibi, duyar gibi, yaşar gibi olursunuz...

Sonra Mekke-i Mükerreme...

Medine’den Mekke yol alıyoruz. Yetim Nebî’nin (s.) tehlikeli ve meşakkatli hicret yolunu tersinden kat ederken; o zorlu iklim şartlarını, o çetin coğrafyayı görmeden ve kısmen de olsa o havayı teneffüs etmeden Hicret’i ve İslâm İnkılâbı’nın boyutlarını gereği gibi anlamak neredeyse imkânsız diyorum...

Yeryüzünde yapılan ilk ev, ilk mabet olan Ka’be’nin merkezinde yer aldığı kutlu belde: Mekke...

"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev/mâbet, Bekke/Mekke'deki (Kâbe)dir." (Âl-i İmrân 3/96)

Tavaf edenler, kıyâm, rükû ve secde edenler için temizlenip hazırlanan Allah'ın Evi (22/26)...

İnsana her bakışta **"Fe'l-yâ'büdû Rabbe hâze'l-Beyt: Artık kulluk edin bu evin Rabbi-ne."** (106/3) emrini; yaratılış gayesi olan kulluğu hatırlatan Beytullah...

Mekke ve Medine'de kılınan namazların tadı, lezzeti bir başka güzel. Oralarda tutulan oruçlar daha hasbi, daha sabır ve sebat yüklü. Tavaflar, sa'yler ilave anlamlar taşıyor ibadet dünyanıza. **"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)."** (Bakara 2/125) emrine uyarak, **Makâm-ı İbrahim** hizasında, hiç şüphesiz, hayatınızın en derinlikli namazlarını kılıyorsunuz.

"Muhakkak Safa ile Merve Allah'ın şiarlarındandır." (Bakara 2/158)

Bu şiarlar arasında, Hacer anemizin sa'yine ve Rasûlullah'ın (s.) güç gösterisine lâayık bir ibadi gayret ortaya koyarken, **Safa**'ya dokunmadan, **Merve**'ye ayak basmadan geçemiyorsunuz. Her ikisi de bildiğimiz taş, tepe, kaya; ama Rabbimizin "şiarım" dediği mübarek işaretler. **Hacerü'l-Esved**, nasıl ki, -Rasûlullah'ın (s.) tanımlaması ile- "Allah'ın eli" olarak anlam kazanıyorsa, Safa-Merve de **"Allah'ın şiarları"** olarak anlam yükleniyor. Ve bütün bunlara dokunuyorsunuz, temas ediyorsunuz; onları selamlıyorsunuz, öpüyorsunuz, kokluyorsunuz. Ve akşam ezanı ile birlikte, kurumuş

dudaklarınız ve neredeyse damagınıza yapışmış diliniz zemzemle buluştuğunda Hacer'in, İsmail'in, İbrahim'in Rabbi olan Allah'a bir kez daha, bir kez daha, bir kez daha şükrediyorsunuz...

Mescid-i Haram'da Kabe'yi seyrederek, Mescid-i Nebi'de Rasûlullah'ın arkasında olduğunuzu hayal ederek kılınan namazların, Rasûlullah'ın (s.) beyan ettiği üzere, bin kat, yüz bin kat faziletli olduğunu düşününce, bir başka türlü huşû doluyorsunuz namazlarda. Kur'ân kıraatleri, oruçlar, dualar da öyle... **"Ramazan umresinin hac sevabına denk olduğunu"** belirten yine Rasûlullah aleyhisselatü vesselam.

Mekke'de umrecilerin **Hira/Nûr** ve **Sevr** mağaraları ile **Arafat** ve **Cebel-i Rahme**'yi ziyaret etmeleri usuldendir. Oruç ağızla Hira ve Sevr'i ancak uzaktan seyretmekle yetiniyoruz. Ama Arafat'taki Rahmet tepesine tırmanabiliyoruz. Ümmetin oradaki uzantılarının "rahmet"i "zahmet"e dönüştürdükleri ve develeri işkence edercesine sergiledikleri bir umarsızlık ortamı-

na rağmen, Rasûlullah'ın (s.) yüz-yirmi bin sahabeye hitap ettiği **Veda Hutbesini** ve onu izleyen muhteşem kalabalığı canlandırmaya gayret ediyoruz, zihnimizde. İslâm İnkılâbı'nın tamamlanmadığı, son hükümlerinin vazedildiği muazzam sahne...

Ve... Umreden dönüp de evinizde, mahalle camiinizde, işyeri mescidinizde kıldığınız namazlarla, teravihlerle Haremeyn'deki namazlarınızı; oradaki oruçlarınızı, ibadetlerinizi, kıraatlerinizi, dualarınız ile buradakileri mukayese etmeye başladığınızda, o dehşetli farkı bütün ruhunuzla hissediyorsunuz...

Yaman soru şu:

-Peki, bizler, o kutlu inkılâp ateşini bu çağda ve kendi coğrafyamızda yeniden nasıl tutuşturacağız? Bizleri adeta Asr-ı Saadet'e taşıyan umrelerimizin, haclarımızın hakkını nasıl vereceğiz? Orada bir nebze tattığımız sahabe namazlarını, oruçlarını, Kur'ân tefekkürlerini, hissiyatını buralara nasıl taşıyacağız? Rasûlullah'ın (s.) Kur'ân ahlâkını bu çağda yeniden nasıl inşâ edeceğiz?

LÜKS İSLAM YA DA KÂRUNLAŞMAK

DİLAVER DEMİRAG

“Gökyüzünün yolu: İsrâf etmeden ikram etmektir”

Lao Tsu

Önceki sayıda Kârûn kıssasını eksene alarak kapitalizm hakkında bazı şeyler söylemek istemiştım.¹ Ekonomik krizi de bu eksende okuyarak, bir anlamda Allah'ın kitabında sürekli uyardığı azgınlık halinin kapitalizmin ruhu haline geldiğini ve krizin de bu azgınlık halinin bir sonucu olduğunu belirtmişim.

Yine aynı yazı da Kasas sure-sinden yola çıkarak zenginliğin aslında Allahın şereflendirdiği yoksullar, mazlumlar ve mustazafların hayat şartlarının düzeltilmesi için olduğunu ifade etmişim. Elbette ayetten çıkardığım anlamlar bağlamında, ne hüküm vermek ne de en iyi müfessir olduğum gibi iddiam asla söz konusu olamaz.

Bunlardan yola çıkarak şunu söylemek olası. Zenginlik bir istisna iken yoksulluk kuraldır, ama kapitalizmde durum tersine dönüşür ve zenginlik bir kural-ken, yoksulluk istisna olur. Yani eski dünyada zenginler, hem sayıca çok değildiler hem de topluma yön veren kanaat önderleri konumunda değildiler. Hatta zenginleşmenin, sınırsızca servet biriktirmenin önünde engeller

vardı. Kapitalizm bunların hepsini silip süpürdü adeta.

Kapitalizm; zenginleşmeyi, servet biriktirmeyi ve ölçsüz zenginliği kutsarken yoksulları aşağılar; onların tembel, işe yaramaz, bilgiden ve yetenekten yoksun olduklarını söyler. Böylece zenginlerin özel insanlar olduğunu, zenginliklerinin de bu özel insan olmalarından kaynaklandığını söyleyerek, İslam'ın öngördüğünün tam tersine, zenginleri izzet sahibi, şan şerefe layık üstün insanlar kılar. Dahası zenginliği kamusal gösteriye dönüştürerek insanları zenginleşmeye özendirir.

Oysa kapitalizm koşullarında “mülkiyet hırsızlıktır”, daha-sı sistemin bizzat kendisi haram üzerine kurulduğundan, servet sahibi olmanın temiz yolları tam anlamıyla bilindiği üzere İslam dini faize haram der, oysa kapitalist finans sistemi faiz üzerine bina edilmiştir, dolayısıyla Müslüman bir işadamı bu finans sisteminde kredi kullandığında o faiz sistemine dahil olur. Kredi kartı kullandığında o faiz sistemini beslemiş olur. Dolayısıyla bugün, kazancın helal yollardan

edinilmesi, devenin iğne deliğinden geçmesi gibi olanaksız hale gelmiştir neredeyse.

Hakezâ İslam, servetin temizlenmesi için infakı, sadakayı, zekâtı şart koşmuştur. Ticaretin belli ölçülere bağlı olmasını istemiştir, fahiş fiyatla satmayı-almayı reddetmiş, çalışanlarının hakkını vermeyi şart koşmuştur. Kapitalist sistemde bu olumsuzluklar adeta bir kuraldır. Rekabet nedeni ile fiyatları düşürmek durumunda olan kapitalistler bunu emekçilerinin hakkından keserek yaparlar. İslam sömürüyü yasak ederken kapitalizm sömürü aracılığıyla ayakta kalır. Hâsılı hem kapitalist sistemle bütünleşip hem de temiz yoldan servet biriktirmek son derece zordur. İmkânsız demiyorum, çünkü az da olsa sisteme minimum düzeyde bulaşmamaya çabala-yan ticaret erbabı da yok değil. Zenginlerin nerede ise ekseriyeti artık sistemin bir parçası haline geldiklerinden *kârûnlaşmak* bir kural halini almıştır.

Yolunu Şaşırmış Zenginlik

İşte “ahvâl ve şerâit” bu olun-ca Erol Yazar'ın, temiz yollardan

kazanç elde ettikten ve zekâtını da verdikten sonra, kişinin servetini dilediği gibi harcama hakkı olduğunu iddia etmesi iddianın ötesinde bir tür kendini kandırma halidir.

Sartre'nin kendine yalan söylemek kavramı ile ifade ettiği de, kişinin nesnel anlamda yalancı olmasa bile gerçeklerle yüzleşmekten kaçındığı için öznel olarak yalancı konumuna düşüştür. Böyle bir kişi, olmayan bir şeyi varmış gibi kabul ederek kendini kandırmaktadır. Bu anlam da Yarar da kendine yalan söylemektedir.

Erol Yarar daha önce de "İslami burjuva"dan söz ederek "Müslüman sosyete"nin gönlünde yatan aslanın ne olduğunu açık etmişti. Birçoklarının dindar görüntülerinin ardında onların dindarlıklarının içe işlememiş bir püriten yani protestanlaşmış kapitalist olduğunu ortaya koymuş oldu. Bu bakımdan bence Yarar bir hayra vesile oldu.

Nitekim Yarar için meşru olanın, imânî anlamda dinen mümkün olmadığını düşünenler vardır ki sonuna kadar haklılar. İlahiyatçı Vecdi Bilgin, bunlardan birisidir bu konuda şunları söylüyor:

"Varlıklı dindarlar arasında İslam'ın bir ibadet olarak öngörüldüğü zekâtlarını vermek suretiyle gündelik harcamalarını serbestçe ve limitsizce yapabileceklerini düşünenler vardır. Sanki zekât, kişiyi istediği gibi hareket edebilme imkânı tanıyan bir rüşvettir bir rahatlatma aracıdır. Böyle bir kimse -uç bir örnekle- pazar tatilini Paris'te geçirme hakkına sahipmiş gibi düşü-

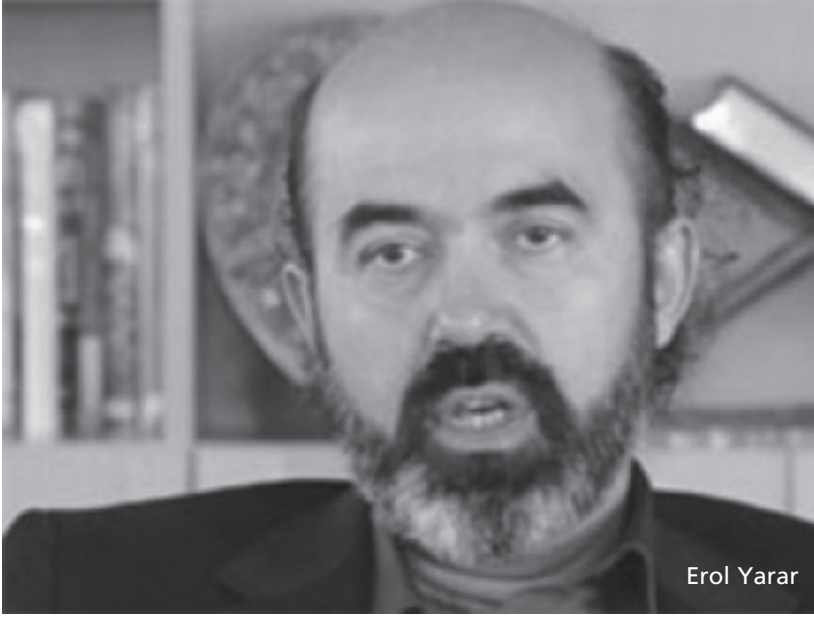
nür. Fıkıhî anlamda değerlendirdiğimizde bir kişinin hafta sonu tatilini istediği yerde geçirmesi konusunda bir yasaklama elbetteki olamaz. Dinin şekli boyutu dediğimiz budur veya buna "dinin fıkıh merkezli okunması" da diyebiliriz. **Oysa ahlaki açıdan, kişinin çevresinde muhtaç insanlar varsa, ne kadar zekât ya da sadaka verirse versin, muhtacın durumu hususunda hâlâ sorumluluğu vardır.**"²

İmani anlamda, vurgusunu bilhassa yaptım, çünkü bugün karşı karşıya olduğumuz Müslümanlık yön­süz bir Müslümanlıktır; elbette sözüm bütün Müslümanlara değil, kastım bir yanı ile gelekselleşmiş dindarlık biçimine. Bundan kastım, sistemle bütünleşmiş sahte dinin, Allah'ı hayata müdahale eden bir kudret değil de giderek bir kavrama indirgemesi. Allah'ın artık bizlerin nefsleri üzerindeki üstünlüğünün bizim nefsanî azgınlığımız nedeni ile bizzat Allah tarafından çekilmesidir ki bu duruma düşen bir toplum gazabdan

korkmalıdır. Günümüzde sahte din nedeniyle, asıl dinin "ahiret" ve "Allah korkusu" gibi kavramlarının içe işleyen değerleri ortadan kalkmış durumundalar. Müslümanların önemli bir kısmı hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya garkolmuş bir vaziyette yaşamaktadırlar. Bu dindarlık yüzeysel, içe işlememiş yani gerçek iman haline dönüşmemiş bir İslam'ı içinde taşıyor. Oysa kişinin müslim olması mümin olduğu anlamına gelmeyeceği gibi, fıkıh da dinin cüzüdür ama esası değildir. Kimileri fıkıhı yüzeysel olarak tanımlıyor. Bir anlamda şeriat diyeceğimiz fıkıh zahiren bir sığlaşma olarak görülüyor.

Tasavvufun zahir-batın dengesini anlayamayanlar için bunu olağan görmek mümkün. Ancak fıkıh ya da şeriat, özü koruyan kabuktur ve hiç de sığlaşma demek değildir. Çünkü 'şeriat' hukuki prensiplerle dayanan bir etik koddur.

Evet, fıkıh asgari ölçüyü koyar, çoğunu yapamazsan en azından bunu yap ki yoldan ayrı

Erol Yazar

düşme demektir bu. Gerçekte fıkıh bir yön çizer, bir anlamda etik bir koddur, neyi yapabileceğini yahut neyi yapamyacağını bir Müslüman'a göstermeye çalışır, gündelik yaşamında ona bir yol haritası sunar. Ancak fıkıh sınırı çizer, asıl ölçüyü koymaz. Yani fıkıh, fâsık (günahı alışkanlık haline getiren kişi) olmaması için, kişinin yapacaklarını koyar. Bu sınırın gerisi Müslüman için tehlikelerle doludur, ama imani anlamda ölçü ise asgariyi değil azamiyi ortaya koyar. Burada ibadetlerin, sınırı çizilen haram ve helalin, asgari ölçüsünün ötesinde bunların ardında yatan Kur'an ve sünnet eksenli esas mantığını gözler önüne sererek sadece günden kaçınmayı değil asıl olarak dini yükselişi özendirip iyi olanı hayat ölçüsü olarak ortaya koyar.

Takva sahibi bir dindar olmak için ruhsat ve azimet derecelendirmesinde azimet öndedir. Örneğin iftarınızda sofranızı donatabilirsiniz fıkıh bunu yasak-

lamaz ama şu uyarıyı da yapar, aşırıya kaçmayın, bunu yaparsanız dinden çıkmazsınız belki ama dindarlık anlamında değer kaybedersiniz. Bu manada ramazan orucundan maksat nefsi gemlemek ise ve yoksulların yaşadıklarını hissederek ve onlarla empati sağlayarak onların gözetilmesini sağlamaksa siz sofranızı birbirinden lüks yiyeceklerle donatamazsınız, bundan utanç duyarsınız. Elbette kullardan değil Allah'tan utanırsınız çekinirsiniz.

Dolayısıyla tevazuda ve takvada ileri giderek, yapılması zor olanı, nefis için güç olanı yapıp nefse karşı kuvvetlendirerek kalbi iman kalesi yapmak için sufilerin yaptığı gibi birkaç zeytin ve suyla da iftar edebilirsiniz, bu tarzda bir emir yoktur, ama takva sahibi olacaksanız tevazunuzu artırmanız gerekir. Tevazuda ne kadar ilerlerseniz Allah'ın hoşnutluğunu da o kadar elde edersiniz ki bir Müslüman için asıl hedef de budur. Bir Müslüman, mümin

olmadıkça yani inancını kalbine yerleştirmedikçe kurtuluşa eremez. bu konuda pek çok hadis, pek çok nasihat vardır ki bu nasihatleri verenler de dinin "iman kaleleri" kabul edilmiş kişilerdir.

Peygamberin sünneti fıkıhın en önemli referans kaynaklarından; "Allahım beni yoksullarla birlikte haşret" diye dua eden peygamber, yoksulluğu överek,

Müslümanları zenginliğin getireceği şımarma ya da azma halinden esirgeyecek istikameti çizmiştir. Geleneksel dindarlık az tüketen, çokça dağıtan bir eksene sahipken, günümüz Müslümanlığı az dağıtan, lüks tüketimle nefsinin azdıran bir portre çizmektedir.

İşte din için esas tehlikenin sadece ateizm olmadığı, kapitalizmin de ateizm kadar din üzerinde olumsuz etkisi olan bir şey olduğu, yukarda sunduğum olumsuz örneklerle daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim komünist sistem Aliya İzzetbegovic gibileri çıkarırken, (bundan kastım Müslümanların bir tehditle karşılaştığında dinlerine daha çok sahip çıktığıdır) kapitalist sistem içinde ise sahillerinde çıplaklar kampı olan, Müslüman Babil haline gelen (Babil dini gelenekte şehirlerin fahişesi kabul edilir) Dubai gibi kentlerin olduğu Birleşik Arap Emirlikleri tarzında şeyhlikler ortaya çıkabiliyor. Ya da petrol serveti ile kârunlaşmak suretiyle zirvede oturan Suud Kralı gibiler din adına hüküm koyma hakkını kendinde bulabiliyor. Geleneksel dindarlık, zühd sahibi Müslümanları öne çıkarırken modern Müslümanlık aşırıya kaçan Kârunları üretiyor. İşte sorun da burada.

Süreklî kapitalizme dikkat çekiyorum, çünkü Müslümanlar için en büyük tuzak da tehdit de kapitalizmdir. Çünkü, son zamanların liberal İslamcılarının sandığı gibi kapitalizm ticaret üzerine kurulu bir sistem değildir. Bu konuyu bilahare bir başka makalede daha genişçe ele alacağım.

Aslında mümkün olsa Fernand Braudel'in kapitalizm ile ilgili *Maddi Medeniyet ve Kapitalizm* kitabını her Müslüman'ın okumasını sağlarım. Çünkü Braudel piyasa ekonomisi ve bunun üzerine kurulu ticari ekonominin kapitalizm olmadığını, kapitalizmin ticareti de piyasayı da kendi egemenliği için bir araç olarak kullandığını belirtir. Ticaret temelde bir takas ekonomisidir, bir yerde eksik olan ve insanların talep ettiği bir şeyi alıp, bunun içerdiği çeşitli risklerin bir bedeli olarak da malın bedelinin üzerine bir miktar kar koyup satmaktır, tarih boyunca bu takas kent pazarlarında yapılmıştır.

Oysa kapitalizm, asıl olarak, basit ticaretin el atmadığı, ancak çok büyük kazançların döndüğü alanlarda yoğunlaşan ve serbestliği, rekabeti değil, devletle bütünleşerek imtiyazlar elde eden, bu imtiyazlarını bir egemenlik biçimi halinde tekele dönüştüren bir sistemdir. İslam'ın ticaret anlayışı ve mülkiyete bakışı, başka bir olgu olmakla birlikte mesela yüksek miktarda kâr elde etmenin yasaklandığını söylemek mümkündür,

İslam bir yandan ticarete olanak tanımış ama diğer yandan onun bir takas sistemi olmaktan çıkıp tüm hayatı belirleyen bir sisteme dönüşmesini engelleyecek, onu kısıtlayacak şeyler de yap-

miştir. Hz. Peygamber zamanında pazardaki fiyatları denetime tabi tutan, fiyatı belli bir sınırdan tutan narh sistemi olduğu malumdur. Kapitalizm bu türden uygulamalarla uyuşmaz, çünkü kapitalizm olanak olabildiğince sınırsız kâr elde etmeyi, sınırsız servet biriktirmeyi hedefler. Kapitalizm ölçsüz zenginlikle, gösterişle, israfla uyuşur ama İslam uyuşmaz.

Müslümanlar arasında zenginliğin bir erdem, hatta arzulanır bir şey haline gelmesi ve gösterişçi dindarlığın bir ölçü halini alması modern çağın bir ürünüdür. Oysa yukarıda da belirttiğim gibi modern öncesinde zenginlik istisna fakirlik kuraldı, diyebiliriz. Fakirlik, tevazu, vermek, tüketimden kaçınmak, bugünün ölçüleri ile epeyce basit ve sade bir yaşam sürmek, servetini kişisel olarak harcamak yerine dağıtmak kişiyi yücelten davranışlardı ve cömertlik bu nedenle en değerli ahlâki vasıflardandı.

Zenginliğin ve ihtişamın yeniden değer kazanması Müslümanların bir zamanlar Batı karşısında taşıdığı üstün konunun sarsıntıya düşmesi ile ortaya çıktı diyebilirim.

Batı'nın gücünün ekonomik zenginliğinden ileri geldiğinin düşünülmesi sonucu, zenginliğin çalışmakla olan bağı nedeniyle, yoksulluğun tembellik ile ilişkilendirilmesine neden oldu ve zengin olmak da çalışkanlığın bir sonucu olarak düşünülerek, hak edilmiş bir şey olarak görülüp yüceltildi, dahası zengin olmak kudret sahibi olmakla eş değer görüldüğünden yoksulluk ve yoksullar gözden düşerken, zenginlik yoksulluğa üstün ilan edildi. Sufiliğin zühd yaklaşımı da

miskinlik sayılarak sufilik bir tür
dilencilik tarikatına indirgendi.
Hatta bizzat Batı karşısında geri
kalmışlığın nedeni ilan edildi.

Buradan hareketle olarak İslam dünyası Batı'yı yenebilmek için Batı'yı taklit etti. Her taklit gibi üçüncü sınıf kaldı ve bu şekilde Batı'nın "bâtılı" ile dalaletle sürüklendi. Zenginlik de, infak eden, dünyadaki yoksulların/güçsüzlerin durumunu düzelden değil, nefsi okşayan, hırs duyulan, kişiyi servet tutkunu kılan bir şey haline dönüştü.

Netice itibariyle Yarar ve sözde İslami burjuvalar, Hz. Peygamber'in "Allah izzetini kulunun üzerinde görmek ister" sözünden kendilerine yol bularak nefs'lerini okşuyorlar, fıkhnı asgari ölçülerini de kalkan edinenerek, dini içerden çürüten bir kurda dönüştürdüklerinin belki de farkında değiller. Onlar aslında nefislerine prim vermekten dolayı ne yazık ki bu dini; teva-zu ve adalet gibi değerleri çok çok önemli gördüğünü unutmuş durumdalar, dinin ruhsatlarını da ne yazık ki kendi nefislerini beslemekte kullanıyorlar. O yüzden ümmet için en büyük bir başka tehdit, yoksulluk kadar zenginliktir. Ve her ikisi de küfre yakın düşebilme riskini taşıyan haller. Hâsılı zenginlere düşen düştükleri nefsanî azgınlıktan kurtulup yeniden zenginliği doğru yerine oturtmak olmalı.

1 Dilaver, Demirağ, "Kârun Kapitalizm Olduğunda", Umran dergisi, Temmuz 2009, sayı 179, s. 20-25; Ağustos 180, sayı 180 s.16-19.

2 Vecdi Bilgin, Dinî Yaşantı Bağlamında Yoksulluğun ve Zenginliğin Değişen Anlamı <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=640>

ARINMAYA TEVBE İLE ADIM ATMAK

VAHAP YAMAN

Kusur vardır! İnsanlar affeder. Kusuru görmezden gelirler. Şunu iyi bilirler ki; **Unut ve affet!** Söylenmiş en güzel sözlerdendir. İnsanlarla iyi geçinmenin temel şartlarından da biridir bu.

Kusur vardır! İnsanlar asla affetmezler. Özür dilemiş olsan da 'asla' derler. Ne kadar yalvarsan da, değişen bir şey olmaz. Çünkü kendilerine haksızlık yapıldığına inanırlar. Düşmanlık yaparlar. Kinlenirler. Sakın bir daha gözüme gözükme derler.

Ama rabbimiz öyle mi!

"Bana dua edin kabul edeyim. Yok, mu bana dua eden icabet edeyim". Bakara/186

"Yok mu benden isteyen vereyim. Rabbine razı olmuş olarak dönün." Fecr/28

"Benden af dileyin." Hud/ 52, 90

İfadeleriyle yarattığı kullarına rahmet ve merhamet kapılarını sonuna kadar açan Allah'ımız, yüce yaratıcımız, rabbimiz öyle mi? Asla

Karşısına kusurlu gelenleri cehennem azabıyla cezalandıracağını bildirdiği için, kullarının eza ve cefa çekmesini arzu etmemektedir. Onları tevbe karşılığında affetmek istemektedir: *"Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever." Bakara/222*

Tevbe; bilerek ve isteyerek,

farkında olarak kendi kusurlarından dönme çabasıdır insanın. Rabbine söz vermesidir kişinin. Verdiği sözde duracağının, ayağının kaymasına bir daha asla müsaade etmeyeceğinin kararlılığıdır. Yanlışları, nereden gelirse gelsin elinin tersiyle iteceğinin yürekliliğidir. Rahim ve Rahman olan Allah'a sığınmasıdır insanın. Günah ve kusurlardan arınma talebidir. Rabbine razı olarak dönmenin şartının; *yok mu benden isteyen vereyim, yok mu bana dua eden icabet edeyim, bana dua edin duanızı kabul edeyim* de saklı olduğunu bilmektir. Kirâmen Kâtibîn'in; mutlaka bir gün insanın karşısına çıkacak olan ve cezası bulunan kötü notlar almasına imkân vermemektir. Dünyada iken kendisinden zannettiği ve bakımlarına özen gösterdiği uzuvlarına, hesap günü kendi aleyhine konuşma fırsatı vermemektir tevbe. Kendisi ile hesaplaşmayı, yüzleşmeyi becerebilmesini öğrenmesidir insanın. Günahların ancak tövbe ile yok olacağının daima akılda tutup bilmektir. *"Tevbe edin, isteyin, yalvarıp, yakarın ben de size karşılık vereyim. Çünkü ben size şah damarınızdan daha yakınım",* emrini baş eğerek daima hatırlamaktır. Tevbe insana sunulan

hayatını sürekli kendisine denettiren bir yaşama prensibidir. Tevbe yanlış yollara sapmanın panzehiridir.

Tevbe, Hulusu Kalp ile Dua Edip Yalvarmak Yakarmaktır

İnsan ömrünün son nefesine kadar geçirdiği dönemi bir kitaba kaydeden Kirâmen Kâtibîn'in kaydettiği bilgiler ve notlar, yani sevaplar ve günahlar kıyamette insanın karşısına mutlaka eksiksiz olarak konulacaktır. Herkesin yaptığı birebir, aynıyla karşısına çıkartılacaktır. Eskimeyen, kaybolmayan bir kitapta yazılı olan bilgiler için insana, *"oku bakalım kitabını, dünyada neler yapmışsın gör",* denilecektir.

Bugünün ifadesi ile her şeyin kaydedildiği cd kişinin kendi seyretmesi için eline verilecektir. *"Al hayatını kaydettirdiğimiz cd'yi, kendin seyret"* denilecektir. Orada inkâr etme imkânı da bulunmamaktadır. Hiçbir yere kaçma da, saklanma şansı da yok. Gözleri kapayıp görmeme, kulakları tıkayıp duyamama diye bir de durum asla söz konusu değil. Bu cd'deki bilgiler ve davranışlar virüsle silinemez, yok edilemez.

Üstelik bizden olduğunu zannettiğimiz, dünyada iken bakımlarını iyi yaptığımız, kendilerine

bir şeyler olmasın, buruşmasın, ve güzel görünsün diye koruduğumuz, özen gösterdiğimiz, kremlediğimiz, masajlar yaptırdığımız, kokular sürdüğümüz el, ayak ve derilerimiz, yani bütün azalarımız; kötülük yaparken bizi kullandı, yaptığı çirkinliklere alet etti. Biz de bunlara şahitlik ederiz diyecekler. Acaba o zaman aleyhimizde şahitlik eden ve bizden olduğunu bildiğimiz bu şahitler karşısında ne yaparız!

Günah Kalemi ile Yazılanı Tövbe Silgisi ile Sildirmek

Cd'deki kusurlu bilgiler ve davranışları sildirmek mi istiyoruz; o zaman Allah'ın affetme mesajını iyi algılayıp, yanlışa tekarrar düşmemek üzere pişman-

lık duyarak *nasuh* bir tevbe ile Rabbimize söz vermemiz gerekir.

Tevbeyi kesintiye uğratmadan, ara vermeden sürekli yapmak gerekir. Günahların tövbe ile yok olacağını kendimize daima hatırlatmamız gerekir. Suçunu ve hatasını en iyi bilen, kişinin kendisidir. Suçunu kişinin kendisine örtmesini ve bundan kurtulmasını öğretmek gerekir. Kişiyi kusurlarının, hatalarının fahşâya (büyük günaha) dönüşmeden tevbe ile tedavisini yaptırmak gerekir. Zaman zaman kişi kendisi ile baş başa kalmayı bilmelidir. Gözünü dünyaya kapatıp geçmişi ile hesaplaşmayı becerebilmesidir. Böyle davranmaya niyetlenenler hesaplaşma sonunda kendilerini yenilemeye karar verirler ve bu hesaplaşma sonunda nefis-

lerini temizleme imkânına kavuşururlar, şahit olmaktadır.

Kitabımızdaki şu tavsiyeyi sıkça hatırlamakta fayda vardır.

“Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamber'i ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar.” Tahrîm/8

Tevbe etmek nefse ve şeytana karşı koymanın kararlılığıdır. Tevbe için sadece nedamet ve pişmanlık duygularının coşkusunu yaşamanın yeterli olduğunu akıldan çıkarmamamız lazım. Ayrıca yaratıcımızın, isteklerimizi kabul etmek için hemen yanı başımızda olduğunu hiç unutmamamız gerekir. Rabbi ile konuşup arın-

“ Tevbeyi kesintiye uğratmadan, ara vermeden sürekli yapmak gerekir. Günahların tövbe ile yok olacağını kendimize daima hatırlatmamız gerekir. Suçunu ve hatasını en iyi bilen, kişinin kendisidir. Suçunu kişinin kendisine örtmesini ve bundan kurtulmasını öğretmek gerekir. Kişiye kusurlarının, hatalarının fahşâya (büyük günaha) dönüşmeden tevbe ile tedavisini yaptırmak gerekir. Zaman zaman kişi kendisi ile baş başa kalmayı bilmelidir. Gözünü dünyaya kapatıp geçmişi ile hesaplaşmayı becerebilmelidir. Böyle davranmaya niyetlenenler hesaplaşma sonunda kendilerini yenilemeye karar verirler ve bu hesaplaşma sonunda nefislerini temizleme imkânına kavuşurlar, şahit olmaktadır. ”

mak isteyene, O'nun kendisine şah damarından daha yakın olduğunu daima hatırd tutmalıyız.

“Kullarım sana, beni sordüğünde: Ben çok yakınlım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulsunlar.” Bakara /186

İşte tevbe insan için böyle kıymetli ve kurtarıcı bir ameldir. Bu kıymetli olan ameli terk edip, **“Ben ne yaptım ki, tevbe edeyim”** demek, arınmanın önündeki en büyük engeldir. Tövbenin zamanı ve yaşı yoktur. Hele

hele “biraz hayatı yaşayayım da ondan sonra elimizi eteğimizi çekeriz” mantığı vesvesesi, arınmanın önündeki en büyük ve en tehlikeli engeldir.

Peygamberimiz'in, günaha karşı korumalı olduğu halde sıklıkla **‘Allahümme inneke, afüvün, kerimün tühibbul afve fa'fü annî’** (‘Ey Allah'ım sen affedici-sin, kerimsin, affetmeyi seversin, beni de affet’) duasını yaptığını biliyoruz.

Kişinin daima **doğru ol, doğru yap** prensibine uyması ve buna göre hareket etmesi her iki dünyası için de mutlu ve huzurlu

bir hayat süreceğinin garantisidir. Tevbe, insana sunulan hayatını sürekli kendisine denetlettiren bir yaşama prensibidir. Tevbe etme, ne kadar artarsa hata etme oranı o kadar düşer. Tevbeyi bireysel veya cemaat halinde yapmak hem bireyin hem de toplumun arınmasını hızlandırır. Unutmayalım ki tevbe yanlış yollara sapmanın panzehiridir. Peygamberlerine:

“Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” A'raf/23

“Senden başka ilah yoktur, sen yücesin, gerçekten ben zulmedenlerden oldum” Enbiya/87

Diye tevbe ve dua ile arınmanın ve bağışlanmanın yollarını öğreterek insani hatalarından döndüren Rabbimiz, biz mü'minlerin de aynı usulleri takip ederek kendisine sığınmamızı, rahim ve rahman sıfatlarına teslim olmamızı, böylece bedeni ve zihni arınmamızı tavsiye etmektedir. Tevbelerimiz inşallah ayaklarımızın kaymamasını ve İslam üzere sabit kalmasını sağlar.

“Kim tevbe eder ve salih amellerde bulunursa, gerçekten o, tevbesi (ve kendisi) kabul edilmiş olarak Allah'a döner.” Furkan/71

“Kötülük işleyip bunun ardından tevbe edenler ve iman edenler; hiç şüphesiz Rabbin, bundan sonra elbette bağışlayandır, esirgeyendir.” A'raf/153

Gerçekten Ben, tevbe eden iman eden, salih amellerde bulunup da sonra doğru yola erişen kimseyi şüphesiz bağışlayıcıyım. Taha/82

DEVİRİMCİ MELÂLİN ŞAİRİ:

ERDEM BAYAZIT

YENİ TÜRKÇE ŞİİRDE İSLÂM OLGUSU - X

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

Cumhuriyet rejiminin ila-
nından otuz kırk yıl geçtikten
sonra Anadolu insanı, bir hayli
zamandan beri çok köklü duy-
gularla bağlı bulunduğu taşra
kent veya kasabasını, maişet ve
benzeri sebeplerle terk etme-
ye başladı. Yeni rejim de tıpkı
Osmanlının uygulamasına ben-
zer bir tutumla yatırımları mer-
kezlere yığmaktaydı. Göçebe
bir toplumun çocukları olan
bu insanlar, Anadolu'da bir
zamandan beridir mesken tut-
muş, iyi kötü geçinip gitmek-
teyken yeniden bir göç dalga-
sının önünde bulmuştu kendisi-
ni. Karnını ve zihnini doyurmak
maksadıyla Ankara, İstanbul
gibi kentlere taşınmak zorun-
da kalıyordu. Bu insanlar her ne
kadar küçük şehir ve kasabala-
rını bedensel olarak terk etseler
de, gönülleri doğdukları yöre-
de kalmaktaydı. Bu durumda
zorunlu muhacirlerin kalbinde
ince bir sızı bir ömür boyu ken-
dini hissettirecek, onları belki
de şair yapacaktı. Göç, yalnız-
ca ihtiyaç sahibinin kendisi-
ne mahsus bir terk edilmişliği
getirmiyordu. Çalışmaya veya
okumaya büyük kentlere taşı-
nan taşralı insanın ana baba-
sı, ailesinde bulunan öteki üye-
lerini de çoğu kere kapsıyor ve
onları da yerlerinden yurtların-

dan ediyordu. Merkez kentle-
rin bu muhacir ahalisi arasın-
daki yaşlı ana babalar, bir türlü
uyum sağlayamadan, bu yeni
kentlerin hızına ayak uydura-
madan, dünyadan göçüp gidi-
yorlardı; hemen hepsinin gözü
açık kalıyordu. Arkalarında
bıraktıkları ise yalnızca şöyle
bir intizardı: Sebeb Ey!

Rahatlıkla şunu söyleyebil-
riz ki Erdem Bayazıt'ın şiiri, işte
bu intizar ve ahlârin salgıladığı
hüzün ve çaresizlikten doğmuş
hatta fıskırmıştır. Başka türlü
nasıl izah edebilirsiniz; proto
tip bir Anadolu Müslüman'ının,
tekke ve zaviyelerin bekçisi
kılık bir dervişin, böylesine
keskin bir savaşçı soluğu taşı-
masını? Neredeyse tüm Osmanlı
fütuhatının kesildiği tarihten
bu yana, tekke ve zaviyesinin
bir köşesinde, salt hatmi havace
(Cuma geceleri birlikte otu-
rak üç gulhüvallah bir Elham
okumak) yaparak ömrünü tüke-
ten dervişin, karşımıza ansızın
bir devrimci olarak çıkmasından
başka nedir ki Erdem Bayazıt
şiiri? Onun "Sürüp Gelen
Çağlardan" ile "Güneşçağ
Savaşçıları" şiiri birleştirilerek
okunduğu vakit, kendisini kim
ve nasıl bir düşmana karşı,
nerede açılmış bulunan siperin,
hangi mıntıkasındaki mevzide

niçin konumlandığını anlar-
sınız. Başlangıçta belki de kente
yeni taşındığı vakit, Ankara'da,
"Beton duvarlar arasında bir
çiçek açtı" derkenki hasretini
duyarsınız. Ardından "çelik dişli-
ler arasında direnen insanlığın"
acısına ortak bir kalbin vuruşu
gelir. "Birazdan Gün Doğacak"
umuduyla "kök salmış ağacıdır
zamana/ O inanmışlar çağının"
diyerek sizi ve elbet kendisini
de "soylu isyana" çağırır. Kent
ile şehrin vuruşma sahnelerin-
den sergiler sunar. "Duvarlar
çıkıyor önüme" derken de bu
yeni kentlerde insanın kendisi-
ni çıplak hissettiğine işaretler
koyar. Öyle ki o güne kadar
Anadolu Müslüman'ının tüm
değerleri "aşk, inanç, toprak ve
insan'a veda"nın şiirini söyleye-
rek ortaya konulmaktaydı.

Taşra şehrinin naif yürek-
li şairi, kentle mücadelesi-
nin hızını artırarak sonunda
bunu çağla/ yeni zamanlarla
bir hesaplasmaya dönüştürür.
Anadolu insanının bu en ger-
çekçi modeli, mevcut durumun
bütün suçunu kendi dışında-
ki unsurlara/ düşmana yükler.
Her şey, bütün eski değerler
yok olmaktadır. "Çocuk yüz-
lerini okşayan eller artık yok-
tur." "Camilere dolup tüm
olmaya eren cemaat da kal-

Erdem Bayazıt

mamıştır." Göçle, kentleşmeyle, çağla, modern hayatla ve şu sahte cumhuriyetle ciddi bir savaş halindedir şairin mısraları. "Sürüp Gelen Çağlardan" adlı şiir şöyle başlar: "Yeryüzü bana mescit kılındı/ Ant verdim toprak şahit tutuldu/ Her sabah her öğle her akşam/ İkinciyle yıkanarak yatısıyla donanarak/ Seslerden bir sesle fırınlanıp/ Sularla polatlanan benim." Ardından şu tespit gelir: "Kargaların sırtlanlarla anlaştığı bir gündel/ Bir yabancı fırtınaya tutulan yapraklarım" Buradaki kargalar ve sırtlanlar kimdir iyi bilinmektedir. Kendisini "Öz yurdunda garip ve öz yurdunda parya" konumuna düşüren zalim işbirlikleri karşısında yılgın ve bitkin durmaz şair ve devrimci soluğunu onların yüzüne karşı üfler ve der ki: "Elbet kıracağım bir gün bu ihanet kelepçesini".

Müslümanlık şairin vazgeçilmez tercihidir; bunda kuşku yoktur. Ancak salt derviş meşrep bir hayatın kendisini bu çıkamaz-

dan çıkaramayacağının da farkındadır. Dervişlikten taviz vermeksizin bir savaş ve/ya mücadelenin imkânlarını araştırmaktadır sanki. Ciddi bir özeleştiriyeye nedense pek yanaşmamaktadır. Belki de bunun zamanı değil diyenler gibi düşünmektedir. Çünkü Necip Fazıl da benzer şekilde düşünüyordu. Özeleştiriyeyi, inananları birbirine düşürür diye bir korku hâkimdi sanki sinelele. Kaldı ki şairin bilinçaltı doğru olanı görüyor ve bildiriyordu okuyucularına. "Ölü Vakitleri Yaşamak İhtiyar Evlerde" başlıklı şiir bunun en açık belgesi niteliğindedir. Bu ev tasvirinde bakın neler vardır: "Temelinde bitlerin karıncaların ince bacaklı böceklerin gezindiği/ İhtiyar evlerde/ Zamanı çekip üstümüzü/ Örtüyoruz kirli ve açık yerlerimizi." Kuşkusuz burada biraz da taşranın terk edilmişliğine dair bir isyan yok değildir. Ancak burada yoksulluğun ve yoksunluğun dâhili sebeplerinden ötürü bir ince eleştiriyi de görmek istiyorum açıkçası

ben. "Ölüme Saygı" adlı şiirdeki bir mısra son derece dokunaklıdır. Şairin hem de bu devrimci ve savaşçı şairin gizli benindeki endişe ve korkuları açık etmektedir: "Belki bir gün kurtuluruz." Şairi çepeçevre saran şartlar nelerdir ki onlardan kurtulmak istediği halde bir türlü kurtulamamaktadır? "Kar Altında Hüzün Denemesi" başlıklı şiirde bu sorunun cevabı vardır: "Belki bulmağa gidiyorsun kaybettiğimiz/ O insan ve tabiat çağını" işte Müslüman Anadolu insanının yitiği bizzat insanın kendisi ve elbette giderek muazzam bir tahribata uğratılan tabiatıdır. Onlarsız bir yaşamın acısını ve hüznünü yine aynı şiirde şu dizelerle harika bir biçimde anlatır: "Karanlık denizlerin dibinde/ Birtakım incilerin olduğu/ Birtakım incilere ve hatıralara/ Neden bağlı olduğumuza unutmama".

Erdem Bayazıt iyi ve sıkı bir şairdir. Türkçe edebiyatın Müslüman kuşakları içerisinde Sezai Karakoç'tan sonra ve onun çizgisine en yakın duran bir şairdir. Az şiir yazmıştır ancak bence üzerine düşeni yapmıştır. İslâm anlayışı elbette daha ziyade geleneksel çizgiye yaslanır. Ancak başından beri dediğimiz gibi o savaş kaçkını olmamıştır hiçbir zaman. Benimsediği derviş meşrep dindarlığı, onu İslâm uğruna açılmış savaşımlardan beri tutmamıştır. Daha ziyade kendi toplumunun/ insanının kalbini dinleyerek, onları rahatsız etmekten sakınarak söylemiştir sözlerini. Hatta çoğu kere onların dilsizliklerine dil gözsüzlüklerine de göz olmayı denemiştir. Ne var

ki bu sağır ve dilsizliğin temel sebebini sorgulamaya pek vakit bulamamıştır. Geleneksel Müslüman Entelijansiya'nın bildik tanıdık bir refleksi vardır; o da, '23 devrimlerinin tahribat ve dayatmaları karşısında, halkın önüne geçerek göğsünü siper edip durmaktır. Bu arada halkı korurken halkın yanlışlarını da korumuş olduklarını unutmuşlardır. Aynı tutum ve tavır modernite karşısında da yinelenmiştir. Gelişmeler, ilerlemeler, değişimler, buluş ve keşiflere gelenekçi Müslüman çevreler, büyük bir çoğunlukla hep ihtiyati tedbir koyarak bakmışlardır. Zaten gelenekçiliğin bir yüzü değişime direnmek değil miydi? "Gölgelere Dair" adlı şiirin bitiş pasajını okuyalım: *"Sonra bir çağ geldi- baktım kafamda karıncalar vardı- sonra yapılardan yollardan bıkmıştım- ıssız sokaklar beni ürkütüyordu- kötü meydanlarda boğuluyordum- suları borulara almalarına kıızıyordum- hele hele hep düğmelere basıp yaşamalarına çok çok içerlemiştim- sonra kalkıp afrikaya gittim- ohh afrikaya."*

Şairin kaygılarını anlamak anlamlandırmak elbette mümkündür. Ve elbette onun halletti ruhiyesini alt üst eden, çalkalayan mevcut oluşum ve gelişimlerin sorgulanması, hesaba çekilmesi gereklidir. Ancak her şeyden evvel mevcut zillet hayatına bakarak, Müslüman insanların bu hale nasıl düştüklerini, ne yapıp yahut yapmayıp da buna müstahak kılındıklarını görmek, anlamak gerekli değil midir? *"İnsanlar taş gibi bana yabancı"* diyor şair. Bunlar hangi insanlardır? Tohumları

dışarıdan mı bu topraklara ekilmiştir? Yoksa yine şairin kendi akrabaları mıdır? Dünkü hayatlar güllük gülistanlık idiyse, yeni rejimin üzerinden daha bir yüz yıl geçmeden, toplumdaki bunca aykırı soluk nasıl, ne çabuk yetişmişti? Toplumsal değişim ve dönüşümlerin mukadder bir hal olduğunu ta başından bilip öğrenip de onların nabzını tutanlar, Müslüman eller olsaydı eğer, bu hal yine de başlarına gelir miydi acaba? Acaba kendi kaderleri üzerinde insanların ne ölçüde rolü vardır; bu hususta gereği kadar düşünmüş müdür? Sürekli şikâyet eden bu Müslüman kuşaklar da nereden çıktılar? Şikâyetin bir ucu nereye varmaktadır; farkında mıdır? Durmaksızın "keşke" demelerin nihayetinde esasen muhatap olarak kim bulunmaktadır? Yoksa insanlar bu güne kadar bütün günahların müsebbibi olarak gösterdikleri "Felek" ile doğrudan Allah'ı mı kastediyorlardı?

Şairin hemen herkesin ezberlerini süsleyen o güzelim şiiri "Sana, Bana, Vatanıma, Ülkemin İnsanlarına Dair" in final bölümünde de yukarıda tartışmaya açtığımız meselenin ipuçlarını bulmak mümkündür. Şiirin çize geldiği o melal yüklü yoksulluk fotoğrafı, okuyanın kalbinde derin yaralar açar ve her okuyanda illa bir karşılığını da bulur. Son derece başarılı bir anlatımı ve acıcılığı vardır şiirin. Yutmak, ezberlemek, sürekli tekrarlamak duygusu uyandırır okuyanda. Der ki son mısralara doğru: *"Müslüman yürekler bilirim daha! Kızdı mı cehennem kesilir sevdi mi cen-*

net.../Alınlar görmüşüm ki vatanımın coğrafyasıdır! Her kırışığı sorulacak bir hesab! Her çizgisi tarihten bir yaprağı anlatır." Okuyunca, yakından tanıyanlar için söylüyorum, hatırı-nıza hemen Necip Fazıl'ı getirir bu mısralar. Çünkü onun alnı ve yüzü böyle sayısız kırışıklıklar ve tiklerle çalkalanıp durmaktaydı. Eh, Necip Fazıl ise bu kuşağın değişmez üstadı ve örneği idi. Necip Fazıl'a rejimin reva gördüğü zulüm ise unutulur gibi değildir. Üstad bütün acı ve sıkıntılara rağmen yolundan dönmemiş, laikler, Kemalistler ve o sahte cumhuriyetçilerle mücadelesini hep sürdürmüştür. Hapisler, yoksunluklara nice acılara rağmen. Buraya kadar neredeyse hiçbir problem yoktur ve hem Necip Fazıl'ın hem de şairin hassasiyetini yürekten paylaşmalıdır. Ve o *"sorulacak hesap"* in sorulması gerektiğinde hem fikir olunmalıdır. Sorun bence burada değildir; sorun insanların bizzat kendi bünyelerine tutum ve tavırlarına dönük *"sorulacak bir hesap"* ın bulunup bulunmadığını gör(eme)mekte düğümlenmektedir.

Türkçe şiirin bu Müslüman, derviş ama savaştı soluğu ardında bir melâl bırakarak göçüp gitti. Yine de iyi şeyler yaptı, güzel söyledi, korunmaya, üzerinde durmaya değer bir emanet kaldı ondan geriye. Besbelli unutulmayacak, daha çok konuşulacaktır onun söyledikleri ve yaşamı üzerinde. Umulur ki genç kuşaklar buradan teslim aldıkları bayrağı daha müzeyyen ve en önemlisi daha sahih söylemlere taşırlar.

TURAN KARATAŞ İLE ŞİİR ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE

Edebiyatımızda eleştiri sorunu hep gündemde olmuştur. Öyle ki eleştirmen bulunmadığı dahi söylenmiş ve böylece bu sorun uç noktalarda ele alınmıştır. Bir tepkinin böylece, uç şekilde gösterilmesini anlamak başka şey, varolanı görmemek ise bir başka şey. Hele konu şiir eleştirisi olunca, ülkemizde bunun nasıl belalı bir iş olduğunu unutmayıp, eleştirmene hakkını vererek soruna yaklaşmak daha doğru olacak. Turan Karataş'la şiir ve eleştirisinin değişik boyutlarını konuştuk.

Şiir üzerinde düşünen, kafa yoran bir yazar olarak Turan Karataş, hakkında yazacağı şairleri ya da şiir kitaplarını nasıl seçer?

Bundan on yıl evvelki ölçütlerimle şimdiki farklı. Doğrusu, önceleri çok bilecek bir seçim yapmazdım. Eş dost hatırı gözettiğim olurdu, günün getirdiklerine bakardım vs. Şimdi, "üzerinde yazılması gerekir" dediğim isimlere, eserlere eğiliyorum. Bir de, genel bakışın ihmal ettiği bazı "şiir mağdurları"na. Neye inkâr edeyim, kendi düşünüşüme, dünya görüşüme, zevkime yakın şair-

leri daha da önemsiyorum. Onların eserleri üstüne daha çok yazmak istiyorum.

Bir şairi; sık kullandığı sözcükleri, ana temaları, başlıca imgeleri açısından okuyup, tarayarak tanıtmak!.. Bazıları unutulmaya yüz tutmuşken, bazıları artık kanıksanmışken onları yeniden güncelleştirmek önemli bir çaba. 'Ben'lerin hızla çoğaldığı günümüzde kimse kimseyi okumazken!.. Nasıl bir çabanın ve özverinin sonucu Şiir Vadileri'nde?

Çok mu karamsarım, bilemiyorum. Zaman zaman şöyle düşündüğüm oluyor: Aslına bakarsanız, diyorum, sağır-lar ülkesinde ısıklık çalmak gibi bir şey yaptığımız. Sanatın ve tabii has şiirin itibardan düştüğü günümüzde, şiir vadilerinde seyr ü sefer etmek yani şiir üzerine düşünmek ve yazmak başka nedir ki! Heves, heyecan, içistek ve sevgi olmasa, bir avuç şiir fedaisi olmasa yapılacak iş değil. Tarık Buğra'nın o nefis tanımlaması ile kusursuz bir "düşman kazanmak sanatı" bu ülkede eleştiri yazısına emek harcamak. Hele yaşayanlara dair yazmak... Kimseyi hoş-

nut edemezsiniz. Hoş, birileri hoşnut olsun diye yazmıyorum ya! Kısacası, şiir sevgisidir beni bu "belalı" yola sevk eden.

Buradan, sizin sanat kuramınıza, sizin ölçütlerinize geçebiliriz sanırım. Sizin şiire bakış açınız nedir? Açıklama yönteminiz neye dayanıyor?

Doğrusunu isterseniz, her yazımda, incelememde aynı kuramdan yola çıkmış değilim. Ben öznel eleştiriye yanayım. Şiiri nesnel ölçütlerin cendresine sıkıştırmak doğru değil. Bu, şiirin doğasına da uymaz. Psikolojik, sosyolojik, tarihi, marksist vb. birçok eleştiri kuramından yararlanıyorum. Buna, eklektik bir tutum, deyiniz isterseniz. Her eleştiri kuramından, işime yarayacak tarafları alıyorum. Varmak istediğim sonuç, ele aldığım eserin estetik bir "obje" olarak kıymetini ortaya koymak. Ayrıca, kimi zaman yapıtın karakteri, nitelikleri üzerine yazacağınız yazının kuramını belirliyorum.

Üniversitede öğretim üyesi olarak çalışıyorsunuz. Akademi ile yaşayan edebiyat arasında genelde olumsuz bir ilişki oldu-

Şu var sayılır. Ne dersiniz?

Akademideki bakış ve müfredat, yaşayan edebiyatı epeyce uzaktan/arkadan takip ediyor. Haklarında az çok ortak bir kanaat oluşmuş geçmişin edebiyat yapıtlarından yol bulup bugünün edebiyatına bakan akademisyenlerin sayısı az. Bu tutumun kendince haklı gerekçeleri var. Söz gelimi, edebiyat adına bunca ürünün piyasaya sürüldüğü veya ortaya çıktığı günümüzde günün edebiyatıyla içli dışlı olmak hem meşakkatli hem masraflı hem de riskli bir uğraş olarak görülüyor. Bu riski de herkes göze alamıyor. Epeyce zahmetli bu uğraşa, zaten akademik hayatın hay huyu da çok zaman müsaade etmiyor. Ne hikmetse, birçok akademisyende meslek aşkından çok mevki makam arzusu, mal sevgisi ağır basıyor. Önceliklerimiz mesleki kaygılarımız değil. Böyle olunca da, bugünün edebiyatına vakit kalmıyor!

Diğer sanat dallarının dile getirdiği bilgi ile şiirin dile getirdiği bilgi arasında ne gibi farklar var?

İsterseniz, şiirin dile getirdiği "şey"e yani özündekine "bilgi" demeyelim. Diğer sanat şubelerinde de durum böyledir. Yani, benim bildiğim, gördüğüm, sanat doğrudan bilgiyle uğraşmıyor. Sanatın/şiirin özünde "duyusal gerçek" diye niteleyeceğimiz bir "yaşantı" tasavvuru veya yaşanmışlık ya da hayal bulunur. Bilgi, tarihin, felsefenin ve sosyolojinin birin-

Turan Karataş

“İsterseniz, şiirin dile getirdiği "şey"e yani özündekine "bilgi" demeyelim. Diğer sanat şubelerinde de durum böyledir. Yani, benim bildiğim, gördüğüm, sanat doğrudan bilgiyle uğraşmıyor. Sanatın/şiirin özünde "duyusal gerçek" diye niteleyeceğimiz bir "yaşantı" tasavvuru veya yaşanmışlık ya da hayal bulunur. Bilgi, tarihin, felsefenin ve sosyolojinin birinci dereceden ilgi alanına girer. Şiirin dile getirdiği duyusal ve de düşünsel gerçeğe/öze bilgi yerine "yaşantı" ya da "tasavvur/tahayyül" diyelim. Hikmet, irfan diyenler de olabilir.

”

ci dereceden ilgi alanına girer. Şiirin dile getirdiği duygusal ve de düşünsel gerçeğe/öze bilgi yerine "yaşantı" ya da "tasavvur/ tahayyül" diyelim. Hikmet, irfan diyenler de olabilir. Sezai Karakoç'un "Çocukluğumuz" şiirinin ilk dizelerine bakalım;

Annemin bana öğrettiği ilk kelime

Allah, şahdamarımdan yakın bana benim içimde

Annem bana gülü şöyle öğretti

Gül, Onun, o sonsuz iyilik güneşinin teriydi

Annem gizli gizli ağlardı dilinde Yunus

Ağaçlar ağlardı, gök koyulaşmıştı, güneş ve ay mahpus

Burada dile getirilen tam da bir yaşanmışlıktır. Salt bir yaşama değil elbet. İnaniş, duyuş ve düşünceyle bezenen bir yaşanmışlık. Ne var, şiir, yaşantıyı ayıklayarak, tozundan toprağından belki kirinden pasından arındırarak dile getirir.

Şiir eleştirisi ve değini yazılarının hem şaire hem de edebiyat ortamının izler kitlesi olarak görebileceğimiz okurlara katkıları bağlamındaki düşüncelerinizi merak ediyorum. . .

Eleştirinin yararında kuşku yok. Yeter ki okunsun, ciddiye alınsın. Ne var ki, eleştirinin amacı, seviyesi, niyeti önemli. Okurun algısı da tabii. Eleştiriyi ciddiye alanların, onda bir art niyet aramayanların ondan istifade ettiğini düşünüyorum.

Benim gördüğüm, şairden ziyade edebiyat ortamının izler kitlesi yararlanıyor eleştiriden. Faydalı olmayan eleştirinin bir kıymeti de olamaz. Ayrıca ilgi çekici de olmalı eleştiri yazısı. Yani kendisini okutabilmeli.

Ülkemizdeki şiir eleştirisi konusunda ne düşünüyorsunuz? Eleştirinin neresindeyiz; nesnel eleştiri olabilir mi?

Sondan başlayayım ister-seniz. Nesnel eleştiri olmaz. Çünkü sanat, şiir nesnel değil. Ne kadar tarafsız durmaya çalışırsanız çalışın, insanın düşünce, duygu ve hayal dünyasının ürünü olan şiir karşısında nesnel olamazsınız. Nihayetinde ölçütleriniz de duygusal ve sezgisel. Evet, kuramsal, bilgisel, tecrübi ölçüleri yok sayamayız, ama son tahlilde iş daha çok sezgilere dayanıyor. Sanatta "iyi"nin şaşmaz ve değişmez bir ölçüsü yok. Eleştirinin neresindeyiz? Fethi Naci demişti ya, Türkiye'de ne kadar futbol varsa o kadar roman var! Bunu eleştiri için de söyleyebiliriz.

Şairlerin şiir üzerine yazdığı denemeleri var. Şairlerin, öteki şairler için yazdığı eleştiri yazılarında nesnel olmadıkları da bir gerçek. Bu konuda konuşalım, derseniz. . . Şairlerin düzyazıyla ilişkileri konusunda ne düşünüyorsunuz?

Şairlerin şiir üzerine yazdıkları denemelerin yararlı olduğunu söyleyebilirim. Şiire içerdiren bakan bir bilincin ürünleri. Söz konusu yazılar, genel-

veya kuramsal çerçevede ise daha bir açılım sağlayabilirler. Yalnız, bu yazıların sakıncaları da yok değil. Yazıyı kaleme alan şair, eğer çıkış noktası olarak yani bir bakıma model olarak kendi şiirini görürse sakıncalar çoğalır. Özelde, başka şairler üzerine yazılanlarda bir de kıskançlık devreye girebilir. Hemen her ürün gibi yazarların bu türden yazılarına dikkatli bakmak lazım. Donanımına, durduğu yere, muhitine vs. Söz gelimi, Sezai Karakoç'un, Cemal Süreya'nın, hele Behcet Necatigil' in şiir üstüne yazıları fevkaladedir. Çok yararlanmışımdır. Haksızlık etmeyelim; şimdi hatırlayamadığım başka isimler de var. Tanpınar'ı da unutmamak lazım. Ne var ki, Tanpınar'ın bir başka şair hakkında yazdıklarını okurken "fırsat kolluyor, bir yolunu bulup darbeyi indirecek" düşüncesine kapılmışımdır. Söz gelimi Fikret'i anlatır sayfalarca. Yaptıklarından, yapıtlarından, devri için öneminden, öncülüğünden, bahtından vs. Sonra bir cümle söyler; öncekilerin sanki bir hükmü kalmaz.

Şiire ait terim ve kavramların yerli yerine oturtulması çabaları önemlidir. Benim de benimsediğim bir ifade var Şiir Konakları kitabınızda: Türkçe Şiir. Öte yandan bu adlandırmaya mesafeli duranlar da yok değil. Örneğin Ahmet Ada, Şiir Okuma Durakları'nda 'Türkçe Şiir' kavramlaştırmasının 'Türk Şiiri' kavramlaştırmasını bula-nıklaştıran bir yanı olduğunu

ifade ediyor. Türkçe Şiir ifadesini, Türk Şiiri ifadesinden ayrı olarak bir adlandırma önerisi olarak görmek mümkün mü?

"Türkçe şiir" kavramı ile kastım Türk diliyle söylenen/yazılan/basılan şiirdir. Telif olabilir, çeviri olabilir. Evet, çeviri de. "Türk şiiri" ise, bence her şeyiyle Türk olan şiir. Salt diliyle değil, ruhuyla, duyarlılığıyla, aidiyetiyle, eklendiği uygarlıkla vs. Bu ayrım birilerinin hoşuna gitmeyebilir. Bazıları doğru olmadığını da düşünebilir, söyler; olsun. Benim aklımdan geçen, fikrime yatan bu. Mesela, bir şiir metni var önümüzde. Dili Türkçe, ama dilinden başka bir nişanesi yok Türk olduğuna veya bu milletin medeniyetinden tevârûs ettiğine dair. Ne diyeceğiz bu metne? "Türk şiiri" demek, diğerlerine haksızlık olmaz mı? "Türkçe şiir" demek doğru gibi geliyor bana. Daha "netameli" bir örnek vereyim. Rum asıllı bir Türk yurttaşının Türkçe yazdığı, içinde kendi ulusunun duyarlılığı bulunan bir metne "Türk şiiri" denebilir mi? Söz konusu metin Türk ulusundan, uygarlığından, yaşantısından ne söyleyecek okuruna? Genel insanlık yaşantısını ya da tasavvurunu koymuşsa özüne, orada bile "bize" ait bir şey olmalı diyorum. Ne bileyim bir mekan, bir insan, bir im, bir nakış vb. Elbette, bu Mehmet Emin'in, Ziya Gökalp'in yaptığı gibi değil. Neyse, bu karmaşık bir mesele. Şimdilik bu kadarla yetinelim. Ancak şu kadarını da söyleyeyim, geçmiş dönem-

lerde olduğundan çok, bugün yazılan metinlerin çoğu "Türk şiiri" değil de, "Türkçe şiir" olarak adlandırılmaya uygun.

Modern anlamda bir şiir mirasımızın oluştuğunu ve bu mirasın gelecekteki şairleri etkileyeceğini ve biçimlendirileceğini düşünüyor musunuz?

"Modern" karmaşık hatta kaypak bir kavram. Ahmet Haşim'den beri hatta Abdülhak Hâmid'den beri modern Türk şiiri nitelemesi söz konusudur. Haşim'in, Yahya Kemal'in, Akif'in ve sonraki öncülerin, ardılarını nasıl etkilediği bilinmektedir. "Modern"den kastınız son 30-40 yılın şiiri ise başka. Her kuşağın bir mirası vardır; az ya da çok. Biraz daha beklemek gerek.

"İkinci Yeni"nin şiirimizde ne tür bir işlevi oldu?

"İkinci Yeni", Türk şiiri-nin tabir yerindeyse hacmini genişletti. Şiirimize yeni gözenekler açtı. Şaire yeni yollar, yeni kanallar gösterdi Şiir dilinin imkânlarını zenginleştirdi. Gerçeğin, üst bir zaviyeden söylenebileceğini gösterdi. İnsanın bütün varoluş şartları, bu şiirde sorgulandı. Yaşantının bütün veçheleri şiire yansıdı. Gerçi kötü bir yönelime de sebebiyet verdi; şiirin kapalılık ve rastlantısallık olduğu zehabına kapılanları çoğalttı. Şiir diye bir sürü saçma sapan şeyin yazılmasına bir nevi "icazet" verdi. Fakat her hâlükârda, "İkinci Yeni" Türk şiir tarihinde büyük bir

açılım ve atılımdır. Şiiri bilenler, yetenekliler bu açılmadan çokça yararlanmıştır. Yeteneksizler ise işin "artistik" noktasında çakılıp kalmışlardır. Garip akımında da böyle olmuştur; daha önceki dönemlerde de... Sanatta her yeni oluşum, şöyle ya da böyle, bir imkân sunmuştur.

Şiire geç varan, şiiri geç bulan şairlerden söz ediyorsunuz birkaç isim özelinde. Şiiri geç bulma ya da şiire geç varma tespitini hangi ölçütten hareketle yapıyorsunuz?

İyi şiiri bulma ölçütünden yola çıkarak. Bu tavsifi Ülkü Tamer için kullanmıştım. Genel durumun aksine, Tamer'in kırk yaşından sonra yazdığı şiirleri daha başarılı buldum. Âkif de öyledir. *Yedinci Safahat*'ta yani *Gölgeler*'de yer alan eserler estetik değer olarak daha yüksektir. Eskilerin deyişle bediiyat bakımından kıymeti yüksek eserler, *Yedinci Safahat*'tadır. Birçok şairde durum bunun aksidir. Kırk yaşından sonra iyi şiirden uzaklaşma başlar.

Şiirin terim ve kavramlarıyla şiiri açıklamaya özen gösteriyorsunuz. Terimlerin, kavramların yanlış kullanılmasına karşı bir 'onarma' çabası içinde olduğunuz söylenebilir. . . Çocuklar için şiir çerçevesinde bir seçki hazırladınız. Buradan hareketle bir kavramlaştırma meselesini sormak istiyorum. "Çocuk şiiri" kavramını mı, "çocuklar için şiir" kavramını mı benimsiyorsunuz? Niçin?

"Çocuk şiiri" tabiri bana doğru görünmüyor. "Çocuklar için şiir" daha doğru bir ifade. Hazırladığım seçkide "çocuklar için şiir" de vardı, ama daha çok tematik bir seçki idi. Bu sebeple alt başlığına -çocuk üzerine yazılmış şiirler seçkisi- ibaresini koydum. Bir de bu ayrım var, "çocuklar için şiir" ile "çocuk temalı şiir" aynı anlam gelmiyor. Ne var ki, edebiyat ortamlarında veya edebiyat eğitiminde böylesine ince ayrımlara dikkat gösteren çok az insan vardır.

Şiir Konakları'nda, Hüseyin Atlansoy ve Haydar Ergülen şiiri odaklı bir yazınız yer alıyor. Atlansoy'un da içinde bulunduğu seksen kuşağı şiirinin öne çıkan isimleri ve temaları konusunda genel olarak neler düşünüyorsunuz?

Bu kuşağın şiirindeki temaları bir çırpıda saymak hem zor hem sakıncalı. Mesele, ciddi bir inceleme konusu. Baki Asiltürk olsaydı, kolayca yanıtlardı bu soruyu. Benim görebildiğim kadarıyla varolma kaygısı, bula-nım, kaos, başkaldırı, yalnızlık, aşk öne çıkıyor. Bir imkân olarak metafizik. Öne çıkan isimler ise bugün hâlâ okunanlar ve konuşulanlar.

Şiire ve şaire görev biçmek hakkındaki yargılarınız desem. . . Edebiyat ve ideoloji ilişkisi bağlamında günümüz şiirini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Benim haddime değil şiire ve şaire ödev biçmek. Şair olan, ödevinin bilincindedir.

Olmayanlara da, ne deseniz boş. Edebiyat ideolojiyi kullanır, ama ideolojiye kullandırtmamalı kendini.

Hakkında yazılmadığınız ama şiir serüvenlerini takip ettiğiniz şairler kimlerdir?

Ah, evet; ince yarama dokundunuz. Cahit Koytak, İbrahim Tenekeci, Ahmet Ada, Ömer Erdem, Birhan Keskin... hakkında yazmak isteyip de yazamadıklarımın hemen aklıma gelen isimler.

Günümüzde genç şairlerin şiirlerine ilişkin değerlendirmeleriniz nelerdir? Genç şairlerin şiirlerinden de yola çıkarak günümüz şiirinin dille olan ilişkisi konusunda neler düşünüyorsunuz?

Bunların bir kısmını, Yeni Şafak Kitap ekindeki bir söyleşide dile getirmiştim. Tekrar olacak ama ziyanı yok. Gençler maalesef çok yazıyorlar. Hâlbuki az yazmaları gerekiyor. Üstelik çok okuyarak. Şiir söylemenin/yazmanın ciddi ve zorlu bir süreç olduğundan birçoğu habersiz. Halk arasında güzel bir söz vardır; "cin olmadan adam çarpıyor" derler. Bizim gençler de bir bakıma böyle. Hepsi diyemem... Daha şiirin ne olduğunu öğrenmeden, şairin kim olduğunu bilmeden birtakım hal ve hareketlere bürünüyorlar. Yapmacık pozlar takınıyorlar. Efendim, beni bağışla-sın okurlar, şairlik "züppelik" değildir. Şiirin şuurla bir anlam ilişkisi olduğuna göre, şair de evvela kim olduğunu yani had-dini bilen kişidir. Bir de, iyi şiir-

leri, büyük şairleri okumalı şiire heves eden gençler. Vasat şairler üzerinden şiiri tanıyor bugünkü gençlerin çoğu. Hatta zayıf ama popüler şairlerin etkisinden kurtulamayanlar çok. Kendileri de popüler olmak istedikleri için bu böyle olsa gerek. Böyle olduğunda yazdıkları bir özgünlük, bir parıltı taşımıyor. Şiir yazdığını söyleyenlerin/yazanların haddi hesabı yok.

Evet, bir de dil olgusu var. Şiir bir dil sanatıdır malum. Gençlerimiz en evvel şu bin yıllık söz varlığımızı iyi bir etüd etsinler. Kelimelere dost olsunlar. Mallerme'nin dediği gibi, şiir kelimelerle yazılmıyor mu?

Bu söyleşi için teşekkür ederim. Son bir soru, kitap olarak tezgâhta yeni çalışmalar var mı?

Tezgâhtan çıkmış basılmayı bekleyen çalışmalar var. Salâh Bey'in Şanosu adıyla bir inceleme yaptım. Salâh Birsel'in gözüyle edebiyatçılarımız. Bakalım ilgilenen olacak mı? Yukarıda zikrettiğimiz Rüyalarımızın Sarışın Buğdayı -çocuk üzerine yazılmış şiirler seçkisi-, genişletilmiş haliyle ve yeni bir tertiple basılmayı bekliyor. Kitap eklerinde yazdığım kitap tanıtma/eleştirme yazıları var. Onlardan, şiir çerçevesinde yapacağım bir seçmeyi, bir yayı-nevi basmayı planladı. İnşallah 2010'un başına çıkmış olur.

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA SERBEST SANATIN EKONOMİ POLİTİĞİ

ASIM ÖZ

"İstanbul Bienali, Türkiye hükümetinin, üyeliğin gerektirdiği seküler ve neoliberal standartlara güçlü uyum sağlandığı konusunda Avrupa Birliği'ne güvence verme çabasının bir parçasıdır"

Julian Stallabrass

Sanata ilişkin süregelen bir inanış: "sanatçı ve onun yarattığı ürün eşittir sanat" denklemi. Sanatın bir şeyleri aşan, yetenekle açıklanan bir özel durum olduğu fikri; çoğu sanat faaliyetinin arkaplanında yatan ve farklı ideolojilerle yapılsa da sonuçta aynı kapıya çıkan bir düşünce biçimi. Tabii bu çerçevede, sanatçı da üstün yetenekleri olan, olayları, hayatı normal insanlardan farklı görebilen bir ayrıcalıklı kişi olarak tanımlanıyor. Sanatçının başarısı, (ya da uzun yıllar başarısız sayılmış bile olsa sonradan keşfedilen) yeteneği; bir tür gelişkin duyarlılıkla, hayatı bambaşka gözlerle görebilen bir başka varlık oluşuyla açıklandı, ister romantik, ister toplumcu, ister analitik yaklaşımlarla desteklendi. Tek tek sanatçıların ve akımların (romantizm, dışavurumculuk vs.) hâkimiyetinde ya da onlara atfedilen sanatsal ağırlıkla üretilen sanat ekonomilerine göre sanat dün-

yası yaratıldı ve yaşatıldı. Böyle bir genellemeye sanatın yeni hallerine odaklanan bir bakışı davet etmek elbet- teki riskli bir tutum. Özellikle Batı'da doksanlı yıllardan itibaren varolan ve kendi dinamiklerini olağanüstü bir enerjiyle ve karşı enerjilerle sürdüren sanatı iki satırda açıklamak kolay değil. Ama neoliberalizmin yedeğinde tutulan sanatın tamamen *ticaretileşmesi* terimine bir açıklık getirmem gerekiyorsa, bir ön bilgi niteliğinde sunmak istedim bu özet düşünceleri. Şöyle ki: günümüzde sanatı ve sanatçıları oluşturan dinamikleri; sanatın artık bilinen işlevini yitirdiğine ilişkin yorumları, onun yeni bir *ekonomik* ama aynı zamanda *politik* bir işlevselliği üstlendiği tarzındaki bakışlara aracılık ederek, bizde de sık sık gündeme getirilen kimi konuları düşünmeye davet etmek istiyorum bu yazıda.

Tüketimciliğin Kültürü:

Bienaller

Sanatı, onun anlattığı şeylerin üzerine düşünmeye yoğunlaşmak, sanatı tekil kişilere indirgmeden, sanatçının değerini yaptığı iş, yaptığı işe yaklaşım, çevresiyle ilişkisindeki yöntemleri, üslubu ile değerlendirmeye çalışmak kadar onun siyaset ve iş dünyası ile ilişkilerini de düşünmek gerekir.

İngiliz sanat tarihçisi ve eleştirmeni Julian Stallabrass *Sanat A.Ş: Çağdaş Sanat ve Bienaller*¹ kitabında, çağdaş sanat ve bienalleri "ekonomik" boyutlarıyla ele alıyor. Bienalin ve bienalciliğin sermayeyle, bankalarla kurduğu ilişkiyi son derece yetkin bir kuramsal bilgi ve örnek-leme ile açıklıyor. Aslında, içinde yaşadığımız çağda, sanatın ve hayatın arasının bir daha yakınlaşmamak üzere iyice açılıp açılmadığının barometresi- ni tutuyor *Sanat A.Ş.* Bunun yakın geçmişte nasıl olduğunu ve yakın gelecekte nasıl şekil-

leneceğinin işaretleri üzerinde duruyor. Böylece sorunun geniş ölçekli tasvirinden hareketle, serbest piyasacı sanatın birörnekleştirici tahakkümünü okurun kapsamlı bir açıdan kavraması sağlanmış oluyor ki, konunun tartışma zeminine çekilmesinde bu yayının kaynak değeri taşıyacağı kuşku götürmeyecektir. Öte yandan Türkiye’de İstanbul Bienali kapsamında, özellikle son sergi çevresinde sürdürülen tartışmalar göz önüne alındığında, söz konusu yayının güncel önemi daha da belirginleşmektedir.

Julian Stallabrass’a göre bu serüvende 1990’lar önemli bir dönüm noktasını gösteriyor; 1990’larda sanat dünyasının beğenisine uygun biçimde eğilmiş bükülmüş tüketimi kamçılayan gösteri, üretim ile tüketim arasındaki karşılıklı ilişki konusundaki eleştirel düşünceye baskın çıkıyor. Bunda sanatın soğuk savaş yıllarındaki savcılık rolünün sona ermesiyle gelişen neoliberal değerlerin propagandacısı olması belirleyici olmaktadır. Neo liberal ideolojinin ekonomisi *keskin adaletsizlik* politik vizyonu *kuralsızlaş-*

ma ve *özelleştirme* kültürel ifadesi ise *sınırsız tüketimcilik* dürtüsünün baskın çıkmasıdır. Ve bu baskın çıkışın 2000’lerde varıldığı nokta bir yandan sanatın özgürlüğünün inandırıcılığını ve gücünü giderek kaybetmesi olarak öte yandan tüketicinin her zamankinden daha fazla *kültürelleşmesi* olarak kendisini gösteriyor. O yüzden yazar içinde yaşadığımız koşullarda, kendilerini sermayeye hizmet etmekten kurtarmaya çalışan, sanat sistemine içkin olan çelişkileri vurgulayan işleri, “açıkça kullanışlı işler” olarak tanımlıyor. “Özgür sanatı meşrulaştıran özerklikle bağları koparmak, serbest ticaret düzeninin maskelerinden birini indirmek” diyerek sanatın bir küresel kalkınma modeli olarak serbest ticaret sistemiyle birlikte hareket etmesini önlemenin gereğini savunuyor. Stallabrass, kitap boyunca bienallerden Küba ve Çin gibi uzak diyarlardaki büyük sergilere, çağdaş sanat hakkındaki literatürün büyük bir bölümüne muhalif bir tavır sergiliyor, onların piyasacı yaklaşımlara destek sunan sanat aleminin bilinemezliğine yaptığı vurguları eleştirel olarak çözümler.

Kitabın ikinci ana bölümünde Julian Stallabrass bienal sergilerini ele alarak giderek yaygınlık kazanan bienal olgusunu irdeler. Yeni dünya düzeninde bienallerin rolü, bienallere yüklenen rol ve bu rolü oynamakta şehirlerin başarılarını tartışmaya açıyor. Stallabrass, önce

Liverpool Bienali'ni giderek yaygınlık kazanan kozmopolitizm sevdasına örnek gösteriyor ve şunları yazıyor: "Sanat dünyası zaten uzun zamandan beni kozmopolitti ama daha önce gördüğümüz gibi, Soğuk Savaş'ın bitmesi sanat dünyası pratiklerinde ve alışkanlıklarında hatırı sayılır bir değişime neden oldu. Yeni Pazar arayışıyla dünyanın dört bir yanına dağılan iş dünyası yöneticileri gibi, yeni türeyen gezgin küratörler nesli de aynı yolu izlemeye başladı; bir bienalden ya da ulus aşırı etkinlikten diğerine, Sao Paulo'dan Venedik'e, Gwangju'ya, Sidney'e, Kassel ve Havana'ya mekik dokudular..."² Ne var ki bu durum sanat dünyasının genelinde ulusaşırı ütopyanın bir görünümü olarak çok olumlu karşılanan bu gelişme, modernizmin çizgisel, tekil, beyaz ve maskülen ilkelerinin yerini, nihayet çoğul, çeşitli, gökkuşağı renklerinde karmakarışık pratik ve söylemler aldığıni kanıtlamak için de kullanılıyor. Oysa bienallerin olağanüstü yaygınlaşmasının altında, yeni müzelerin mantar gibi çoğalmasına, eskilerinin büyü-tülmesine ya da yeniden inşasına neden olan *kültürel farklılığın* kolaylıkla *pazarlanabilir* olduğunu fark eden güçler yatmakta: "Hükümetler, kentlerin birbiriyle yatırım, şirket yönetim merkezleri ve turizm konularında küresel düzeyde giderek yoğunlaşan bir rekabet içinde olduğunun farkında-

“ İngiliz sanat tarihçisi ve eleştirmeni Julian Stallabrass *Sanat A.Ş: Çağdaş Sanat ve Bienaller*¹ kitabında, çağdaş sanat ve bienalleri “ekonomik” boyutlarıyla ele alıyor. Bienalin ve bienalciliğin sermayeyle, bankalarla kurduğu ilişkiyi son derece yetkin bir kuramsal bilgi ve örnekleme ile açıklıyor. Aslında, içinde yaşadığımız çağda, sanatın ve hayatın arasının bir daha yakınlaşmak üzere iyice açılıp açılmadığının barometresini tutuyor *Sanat A.Ş.* Bunun yakın geçmişte nasıl olduğunu ve yakın gelecekte nasıl şekilleneceğinin işaretleri üzerinde duruyor. ”

dır. Bu yarışta en başarılı olan kentler, dinamik bir ekonomiye sahip olmanın yanı sıra çok çeşitli kültür ve spor faaliyetleri de gerçekleştirmek zorundadır. Bienal, dünya kenti olmaya heveslenen- bir kentin sahip olması gereken marifetlerden yalnızca bir tanesidir; belli bir turist kesimini (ki bazıları olağanüstü varlıklıdır) çekmesi ve kenti terk etme ihtimali olan kent sakinlerini eğlendirmesi umulan bir etkinliktir.”³

Bu sergiler temelde yeni bir dünya düzeninin gezegen için uygun gördüğü yeni ekonomik ve politik güçlerin kültürel düzeyde geliştirilmesinin bir parçası ama aynı zaman-

da özgül amaçlara da hizmet edebilecek biçimde de işlevsel kılınabilirler. Stallabrass, daha da özgül amaçlara hizmet eden bienallere örnek olarak bu yıl 12 Eylül-8 Kasım 2009 tarihleri arasında 11.'si düzenlenmekte olan Uluslar arası İstanbul Bienali'ni gösteriyor. Şöyle diyor Julian Stallabrass: “*Türkiye hükümetinin, üyeliğin gerektirdiği seküler ve neoliberal standartlara güçlü uyum sağlandığı konusunda Avrupa Birliği'ne güvence verme çabasının bir parçasıdır*”. Bir diğer örnek olarak Havana Bienali'ni gösteriyor. “Bienalin dar ve sınırlı çerçevesinde muhalefete izin veren Küba hüküme-

“ Şirketler, sponsor olmadan önce etkinliklerle ilgili koşullar öne sürüyor, örneğin basında yankı uyandırmaya uygun olmayan ya da şirketlerin hedef kitlesine hitap etmeyen işlere pek bulaşmıyorlar: “Sanat sponsorluğu yapan birçok şirket imaj sorunu yaşar ve kültürel cömertlikle prestijlerini cilalamak isterler. BP’nin Tate Gallery’le uzun süreli ittifakı bunun örneğidir Benzer şekilde Alman tütün şirketi Reemstma sınırlı sayıda üretilen posterler ve paketler aracılığıyla West sigaraların tanıtmak için Documenta 9 sergisinin sponsorluğunu yapmıştır.”

tine, daha yumuşak ve kültürel olarak daha esnek bir imaj kazandırmaya yarar” sözleriyle. Genel olarak kültür dünyasında dolaşımda olan bienaller, sadece çağdaş sanatın içeriğinden dolayı değil bienal adının da “uzak” oluşu dikkate alınır- sa, halkın katıldığı etkinliklerden ziyade adından başlayarak tuhaf bir elitizmin kendini gösterdiği etkinlikler olarak anılmayı hak ediyor en nihayetinde. Bunun bir nedeni var Julian Stallabrass’a göre: “Bienaller, yerli halktan çok kozmopolit sanat izleyicisine hitap etme eğilimindedir. Her ülkenin önemli kültür ürünlerini küresel piyasaya sürmek için rekabet ettiği uluslar arası sanat ya da ticaret fuarlarını model alırlar.

Bu rekabetin, ülke pavyonlarında cisimleşen fiziksel formu, pek çok bienalde artık kullanılmıyor olsa da, ulusal rekabet atmosferi zaman zaman varlığını korur. Bunun da ötesinde, bu sergilerin küratörleri olan gezgin uzmanlar, küresel sanat sisteminin ürünleridir.”⁴

Sponsorluk İçin Özel Talepler

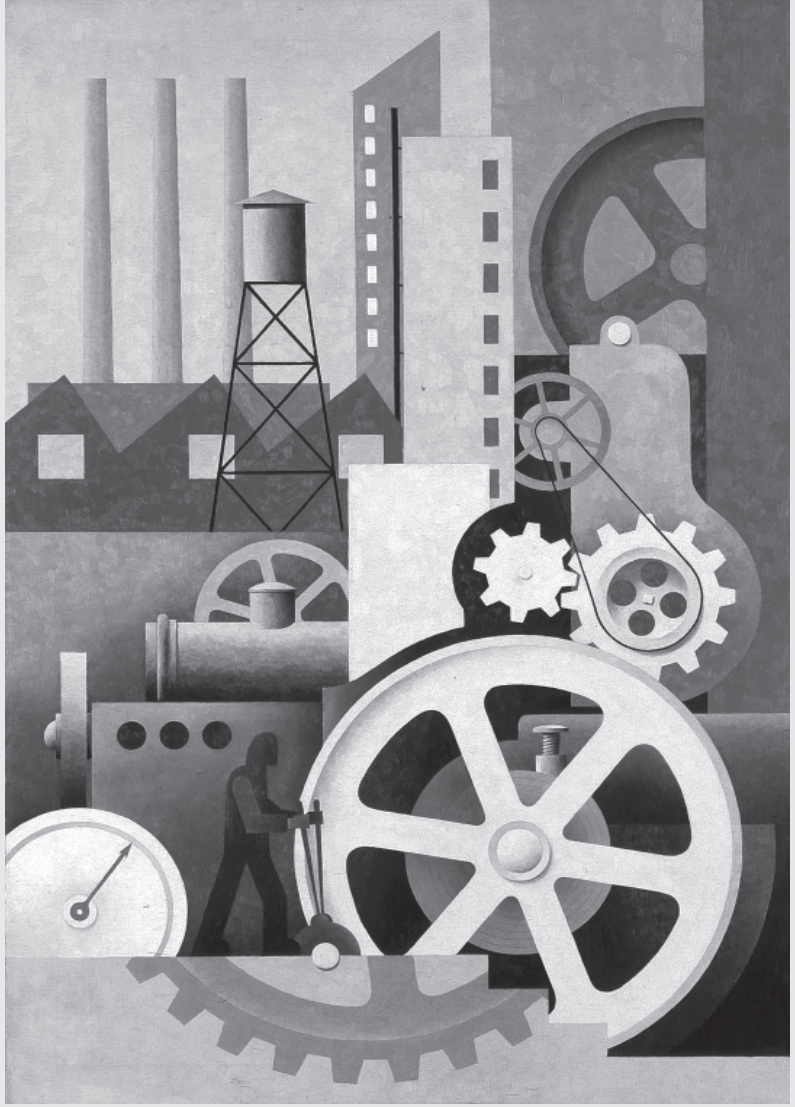
Sanat ürünü üreteni, izleyicisi, sorgulayıcısı vs. arasındaki ilişkiler yumağı, sanatın oluşumunda yer aldığına göre, sanatçı ve sanat da aslında bu ilişkiler yumağının kendisi. Tek başına bir sanat eseri veya tek başına bir dahi kişinin yaratımı değil. Ona göre Sovyetler Birliği’nin yıkılmasının ardından ilan edi-

len Yeni Dünya Düzeni, çağdaş sanat için de bir dönüm noktası sayılıyor. Sermayenin dolaşımıyla birlikte sanatın da dolaşımının “serbestleştiği” bir dönemden söz ettiğimiz için. Ama tabii, her zaman olduğu gibi, bundan daha fazlası da var. *Sanat A.Ş.* kitabının yazarı Stallabrass, bu dönemin aynı zamanda sanatın giderek belki hiç olmadığı kadar dev küresel şirketlerin denetimine açıldığı bir döneme işaret ettiğini söylüyor.

Bu süreçte, sanat da sanat kurumları da temelden bir dönüşüme uğrar. Müzeler mağaza zincirleri gibi başka kentlerde şubeler açmaya başlar, şirketlerin logoları ile müzelerin logoları, sanatçıların isimleriyle markaların isimleri yan yana, üst üste dört bir yanı süsler. “Dev sergiler, imajlarını tazelemek isteyen devletlere, kentsel dönüşüm projelerini satmak isteyen yerel yönetimlere aracılık eder. Kimlik, farklılık, melezlik, ‘sınırların aşılması’ gibi temalar etrafında örgütlenen bienaller de, yeni dünya düzeni’nin gösterilerinden biri olmaktan öteye gidemez; diğer sanat kurumları gibi, zamanla şirketlere özgü bir kurumsal yönetim disiplininin, ‘sanat yönetiminin’ etkisine girer.”

Julian Stallabrass çağdaş sanatın bütün bu teslimiyet ilişkileri içinde birkaç farklı biçimde denetime tabi olduğunu belirtir. Çünkü “çağdaş sanat” denen sanat türü, enstalasyon gibi maliyetli işlere girmeye başladığından beri,

sponsorluğa ve kamu fonlarına bağımlı olmaya daha açık hale geldi. Bu da, şirketlerin sanata müdahil olması ve müzelerin ticarileşmesinin hızlanması demek elbette. Şirketler, her ne kadar sanata "katkılarını" büyük bir lütuf gibi reklam malzemesi olarak kullanıyorlarsa da, koyduklarının çok daha fazlasını geri aldıkları, verilerle ortaya konuyor. Tabii, bununla da bitmiyor. Şirketler, sponsor olmadan önce etkinliklerle ilgili koşullar öne sürüyor, örneğin basında yankı uyandırmaya uygun olmayan ya da şirketlerin hedef kitlesine hitap etmeyen işlere pek bulaşmıyorlar: "Sanat sponsorluğu yapan birçok şirket imaj sorunu yaşar ve kültürel cömertlikle prestijlerini cıalamak isterler. BP'nin Tate Gallery'le uzun süreli ittifakı bunun örneğidir Benzer şekilde Alman tütün şirketi Reemstma sınırlı sayıda üretilen posterler ve paketler aracılığıyla West sigaraların tanıtmak için Documenta 9 sergisinin sponsorluğunu yapmıştır. Wu (Chin-Tao), ABD'de çok önemli bir sanat sponsoru olan sigara şirketi Philip Morris'in çevirdiği entrikalara ilişkin çarpıcı bir öykü anlatır: Şirket New York'ta sigara yasağı önerisine muhalefet etmiş ve bu yasak kabul edildiği takdirde tüm sanat yardımlarını durduracağı tehdidini savurmuştu ancak tehdit işlemedi... Wu (Chin-Tao) ve Rectanus'un (Mark) işaret

ettiği üzere şirketler verdikleri paranın karşılığını misliyle alır. (...) Şirketler sponsorluk üstemeden önce karşılanması gereken özgül talepler öne sürer. (...) Rectanus'a göre sponsorluk kararını belirleyen temel ölçütler, kültürel etkinliğin şirketin hedef kitlesine uygun ve serginin basında yankı uyandırma olasılığının yüksek olması ve kültürel etkinlikte rol alan birey veya grupların tanıtıma uygun olmasıdır."⁵ Yazarın "ilerici toplumsal davalarla ilinti-

lenen sanat"ın sponsorlarına genel yanıtı şu: "Kısmen yukarı doğru sınıfsal hareketliliğin gelecekte şirkete müşteri getireceği umuduyla, farklı ya da düşük gelir gruplarındaki izleyicileri çekerler; çoğunlukla da, elit sanat seyircisini, yalnızca estetik hoşluklar izlemediklerine (bunları tüketenler kendilerini bazen suçlu hissederler), önemli toplumsal olgulara da tanıklık ettiklerine inandırır."⁶ Prestij de ileride kâra dönüşebilir bir şeydir sonuçta.

İyimserlik ve Kötümserlikten Çıkış

Sanat Dünyamız dergisinin 96. sayısında kapak dosyası hazırladığı katılımcı sanat konusuna da doğrudan değinir Brecht'in izleyiciyi içine alan tiyatrosu kadar bilgisayar teknolojilerinin sağladığı olanaklarla interaktif üretilen işler; doğaçlama dans ve müzik; bulunduğu mekanla ve izleyicisiyle ilişkisini şeffaflaştıran, yönlendiren işler; edebiyattan ödünç alarak kendini "silen" yazar/sanatçıyla onun işlerinin birbirine geçtiği alanlar; katılımcı sanat şemsiyesi altında düşünebileceğimiz üretimler. Peki, sonuçta bu sanat faaliyetleri; mesela sosyalizmin gerçekleşmesine yardımcı olan, ya da bilgisayarda kullanılan ortak bir dille, paylaşılan bilgilerle insanı daha iyiye, daha ileriye götüren bir şey mi? Başa dönüp baktığımızda karşılaştığımız şu: Sanat iyi insan, güzel dünya yaratmak yerine güzel-lik kadar karanlığı, coşku kadar çöküşü de anlatan bir şey. Yani değişen bir şey yok. 18. yüzyılda da böyle bir cümle kurulabilirdi, şimdi de aynı bu cümleyi kurmak ve onu satmak mümkün. Ama bunu kimler yapıyor, hangi sanatı kimler yaratıyor, destekliyor ve sunuyor ya da satıyor? Sanat eserinin kendisi bu soruları içerdiğinde katılımcı sanattan konuşmaya başlamış oluyoruz. Nicolas Bourriaud sanatın yeni kuramcılarından birisi. *Sanat Dünyamız* dergisinde kendisiyle Ali Akay'ın yaptığı söyleşi yanında diğer sayfalar-

da da Bourriaud'nun kuramlarına birkaç kez gönderme yapıldığını görmek mümkün. Julian Stallabrass ise yakın geçmişte katılımcı sanat hakkında düşüncelerini açıklayan iki Fransız'dan biri olarak Nicolas Bourriaud'un görüşleri yanında Paul Virilio'nun yaklaşımlarına da değiniyor.

Bourriaud bir kürator ve halen Paris'teki Palais de Tokyo'da devlet tarafından işletilen bir sanat galerisinin yöneticiliğini yapıyor. Katılımcı sanatı insani ve demokratik bir unsur olarak gören Bourriaud'nun yaklaşımlarına itiraz eder Stallabrass. Ölü ya da hurdaya çıkmış unsurların sanat dünyası tarafından hazmedilmesini, bir zamanlar sosyal etkileşim, politik söylem olan hatta sıradan insan ilişkileri olan her şeyin estetik olarak sunumunu eleştirerek sanatın bir tür yönetim danışmanlığı olarak ortaya çıktığı doksanlı yılları eleştirir. Bourriaud'nun yaklaşımlarına tam ters yaklaşımları ile tanınan deneyimli filozof, şehirci ve politik aktivist olarak Paul Virilio'nun düşüncelerini de irdeler. Virilio sanatın mantığının tabu yıkıcılıkla, gösteriyle ve insan tanımının sınırlarını çekiştirerek genişletmekle özdeş hale geldiğini ifade eder. Virilio'ya göre çağdaş sanatın acımasızlığı ve vahşiliği karşısında geleksel olarak hakikat, güzellik ve etik eşit öneme sahip olsalar da günümüzde aralarında bir tercih yapmak kaçınıl-

maz olmaktadır. Görüntü, hız ve savaş hakkındaki görüşleri ile sanat dünyasının dışından biri kötümser bir görüş çizerek Bourriaud'nun iyimserliğinin karşısında konumlanır.

Sanat dünyasının, aslında gerçekten nereye doğru gitmekte olduğuna dair kafa açıcı eskizler çiziyor Julian Stallabrass kitabında. Tabii bu duruma dair farklı yaklaşım biçimlerini de irdeliyor. Yer yer uyarı işaretleriyle dolu bu yolda sanatın özgürlüğünün ve inandırıcılığının yanında gücünün de azaldığını ama yine de yapılabilecek işler olduğunu da yazmaktan imtina etmeyerek insanın direngen işlerine sahip çıkıyor: "Bu koşullarda, kendilerini sermayeye hizmet etmekten kurtarmaya çalışan işler, sanat sistemine içkin olan çelişkileri vurgulayan ve açıkça kullanışlı olan işlerdir. Özgür sanatı meşrulaştıran özerklikle bağları koparmak, serbest ticaret düzeninin maskelerinden birini indirmek demektir. Ya da başka bir deyişle, bir küresel kalkınma modeli olarak serbest ticaret sistemi terk edilecekse, onun müttefiki olan özgür-serbest sanat da terk edilmelidir"

1 Julian Stallabrass, *Sanat A.Ş.: Çağdaş Sanat ve Bienaller Çeviren: Esin Soğancılar, İletişim Yayınları*, 2009.

2 a.g.e., ss. 40.

3 a.g.e., ss. 42.

4 a.g.e., ss. 46-47.

5 a.g.e., ss.121-122.

6 a.g.e., ss.123.

HİKÂYE Mİ ÖYKÜ MÜ?

Ekrem Sakar

Bu konuyu kaleme alma sebebim Ömer Leksiz'in "Hikâye'ye Sahip Çıkmalıyız"¹ adlı yazısıdır. Yazıdan bir alıntı yapalım: *"Arapça kelimedir, diyerek dilimizden kovmak için yerine 'öykü' tanımını uydurduğumuz ama gerçek anlamıyla öykü tanımının çok çok fevkinde derin ve yaygın bir anlama sahip olan hikâye kavramına yeniden sahip çıkmamız gerekiyor"*. Leksiz'in bu yazısını, bir pişmanlığın dile getirilmesi olarak yorumlayabilir miyiz? Zira kendisinin "öykü" kelimesinin üzerine basa basa duranlardan ve "hikâye"yi kullanmayanlardan birisi olduğunu biliyoruz. *"Yeni Türk Edebiyatında Öykü"* adlı 5 ciltlik hikâye antolojisi olarak neşrettiği hayırlı çalışmasının ismine baktığımızda bu aşikârdır. Kendi yazdıkları hikâyeleri, "hikâye" diye belirten yazarların metinleri dahi Leksiz tarafından ısrarla "öykü" olarak tanımlanmıştır. O hâlde yapmamız gereken nedir? Bu hususta düşünmek için evvelâ kısaca eski ve yeni kelimelerden bahsetmemiz gerekir.

Eski ve Yeni Kelimeler

1932 yılında kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti, şimdi ki adıyla Türk Dil Kurumu, Arapça ve Farsça kökenli diye "kelime

atmak" ve yerine "uydurmak" politikasından 1935 yılında vazgeçse de 1960 yılında tekrar atağa geçmiş ve 1980'lere kadar birçok kelime uydurmuştur. Bu uydurma faaliyeti; bazen kullanılmayan Türkçe kelimeleri tekrar canlandırmakla, bazen öz Türkçe köklerden yeni kelimeler türetilmek suretiyle, bazen ise tamamen uydurma halkın beğenisine sunulmuştur. Bu kelimelerden bazıları benimsenmiş, bazıları benimsenmemiştir. Bazıları ise eskisinin yanında kullanılmaya başlanmıştır.

Benimsenen kelimeler eski olanı zihinlerden kazımıştır (İçtimai-toplumsal, hususiyet-özellik, mütekait-emekli, nazırbakan...).

Bazı kelimeleri halk benimsememiştir. Zekâ yerine anlak, ruh yerine tin, maddî yerine özdeksel, irade yerine istenç... kelimelerine birtakım dil faşistlerinden başka kimse tenezzül etmez.

Üçüncü bir grup kelimeler, eskilerinin yanında kullanılmaya başlanmıştır. Bunları ikiye ayırabiliriz: Eskisiyle aynı mânâya gelenler ve yeni bir mânâ kazananlar. Eskisinin yanında kullanılan kelimeler bazen eskisinin tam yerini tutar ve birlikte kullanılırlar (anlam-mânâ, kelime-sözcük,

abide-anıt, muhit-çevre, alâka-ilgi...). Eskisinin yanında kullanılan kelimeler bazense yeni mânâ kazanırlar. Meselâ "talebe" yerine uydurulan "öğrenci" vardır. Talebe, zamanla, "talep eden, okula öğrenmek için giden" mânâsını; öğrenci, "okula mecburiyetten giden veya ilim edinmek gayesi taşımayan" mânâsını kazanmıştır. "Milliyet" in ve yerine getirilen "ulus" un, günümüzde "milliyetçi" ve "ulusalci" olarak nasıl farklı kullanıldıkları aşikârdır. "Vaziyet" ve yerine uydurulan "durum" da zamanla ince mânâ farkı almıştır (vaziyet-position, durum-situation). "Teklif" yerine uydurulan "öneri" kelimesi TDK sözlüğünde aynı gösterilse de farklı mânâya gelir (teklif-offer, öneri-suggestion).

Hangisi?

"Hikâye" ve "öykü" kelimeleri hiç şüphesiz üçüncü gruba dahildir. Zira iki kelime de kullanımda olup bazen aynı cümlede ikisinin birlikte görüldüğü dahi vakidir. O hâlde asıl sorulması gereken soru şudur: Öykü ve hikâye kelimelerini birlikte aynı mânâda mı kullanacağız yoksa değişik bir mânâ mı vereceğiz?

Leksiz ayrıca demin zikrettiğimiz yazısında, "(...) tam 119 yıl geçti ama 'Batılı

olamayan, Doğulu kalama-
yan' bizler hâlâ kitaplara tür
yazarken neyi, niye yazdığını
bilemiyoruz." diyor ve
devam ediyor, "Örneğin Nazan
Bekiroğlu'nun Dergâh'tan çıkan
Nun Masalları'nda 'hikâye',
Timaş'tan çıkan *Cam Irmağı*
Taş Gemi'de 'öykü', *Yusuf ile*
Züleyha'da 'aşk klasikleri dizisi'
yazıyor, yani üçüncü kitapta tür
de yaz(a)mıyor." Anlıyoruz ki
Lekesiz'in arzusu, bu iki kelime
arasında mânâ farkı bulunması.
Bunun çözümüne yine aynı
yazısında kapalı olarak değinmiş,
"Öykünün öykülüğünden
kuşku duymayıp, hikâyeye de
yeniden bir değer yüklememiz
artık kaçınılmazdır". Böylece
öykü kelimesinden vazgeçmek
istemediğini ve zaten mânâsı
olan ama unutturulan "hikâye"
mefhumunu tevile muhtaç gör-
düğünü anlıyoruz.

Lekesiz'in 3 sene evvel ver-
diği bir röportajda², "Hikâyenin
nesnesi hikâyedir. Öyküde ise
nesne edebiliktir. Hikâyeyle
yazınsal anlamdaki çabayı ayır-

mak için öykü tanımını zorun-
lu olarak kullanıyoruz." dediğini
hatırlatalım. Böyle bir izah-
la, "hikâye" ve "öykü" arasında
hudud çizmek imkânsızdır. Bu
görüş kabul edilse bile, "yazın-
sal anlamdaki çaba"nın ne
olduğuna dair yeni bir ihtilaf
konusu meydana gelir. Ayrıca
"öykü" kelimesini zorunlu ola-
rak kullandığımızı dile getirdik-
ten 3 sene sonra, "hikâye"nin
Arapça kelimedir diye dilimiz-
den kovulmasını ve öykü'nün
bu şekilde uydurulduğunu söy-
lemesi kafaları karıştırıyor. Son
tahlilde, "Sırf Arapça diye dili-
mizden kovduğumuz 'hikâye'
kelimesinin yerine uydurdu-
ğumuz 'öykü' kelimesini kul-
lanmaya mecburuz." şeklinde
bir terkibe ulaşıyoruz ki bu da
bizi tenakuz içinde bırakmak-
tan başka herhangi bir neticeye
götürmüyor.

Niçin Öykü?

Bu konu hakkında kalem
oyunatanlar Lekesiz ile sınır-
lı değil. 4 sene evvel Feyza

Hepçilingirler'in "Öykü ne,
Hikâye ne?"³ adıyla bu mese-
le hakkında yazdığını ele alır-
sak, "öykü" nün niçin sevildi-
ğini yahut "hikâye"nin niçin
sevilmediğini anlayabiliriz.
"Hikâye" kelimesinin bize bir
yığın sorun çıkarttığını öne
süren yazar, "hikâye"nin
â'sının telâffuzunun güçlüğün-
den dem vurup "hikâye" diye-
meyenleri misal veriyor. Kelime
Arapça olduğu için Türkçe'nin
kelime türetme yollarından
tamamıyla istifade edemeye-
ceğimizi belirtiyor, "hikâyeci"
veya "hikâyecilik" diyebilmemi-
ze rağmen "hikâye etmek" ye-
rine "tahkiye etmek" diyeceğimi-
zi ve yeni nesillere Arapça'nın
kelime türetme yollarını öğret-
mek zorunda kalacağımızı
söylüyor. Bir de Türkçe dedi-
ği "öykü" kelimesini üzerin-
de düşünmemizi istiyor ve bir
hikâye kitabına verdiği "öykün-
mece" adını, çok derin mânâlar
ihtiva ediyormuşçasına misal
veriyor. Daha sonra menfi hiç-
bir şey yazmamış gibi "hikâye"
kelimesi ile sorunu olmadığını
ama Dil Devrimi'nin tuttuğunu
ve gayesinin bu iki kelime-
ye farklı mânâlar vermek oldu-
ğunu belirtiyor (Hasbî tefekkür
aldatmacası). Hiç kullanmadığı
için iftihar ettiği "hikâye" keli-
mesini yerden yere vurup, yazı-
sının geri kalan kısmı "öykü" ye
medhiyelerle devam ediyor.

Niçin Hikâye?

Evvelâ Hepçilingirler'in
hikâye üzerine yazdıkları-
na cevap vererek başlayalım.
"Hikâye"nin "â" sının telâffuz
edilmemesi kesinlikle bir sorun
değildir. Ayrıca dilimizde "ince

a" ile telâffuz edilen birçok kelime vardır. Hepsini atalım mı? Zaten Türkiye’de yaşayanların çoğu bunları telâffuz eder. Hatta bunların mühim bir kısmı (lamba, plaket gibi) batıdan gelmiştir ve şapka kullanılmasına hacet dahi duyulmaz. Kelimeye “Arapça” diyor, “Arapça’dan dilimize geçmiş” demiyor. Hangi dilden geçerse geçsin, dilimizde asırlarca kullanılan bir kelimenin “Türkçe” olduğu hususu artık tartışılmıyor bile. Zannederim ki yazarımız dil operasyoncularının son mümessillerinden. Türkçe kelime türetme yollarından istifade edemeyeceğimizi belirtip “hikâye etmek” yerine “tahkiye etmek” diyeceğimizi söylüyor. “Tahkiye etmek” kelimesini normal bir okur bilir. Ayrıca “hikâye etmek” niye diyemiyor muyuz? “Tahayyül etmek” yerine “hayâl etmek” nasıl diyorsak bunu da kullanırız. Korktuğu gibi Arapça’nın kelime türetme yollarını öğretmek zorunda kalmayız yani. Lâkin Türk dili ve edebiyatı’nı bir bütün olarak asgari seviyede öğretmemiz için gereklidir de.

Kendileri Türk dili ve edebiyatını pek iyi tetkik edememiş olacak ki, “Türkçe off” diye yanlışlarla dolu bir kitap yazmışlar. Bu kitabın bir yerinde Mevlâna’dan bahsederken “Bu Türk niçin Farsça yazmamıştır?” gibisinden okura düşünmesini tavsiye eder. Mevlâna’nın analiliyle yazdığını, yani o zamanlar şimdiki Afganistan topraklarında yaşayanların Türklerin “Türk Farsçası” kullandıklarını, ayrıca 13. asır Anadolu’sunda makbul dilin de “Farisî” oldu-

“Hikâye” kelimesinin bize bir yığın sorun çıkarttığını öne süren yazar, “hikâye” nin â’sının telâffuzunun güçlüğünden dem vurup “hikâye” diyemeyenleri misal veriyor. Kelime Arapça olduğu için Türkçe’nin kelime türetme yollarından tamamıyla istifade edemeyeceğimizi belirtiyor, “hikâyeci” veya “hikâyecilik” diyebilmemize rağmen “hikâye etmek” yerine “tahkiye etmek” diyeceğimizi ve yeni nesillere Arapça’nın kelime türetme yollarını öğretmek zorunda kalacağımızı söylüyor.

ğunu bilmemek ne büyük cehalettir!... Karamanoğlu Mehmet Bey meşhur fermanında ne demiştir, “Şimden gerü hiç gimesne divanda, dergahda, bergahda ve dahı her yerde Türk dilinden özge söz söylemeye.” Demek ki hiçbir yerde Türkçe söz söylenmiyordu. Buna rağmen Mevlâna Türkçe mısralar da söylemiştir, “Türkçe söyleyen ilk büyük şair”dir. Demek ki dil üzerine yazmak hikâye yazmağa benzemez, malûmat gerektirir.

Netice

“Öykü” kelimesinin Denizli ağzından derlendiği¹ ileri sürülür. Halk ağzından millî ıstılah (ulusal terim) yapılmasının, velev ki uydurmayla yapılmasına, Türkiye dışında teşebbüs dahi edilmez. Hikâye dediğimiz kelime, edebiyatımızın yenileşme devrinde “roman” ın yer-

ne de kullanılmıştır. Daha sonra şimdiki mânâsında kullanılmaya başlanmıştır. Eski edebiyat mahsüllerindeki metinlere de hikâye denilmiştir. Hatta halk ağzında “bana hikâye okuma” gibi mecazî mânâlar kazanmıştır. Demek ki halkımız “hikâye” yi seviyor.

Velhasılı olan olmuş, öykü kelimesi dilimize yerleşmiştir. Aralarında fark bulmak gayreti de “buna bu diyelim, şuna şu diyelim” ten öteye geçmemiş, bir neticeye varmamıştır. En iyisi şimdilik hangi kelimeyi kullanacağını şahısların keyfine bırakmak, hikâye kelimesine adavet beslememek ve iki kelimiyi de aynı mânâ ile telâkki etmektir.

1 Yeni Şafak Gazetesi, 3 Ağustos 2009.

2 Kitap Zamanı, 3 Nisan 2006.

3 İmge Öyküler, Sayı 1.

4 Sözlerin Soyağacı, Sevan Nişanyan.

EDEBİYATIN VE KÜLTÜRÜN SOSYOLOJİK İMKÂNI

FARUK KARAARSLAN

Sanayi devrimi sonrası Avrupa’da meydana gelen, sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin hızı, toplumsal değişimleri incelemeye yönelik başlı başına bir alanın belirmesine sebep olmuştur. Böylelikle 19. yy’a kadar felsefenin, antropolojinin ve psikolojinin üstlenmiş olduğu topluma dair akıl yürütme işlevi, sosyolojiye bırakılmıştır. Sosyal bilimlerdeki toplumsal ilgilerin tek bir disiplin altında toplanmasını ön gören bu devretme işleminin amacı, yaşanan hızlı değişimi anlamlandırmaktan ziyade değişimin parametrelerini tespit ederek kontrolünü sağlamaktır.

İlk Dönem Sosyolojisinde Toplum Tasavvuru

Sosyolojiye yüklenen bu misyon esasında aydınlanmacı aklın ürünüdür. Çevresindeki her şeyi kontrol edebileceğini zanneden ve bu konu-

da kendisine sonsuz güven duyan aydınlanma zihniyeti, toplumun istendiğinde şekillendirilebileceğini düşünerek, sosyolojiye “sosyal mühendislik” görevini pay etmiştir.¹ Bu pay etme işlemi yaparken kesin sonuçlara ulaşabilmesi nedeniyle doğa bilimleri sosyoloji için model biçilmiştir. Sosyoloji hem topluma yaklaşım konusunda hem de yöntem konusunda tamamıyla doğa bilimlerini örnek almıştır. Böylelikle sosyologlar topluma bir nesne gibi yaklaşmış, tıpkı laboratuvar ortamında olduğu gibi topluma müdahale edilebileceğini düşünmüş, toplumun gelecekteki konumuna dair çıkarımlarda bulunmuştur. Nitekim ilk dönem sosyologlarının çalışmalarında bu durum kendisini açıkça göstermektedir. Saint Simon’un *endüstriyel toplum modelin-* de Comte’un *üç hal yasasında*, Durkheim’in iş

İDRAK ve İNŞA

Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi
Halil İbrahim Düzenli, Küre Yayınları.

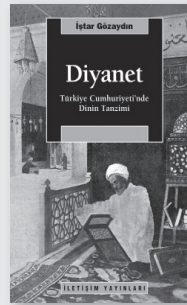

İdrak ve İnşa, mimarimizin büyük ustası Turgut Cansever’in özellikle düşüncesine ve eserlerine yoğunlaşan bir çalışma. Mimarın söylediklerine dikkat kesilen, inşalarını gören Düzenli, Cansever’in kırk yedi projesine dair görsellerle hazırladığı proje açıklama tablolarıyla, eserleri farklı açılardan mukayeseli olarak analiz ettiği tablolarla bir

“Turgut Cansever Kitabı” sunuyor okuyucuya.

DIYANET - Türkiye Cumhuriyeti’nde Dinin

Tanzimi, İştâar Gözaydın, İletişim Yayınları.

İştâar Gözaydın analitik ve kapsamlı çalışmasında, Diyanet’in tarihi, bu tarihin kısıtlarına hapsolmuş hukuki düzeni, kurum olarak örgütlenmesi, bütçesi, kadrosu, organizasyon şemalarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’nı ayrıntılı bir incelemeyle ele alıyor. Gözaydın, sadece bir kurumu değil, din-devlet ilişkisi ve toplumsal tartışmalardaki siyasal mülahazaların da muhatabı olan bir organizasyonu, Türkiye tarihindeki laiklik tartışmalarıyla da örtüşen bir perspek-

tiften tartışıyor.

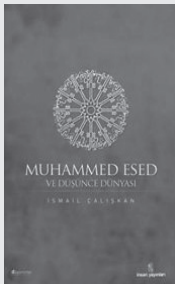
bölümü ve dayanışma kavramlarında, Tönnies'in cemiyet analizinde, Marx'ın tarihsel materyalizm ve sosyalizm anlayışında ve Weber'in bürokrasi modelinde toplumun geleceğine dair tasarımlar kendilerini göstermektedir.

Topluma dair belirli yasaların var olduğu var-sayımından yola çıkarak toplumun geleceğine dair çıkarımlarda bulunan ilk dönem sosyologlarının tamamı, kuramlarını sadece batı toplumunu gözlemleyerek oluşturmuşlardır. Sadece batı toplumunun gözlemlenmesi ile toplumların geleceğine dair genellemeler yapan hatta diğer toplumların batının izinde gitmesi gerektiğini belirten ilk dönem sosyologları, toplumun kendi varoluşuna dair bazı gerçeklikleri göz ardı etmişlerdir. Bunların başında her toplumun kendine ait tarihsel gelişimi, koşulları ve kültürünün olması sebebiyle, tek bir toplum üzerinden yapılan gözlemlerin genel geçer olamayacağıdır. Bir diğer husus toplumun geleceğine dair kesin çıkarımlar yapmanın imkânsızlığıdır. Çünkü toplum zannedildiğinden çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşık yapı yaşanan her olaya farklı tepkilerin verilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla toplumun gelişiminde hangi yöne doğru evrileceğini kati suretle kestirmek imkânsızdır.

“Artık toplum çok daha karmaşık, bireysel ve grupsal ilişkilerle örülü, kendisi dışında bir çok şeyle etki-leşim halinde, -genel itibari ile tabiatla- ve alt sistemleri olan bir yapı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Toplumun topyekûn bir yapı olarak açıklanabileceği fikrinden tamamıyla vazgeçilmiş, toplumu oluşturan ve devamlılığını sağlayan ögelere yönelinmiştir. Bu durum sosyolojinin alt disiplinlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylelikle günümüze değin siyaset, edebiyat, kültür, ekonomi, hukuk, sanat, kent vs gibi sosyolojinin kendi içerisinde birbirinden farklı çalışma alanları ortaya çıkmıştır.”

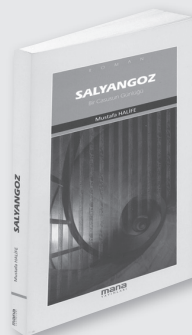
MUHAMMED ESED VE DÜŞÜNCE DÜNYASI, İsmail Çalışkan, İnsan Yayınları.

Muhammed Esed'i anlamak, İslâm dünyasının yakın tarihini, geçirdiği değişimleri ve 20. yüzyılda Müslümanların gündemindeki konuları bilmek; İslâm düşüncesinin son iki yüzyılda aldığı mesafeye bir nebze de olsa muttali olmak; Batı-İslâm ilişkilerini, gayri Müslim birisinin din değiştirme olgusunu, "mühtedî ve Batılı" bir entelektüelin sergilediği fikrî ve fiilî mücadelesini, Müslümanların ona yaklaşımlarını somut olarak görmek demektir. İsmail Çalışkan bu çalışmasında Muhammed Esed'in hayat hikâyesini, bütün eserlerini ve fikir dünyasını genişçe ele almaktadır.

SALYANGOZ -BİR CASUSUN GÜNLÜĞÜ, Mustafa Halife, Mana Yayınları

Kitap Hristiyan bir Arap vatandaşının hikayesini anlatıyor. Eğitimi için gittiği Fransa'dan altı yıl sonra ülkesi Suriye'ye döndüğü zaman havaalanında Müslüman Kardeşler Örgütüne üye olmak suçlamasıyla tutuklanır! Ve böylece anlamsız bir suçlama sonucu hapisanede tam 13 yıl geçirir.

Köksal Alver

Gözden kaçırılan bu gerçeklikler, yaşanan siyasal olaylar ve sosyolojinin kat ettiği aşamalar sebebiyle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında açığa çıkmaya başlamıştır. Bu gerçekliklerin ortaya çıkmasıyla birlikte sosyolojinin topluma yaklaşım tarzında köklü değişiklikler meydana gelmiş ve sosyologlar çalışma alanlarını değiştirmiştir. Öncesinde toplumların geleceğine dair varsayımlarda bulunan makro düzeyli çalışmalar yerini, her toplumun kendisine has mevcut durumunu analiz etmeye yönelik, mikro düzey çalışmalara bırakmıştır². Artık toplum çok daha karmaşık, bireysel ve grupsal ilişkilerle örülü, kendisi dışında bir çok şeyle etkileşim halinde, -genel itibarı ile tabiatla- ve alt sistemleri olan bir yapı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Toplumun topyekûn bir yapı ola-

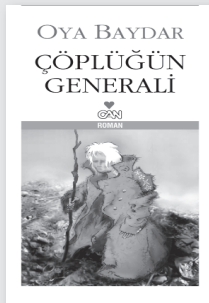
rak açıklanabileceği fikrinden tamamıyla vazgeçilmiş, toplumu oluşturan ve devamlılığını sağlayan öğelere yönelinmiştir. Bu durum sosyolojinin alt disiplinlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylelikle günümüze değin siyaset, edebiyat, kültür, ekonomi, hukuk, sanat, kent vs gibi sosyolojinin kendi içerisinde birbirinden farklı çalışma alanları ortaya çıkmıştır.

Köksal Alver' in Kültür ve Edebiyat Sosyolojisi Eserleri Üzerine

Ülkemizde modern anlamda sosyoloji ilk defa Prens Sabahattin ve Ziya Gökalp tarafından kurulmuştur. Bu iki düşünür batı sosyologlarından çokça etkilenmiştir. Nitekim Prens Sabahattin Adem-i Merkeziyetçiliğin (La Play Okulu), Ziya Gökalp Pozitivizmin (Durkheim) ülkemizdeki takipçiliğini üstlenmiştir. Prens Sabahattin'in siyasi yapıyla anlaşılamaması sebebiyle çok fazla etkinliğinin olmamasına karşın, Ziya Gökalp modern Türkiye'nin ideologları arasında yer alması hasebiyle, Türkiye'de gelişen sosyolojinin ana damarını oluşturmuştur. Ziya Gökalp' in sosyoloji anlayışını tamamıyla batı merkezli olan pozitivizm üzerine kurması, sosyolojinin ilk dönemlerinde yaşanan toplum tasavvurundaki sıkıntıların ülkemiz sosyolojisinde de görünmesine neden olmuştur. Fakat pozitivizmin bizim siyasal yapımızla tama-

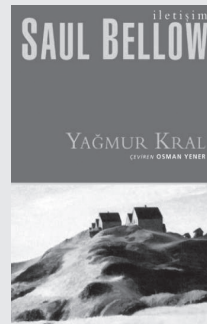
ÇÖPLÜĞÜN GENERALİ, Oya Baydar, Can Yayınları.

Oya Baydar'ın yeni romanı Çöplüğün Generali, hayalî bir ülkede geçiyor. Okurumuza bir hayli tanıdık gelecek bu ülkede, günün birinde, çöplüklerde, boş arazilerde gömülüp bırakılmış bombalar, mermiler bulunmaya başlar. Bu durum giderek bir yazarın dikkatini çeker ve yazar bu konunun çevresinde bir roman yazmaya koyulur. Ne var ki romanını tamamlayamadan kaybolacaktır. Bundan sonrası, Çöplüğün Generali'nin sayfalarında.

YAĞMUR KRAL, Saul Bellow, çev. Osman Yener, İletişim Yayınları.

Yağmur Kral, Afrika'ya seyahate çıkan, mutsuz milyoner Eugene Henderson'ın çarpıcı hikâyesini anlatıyor. Orta yaş krizini atlattırmaya çalışan Henderson, para, konum ve büyük bir aileye sahip, 55 yaşında efsanevi bir adamdır.

Kaderinde doktor olmanın yazılı olduğuna inanan Henderson, hayatının eksiklerle dolu olduğunu düşünerek gittiği Afrika'da bambaşka bir maceraya atılır. Henderson'ın gücü, harika başarıları ve dizginlenemeyen hayat tutkusu, ona kabilenin hayranlığını kazandırır ve kabilenin Yağmur Kralı olur.

mıyla örtüşmesi nedeniyle bu sıkıntılar bizde, batıya nispeten çok daha geç aşılmıştır. Ülkemiz sosyolojisini saran bu sıkıntıların geç aşılması, her dönemde batıdaki sosyoloji yapma tarzının takipçisi olmamıza ve toplumumuzla ilgili, kendimize has çalışma alanları oluşturmamıza sebep olmuştur. Bu durum sosyolojinin alt disiplinlerinin gelişmesi sürecinde de aynı şekilde tezahür etmiştir. Batıda beliren sosyolojinin her alt disiplini ülkemize aktarılmış, aktarılamadığı durumlarda sosyolojimiz geçmişteki kalıntıları ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu sebeple batıdaki sosyolojiyi birebir takip etmek ve oradaki yeniliklerin bir adım ötesine geçerek kendimize dair yeni çalışma alanları oluşturmak, ülkemiz fikir dünyası açısından hayati önem arz etmektedir.

Günümüzde beliren sosyolojinin alt disiplinlerinin sınırlarını çizmeye çalışan ve bu hususta kendi toplumunun sorunları ile yoğrulan sosyologlarımızdan birisi de Köksal Alver'dir. Alver, "*Edebiyat Sosyolojisi*"³, "*Edebiyat İncelemeleri*"⁴ ve "*Kültür Sosyolojisi*"⁵ adlı edisyon kitap çalışmaları ile ülkemizdeki sosyoloji alt disiplinlerinin sınırlarının çizilmesi hususunda katkıda bulunmuştur. Bu üç çalışmanın ortak özelliği, esasında batı merkezli olan edebiyat ve kültür sosyolojisinin ülkemizde yapılaş tarzlarına değinmesi ve bu hususlarla ilgili müstakil problemlere cevap aramaya yönelmesidir. Bu sebeple eserler hem edebiyat ve kültür sosyolojisinin var olama imkânını tartışmakta hem de ülkemizde bu alanlarla ilgili yaşanan bazı problemleri analiz etmektedir.

Alver, *Kültür Sosyolojisi* adlı eserin editörlüğünü Necmettin Doğan ile birlikte yapmıştır. On dört makaleden oluşan kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde Kültür Sosyolojisi'nin sınırları ve temel meselelerine, ikinci bölümde Kültür Sosyolojisi incelemelerine dair makalelere yer verilmiştir. Eser farklı yazarların makalelerinden oluşmasına rağmen ikinci bölüm, birinci bölümde tartışılan meseleleri örnekler niteğinde bütüncül bir yapı arz etmektedir. Eserin

birinci ve ikinci bölümlerinde çeviri makalelere yer verilerek, bazı Batı düşünürlerinin de Kültür Sosyolojisi hakkındaki görüşlerine değinilmiştir. Alanlarında otorite olan Kurtuluş Kayalı, Korkut Tuna gibi yazarların yanısıra, Ertan Özensel, Hakan Gürses, Mahmut H. Akın, Mehmet Ali Aydemir, Milay Göktürk ve Ramazan Yelken'in makalelerine de yer verilen eser, 2007 yılında Hece Yayınları'ndan çıkmıştır. Kültür gibi hayatın tamamını kapsayan bir unsur hakkında söylenilmesi gereken her şeyi söyleme iddiası taşımayan eser, kültür nedir? Neden insan kültür üretmektedir? Sosyoloji için kültürün önemi ve anlamı nedir? Kültür sosyolojisinin imkânı ve sınırları nedir? Neyi tartışmaktadır? Gibi soruların cevabını vermeye çalışmaktadır. Bu yönüyle eser kültür sosyolojisi alanında yapılan tartışmalara katkı sağlamayı ve bu alanın sınırlarını biraz daha genişletmeyi amaçlamaktadır.

Köksal Alver' in bir diğer edisyon eseri "*Edebiyat Sosyolojisi*"dir. 2004 yılında, Hece Yayınları'ndan çıkan eser, *Kültür Sosyolojisi*'nde

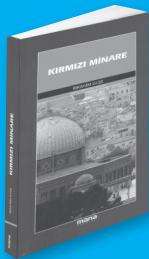
olduğu gibi birçok yerli ve yabancı yazarların makalelerinden oluşmaktadır. On altı makaleyi barındıran eser, üç alt başlık ışığında edebiyat sosyolojisine dair yapılan tartışmalara katkı sağlamaktadır. Birinci bölüm edebiyat sosyolojisinin imkanına ve sosyoloji ile edebiyatın bağlantı noktalarına, ikinci bölüm edebiyat sosyolojisinin bir disiplin olarak sınırlarına, üçüncü bölüm ise, edebiyat sosyolojinin yöntemine dair makaleler içermektedir. Yedi tane yabancı yazara yer verilen eserde Köksal Alver' in iki eserinin yanı sıra, Ahmet İnam, M. Kemal Şan, Ertuğrul Aydın, Kurtuluş Kayalı, Türkan Erdoğan, Sezai Çoşkun ve Nurullah Çetin' in birer makaleleri yer almaktadır.

Alver' in aynı yılın aralık ayında çıkan "*Edebiyat İncelemeleri*" eseri, bir önceki eseri olan "*Edebiyat Sosyolojisi*"nin tamamlayıcısı niteliğindedir. Alver bu eserde *Edebiyat Sosyolojisi*'nin imkânı, sınırları ve yöntemi hususunda yaptığı tartışmaları örnekler nitelikte edebiyat sosyolojisi incelemelerine yer vermiştir. *Edebiyat Sosyolojisi*'ne dair nasıl çalışmalar yapılabileceğini örnekleyen makalelerden oluşan bu eserde, bazı edebi çalışmalara sosyolojik bir gözle bakılarak toplum edebiyattan okunmaya çalışılmıştır.

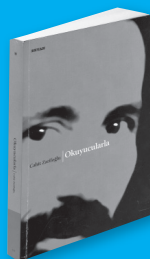
Alver' in gerek "*Edebiyat Sosyolojisi*" gerek "*Edebiyat İncelemeleri*" eseri Türkiye'de edebiyat sosyolojisinin gelişmesine ve canlanmasına büyük katkı sağlamıştır. Bu iki çalışmada da edebiyat üzerinden sosyolojik çıkarımlar yapılmış ve edebiyat sosyolojisine dair genel tartışmaların yanı sıra Türk Edebiyatının seyrinden Türk toplumu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Ülkemiz düşünce hayatının en önemli sorunlarından birisi, sosyal bilim geleneğimizin olmayışıdır. Şüphesiz bu geleneğin olmayışının arkasında yatan birçok sebep vardır. Fakat bu sebeplerin başında sosyal bilim içerisinde yer alan disiplinlerin arasındaki iletişimsizliktir. Bu iletişimin sağlanması hususunda sosyal bilimlerin alt disiplinleri oldukça önemli roller oynamaktadır. Edebiyat, Kültür, Siyaset, Ekonomi, vs. gibi sosyolojinin alt disiplinleri sosyal bilimler arasındaki iletişimi kurmada başat işlevler görmektedir. Bu sebeple bu alt disiplinlerin aktarmacı bir zihniyetten kurtularak, kendine has öğelerle gelişmesi, bizim sosyal bilim geleneğimizin oluşmasına ve bir düşünce dünyasının gelişmesini sağlayacaktır. Tüm bunların ışığında, Alver' in sosyolojinin alt disiplinlerinin sınırlarını çizme çabası dikkate değer bir çabadır. "*Edebiyat İncelemeleri*", "*Edebiyat Sosyolojisi*" ve "*Kültür Sosyolojisi*" edisyon eserlerinde bu çaba kendisini göstermektedir.

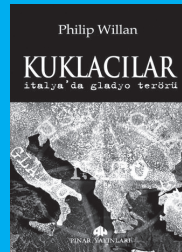
- 1 Aydınlanmanın bu pay etme işlevi, aydınlanma düşünürlerinin ve ilk dönem sosyologlarının bilinçli bir şekilde aydınlanma zihniyetine hizmet etmiş olduklarını değil, aydınlanmanın genel atmosferinden dönemin sosyal ve doğa bilimlerinin yanı sıra düşünürlerin de etkilenecek, mevcut atmosferde çalışmalar yapıldığını ifade etmektedir.
- 2 Bu durum sosyal bilimlerde pozitivistimin iflâsı olarak da değerlendirilebilir. Özellikle Thomas Khun' un "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" eseri bu durumun kırılma noktasını ifade etmektedir.
- 3 ALVER, Köksal (2004), *Edebiyat Sosyolojisi*, Hece Yayınları, Ankara.
- 4 ALVER, Köksal (2004), *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*, Hece Yayınları, Ankara.
- 5 ALVER, Köksal, DOĞAN Necmettin (2007), *Kültür Sosyolojisi*, Hece Yayınları, Ankara.

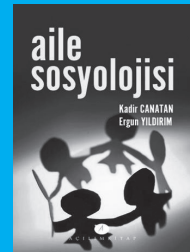
Kırmızı Minare
İbrahim Guşe
Mana Yayınları

Okuyucularla
Cahit Zarifoğlu
Beyan Yay.

Kuklacılar İtalya'da Gladjo Terörü
Philip Willan
Pınar Yayınları

Aile Sosyolojisi
Kadir Canatan, Ergun Yıldırım
AçılımKitap

Afrika'da Yeşil Devrim

Mariam Mayet, Nisan 2009
Afrika Biyo-Güvenlik Merkezi
PO Box 29170, Melville 2109, Güney Afrika
www.biosafetyafrica.net

"Afrika'da Bir Yeşil Devrimi Yaratma" yönünde kurumsal oyuncular ve belirli hayırsever kuruluşlar tarafından yürütülen çabalar sözde serbest ticaret prensipleri adı altında ihracat yönelik, olup çok sayıda kimyasal içeren ve büyük çaplı tek tür tarıma dayalı bir ziraat modelini sağlamlaştırma amacı taşımaktadır. Bu amaç için biyo-teknoloji şirketlerinin yapmış olduğu katılım ise yeni endişe nedenleri yaratmaktadır.

1990'lardan beri simsarlığı yapılan "Afrika'daki Yeni Yeşil Devrimi" Rockefeller ve Bill ve Melinda Gates Foundations iki buçuk yıl önce Afrika Yeşil Devrim İttifakını (AGRA) hayata geçirdiklerinde yenilenmiş bir ivme kazandı. AGRA'nın kendisi projelerinde genetik olarak değiştirilmiş (GM) tahıllar kullanmamasına rağmen, GM şirketleri ve GM teknolojilerinin çoğu yerde mevcut olması Yeşil Devriminin kötü bir rüya olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Afrika tarımının endüstrielleştirmek ve tarım ticareti devlerine yeni piyasalar yaratmak amacıyla milyonlarca dolar dikkatlice seçilmiş oyuncuların kasalarına aktarıldı. Bu AGRA oyuncuları Dışişleri İçin Vatandaşlar Ağı (CNFA) ve Uluslararası Gübre Geliştirme Merkezini (IFDC) gibi ABD gruplarını içermektedir. Bu gruplardan her ikisi de Syngenta Crop Protection, Dow AgroSciences, Bayer CropScience, Du Pont Crop Protection ve Monsanto'nun Afrika ülkelerinde mevcut AGRA projeleri nezdindeki menfaatlerini bir araya getirmek konusunda hayli başarılı olmuşlardır.

Tüm bunlarla beraber, "Yeşil Devrimi" kasalarına akıtılan büyük paraları Gates Foundation'ın Afrika'daki biyo-güvenlik projelerine akıttığı büyük paralarla ilişkilendirmek de son derece önem taşımaktadır. Gates Foundation'ın biyo-güvenlik yolunda yapmış olduğu yardımların lehtarları ya biyo-teknoloji endüstrisiyle doğrudan bağlantılıdır ya da bu endüstri kendilerine fon sağlamak-

tadır. Bu projeler stratejik olarak ticari üretimi yapılan GM tahıllarının teşvik edilmesinden kaçınmakta fakat bunun yerine GM'nin besi olarak zenginleştirilmiş, kuraklığa karşı dayanıklı fakat boş vaatler sunan "biyo-kuvvetli" ve "iklim dostu" dostu tahılları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tüm bunların amacı bir yandan isteksiz Afrikalıların akıllarına girerek güvenlerini kazanmak diğer yandan ise gen devlerinin Afrika'da daha sağlam ve daha saygın bir konuma kavuşmasının önünü açmaktır.

Gates Foundation'dan Afrika'ya akmakta olan hayırsever paralar Afrika tarımında birbirine bağlı iki devrim yaratmak için kullanılmaktadır: bir tanesi klasik Asya ve Latin Amerika Devrimine dayalı olup diğeri GM teknolojisine dayalıdır. Netice itibariyle her iki senaryodan menfaat elde edenler aynı olup yine aynı amacı taşımaktadırlar: tarım ihracatı ve serbest ticarete dayalı dominant bir tarım modeli kurmak ve kimyasal ağırlıklı, büyük çaplı tek tür tarım ile beraber ve GM organizmalarını kullanmak(GMO'lar).

Afrika'daki Yeşil Devrimin Ortaya Çıkarmış Olduğu Zorunluluklar

Afrika Yeşil Devrimi, yüksek getirili çeşitler (HYV'ler), genetik mühendislik uygulanmış tohumlar ve büyük çaplı kimyasal kullanımından oluşan bir "karışımın" yeniden canlandıracağı kırsal fakirliği belirtmektedir. Afrika Yeşil Devrimi netice itibariyle tarımı dinamik bir sektöre dönüştürmek yönündeki arzuya dayanmakta olup, bu sektör de ihracata yönelik üretilen tahıllarla beraber hem çiftçilerin hem de küçük üreticilerin küresel ekonomiyle bütünleşmeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu ideoloji Afrika Birliğinin onayını almış olup söz konusu ideolojinin propaganda-sı Yeni Afrika Kalkınma Ortaklığı (NEPAD) tarafından Kapsamlı Afrika Tarım Kalkınma Programı (CAADP) ve Afrika Tarım Verimliliği

Çatısı (FAAP) üzerinden yapılmaktadır. Afrika'daki devlet başkanlarından birçoğu da kıtada süregelen fakirlik ve açlığın üstesinden gelinmesi yönünde tarım verimliliğinin artırılması için bir ön koşul olarak görülen Yeşil Devrimini desteklemektedir.

AGRA milyonlarıyla birlikte Yeşil Devrim ideolojisini desteklemekte olup Yeşil Devrim türü teknolojilerin kullanılması suretiyle çiftlik verimliliğinin önemli ölçüde artırılması ve neticesinde fakirlik ve açlıktan kurtarılmaları için milyonlarca küçük ölçekli çiftçiye yardım edilmesi konusunda oldukça ısrarcıdır.

AGRA'nın başkanı eski Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'dır. AGRA yönetim kurulu üyeleri ise ağırlıklı olarak Rockefeller Foundation, Gates Foundation, Uluslararası Gıda Politikası Araştırma Enstitüsü (IFPRI), Uluslararası Tarım Araştırmaları Müşavirlik Grubuna yakın kişiler (CGIAR) ve Güney Afrika'daki kurumsal sektörden oluşmaktadır. Afrika Tarım Araştırmaları Formu (FARA) Yönetici Sekreteri Monty Jones ise AGRA yönetim kurulu üyelerinden bir tanesidir. Dr. Jones, Afrika'daki Yeşil Devrim hareketi için temel bir tahıl olan NERICA'nın, yani "Yeni Afrika Pirincinin" araştırılması ve geliştirilmesi konusunda üstlendiği anahtar rol sayesinde 2004 Dünya Gıda Ödülünü kazanan ilk Afrikalı olmuştur. Dr. Jones araştırmalarını Batı Afrika Pirinç Geliştirme Kurumu (WARDA) (şu anki Afrika Pirinç Merkezi) nezdinde bulunan Yüksek Arazi Pirinç Üretim Programı'nda görevliken gerçekleştirmiştir. 2007 yılında Jones Time dergisinin en etkili kişilerinden biri olarak oylanmıştır. Etkili diğer bir yönetim kurulu üyesi ise siyahî bir risk sermayesi iktisadi güçlendirme şirketi olan Circle Ventures'ın şu anda Yönetici Kurul Başkanı konumundaki Mamphela Ramphele olup kendisi 2000-2006 yılları arasında Dünya Bankasının yönetici müdürlüğünü yapmıştır. AGRA'nın nitelikteki personelinden bir

diğeri ise AGRA Afrika Tohum Sistemleri Programının (PASS) Yöneticisi konumundaki Joseph De Vries'dir. De Vries, Rockefeller Foundation'ın kıdemli bir üyesidir.

AGRA'nın sahip olduğu kayda değer mali ve siyasi nüfuz gerek yüksek vergi ve tarifeler konusunda çözüm üretilmesi için küresel politikaların reform edilmesi gerekse AGRA hedeflerinin desteklenmesi konusunda uluslararası topluluğa baskı yapılması yönünde bu kuruma uluslararası düzeyde taraftar ve lobi desteği sağlamaktadır. Bu, fakir çiftçilere yeni Yeşil Devrim ve gen teknolojilerinden yararlanabilmeleri için "akıllı sübvansiyonlar" ile beraber tarım kimyasalları ve inorganik gübrelere gibi harici girdiler sağlanmasını içermektedir. Uluslararası Tarım ve Kalkınma Fonu (IFAD) ise söz konusu "akıllı sübvansiyonların" çiftçilere gübre erişim olanakları sağlama

yönünde oynayabileceği rolü hâlihazırda kuvvetlice desteklemektedir. Aynı zamanda AGRA, Yeşil Devrim piyasasını aklıktan ölen Afrikalılara verilen gıda desteği ile ilişkilendirmek için Roma'da bulunan üç Birleşmiş Milletler Enstitüsüyle stratejik işbirliği içine girmiştir, yani Gıda ve Tarım Kurumu (FAO), IFAD ve Dünya Gıda Programı (WFP).

Gen Devlerinin, Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmaların (GMO) Afrika'ya Girişlerinin Kolaylaştırılması

2008 yılında AGRA'nın web sitesi "Sıkça Sorulan Sorulara" bir cevap vererek şunları

belirtti: "genetik olarak mühendislik uygulamış tahıllar İttifak stratejisinin bir parçası değildir... İttifak aynı zamanda biyo-teknolojinin açlık ve fakirliğin azaltılması yönünde sahip olduğu potansiyeli göz önünde bulundurmakta sakınca görmemektedir. Fakat şu an için Afrika bitki yetiştiricileri nezdindeki kapasite kısıtlı olup mevcut en iyi çözüm konvansiyonel biçimde geliştirilmiş tahıl çeşitleri için kullanılmasıdır". Diğer yandan yapmış olduğu "Bitki Yetiştirme ve Genetik Mühendislik Hakkındaki Beyan" ise şunları belirtmektedir: "AGRA şu an için genetik mühendislik kullanılması marifetiyle yeni çeşitlerin geliştirilmesine fon desteği vermektedir".

AGRA'nın şu anki belirgin kararsızlığı incelenmesi bu kuruluş tarafından GM teknolojisi kullanılmaması yönünde alınan stratejik bir kararı ortaya çıkarmaktadır. Bunun muhtemel nedeni ise GM tahıllarının ekilme-

si ve yetiştirilmesi için gerekli tam fonksiyonel biyo-güvenlik sistemlerinin Afrika'da çok az sayıda ülkede mevcut olmasıdır. Dahası, Mali ve Kenya gibi birkaç ülke kendi sivil toplum gruplarının yoğun muhalefeti neticesinde tartışmalı biyo-güvenlik yasasının yürürlüğe konulmasını ertelemişlerdir. Benzer şekilde birçok Afrika ülkesinde genetik mühendislik uygulanmış tohumlarının yayılması için gerekli olan telif hakkı rejimlerini korumaya yönelik uygun yasal altyapı mevcut değildir.

Yine de 16 Ocak 2009 tarihinde AGRA Afrika'nın küçük ölçekli çiftçilerinin tarımını sürdürülebilir bir şekilde arttırmak amacıyla

en iyi teknoloji, bilim ve politikaların tedarik edilmesi yönünde Kolombiya Üniversitesi nezdindeki Jeffrey Sachs Dünya Enstitüsüyle beş yıllık bir anlaşma imzaladı. Sachs geliştirmekte olan ülkelerde GM tahıllarının kullanımının güçlü bir destekçisi olup teknolojinin daha tohum aşamasında sunulmasından dolayı da bunların geliştirmekte olan ülkelerdeki çiftçilere iyi bir geçim kaynağı vaadi verebileceğine inanmaktadır.

AGRA'nın esas odak noktası tahıl yetiştirmek olup buna göre darı, manyok, süpürgedarısı ve mısır gibi çekirdek tahıllardan 100 yeni çeşit yeni tahıl üretmek yönünde 5 yıllık iddialı bir hedef ortaya konulmuştur; fakat tüm bunlarla birlikte asıl önem arz eden ve üzerinde araştırılması gereken konu AGRA'nın Tarım Bayii Geliştirme Programıdır. Özetlemek gerekirse bu program küçük çaplı çiftlik sahiplerine verilecek tohum, gübre, kimyasal ve bilgileri esas olarak ele alacak olan küçük tarım bayilerinin kurulması yönünde eğitim, sermaye ve kredi sağlamaktadır. Tüm bunlar da çiftlik verimliliği ve çiftçi gelirlerini artırma mazeretinin arkasında gerçekleştirilmektedir. AGRA halk tabanlı özel bir tedarik sistemi oluşturmak için yoğun olarak çalıştığını iddia etmektedir zira bunun neticesinde herhangi bir çiftçi "salt beldesinde bulunan bir büfe veya dükkâna girmek suretiyle onaylanmış yüksek kaliteli tohumlara erişim sağlayabilecekler". Esas amaç ise kendileri için tahıl üretilmesi yönünde küçük çiftçilerle temasa geçebilecek tarım işlemecileri ve ihracatçıları içeren yeni bir kırsal özel sektörün önünü açacak şekilde "girdi maddelerinden piyasaya uzanan" tam kapsamlı bir tedarik zinciri oluşturmaktır.

AGRA, "Geliştirilmiş" tohumların, böcek ilaçlarının ve gübrelerin Afrika'daki fakir çiftçilere satılması amacını taşıyan tarım bayileri şemasının hayata geçirilmesinin ilk adımı olarak, gerekli altyapıyı oluşturmak için US NGO ve CNFA'ya 15\$ Milyon tutarında ödeme-

de bulunmuştur. CNFA, ABD kurumsal menfaatlerinin dünya çapında başarıyla teşvik etmesiyle tanınan John Costello tarafından yönetilmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, Costello 2000 yılında Washington'un Küba'ya karşı uzun zamandır devam eden ambargolarının kaldırılması için Küba'ya gönderilen ve Archer Daniel Midland, Dow AgroSciences ve Monsanto görevlilerinden oluşan 15 üyelik bir komisyonunun başkanlığını yapmıştır.

Costello Kasım 2008 tarihinde tarım bayileri programı üzerinde yorum yaparken şunları söyledi: "CNFA/AGRA ortaklığı, girdi ve teknolojileri binlerce kırsal çiftçiye dağıtılabilecek ticari ve kurumsal tabanlı bir ağ kurmak suretiyle, kırsal gelirleri temel girdiler, teknoloji ve piyasalarla sağlanan geliştirilmiş bağlantılar yoluyla zaman içerisinde genişletecek kırsal bir ekonomik altyapıyı oluşturmaya başlayacaktır. Sözlerini doğrulamak üzere Ekim 2008 tarihinde Costello'nun CNFA'sı Croplife Foundation ile güçlerini bir araya getirdi ve Kenya ve Malawi'de bulunan 1.500 tarım bayisinden oluşan ve AGRA tarafından fon sağlanan bir tarım bayileri ağını kullanarak tarım kimyasallarının potansiyelini sergileyeceklerini belirtti. CNFA proje için Syngenta Crop Protection, Dow AgroSciences, Bayer CropScience, Du Pont Crop Protection ve Monsanto'dan mali ve teknik destek aldı.

AGRA'nın tarım bayi şemasında yer alan diğer bir stratejik oyuncu ise AGRA'nın çelik kasasından 6\$ milyon alan IFDC'dir. IFDC de CNFA'nın liderlerliği altında Croplife International ile aynı takıma katıldı. Kendileri bir araya gelerek Mozambik'te bulunan küçük çiftçilere "alt düzey geçim seviyesinden ticari, kaliteli piyasalara ve mısır üretim piyasalarına geçmek için gübre ve diğer girdilerin nasıl kullanılacağını" göstermektedirler.

AGRA'nın tüm bu tarım bayi şemasının, GM üretenler de dahil olmak üzere, kimyasal tarım maddesi üreten büyük çaplı şirketle-

rin Afrika tarım sistemlerinde sağlam bir yere sahip olması için oluşturulmuş bir mekanizmadan başka bir şey olmadığı aşikardır.

Afrika'daki Gates Foundation ve Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar (GMO)

Gates Foundation, GM endüstrisinden birçok kişiyi istihdam etmektedir. Bir örnek vermek gerekirse AGRA'yı denetleyen Küresel Kalkınma Programının Üst Düzey Yöneticisi daha önce Monsanto'da görev yapan Dr. Robert Horsch'tur. Horsch Monsanto'da 25 yıl boyunca görev yapmış olup yine Monsanto'ya ait YieldGard, BollGard ve RoundUp Ready GM teknolojilerini geliştiren bilimsel takımın üyesiydi. Gates Foundation'daki esas görevi Aşağı Sahra Afrika'sının dahil olduğu bölgelerde tahıl verimlerini iyileştirmeye yönelik ve genetik mühendislik içeren biyo-teknolojiyi uygulamaktır.

Gates Foundation Afrika kültür bitkilerinin geliştirilmesini içeren GM araştırma ve geliştirmeleriyle yoğun olarak uğraşmaktadır. 16.9\$ milyon ödemiş olduğu Afrika Biyolojik Olarak Güçlendirilmiş Süpürgedarısı (ABS) Projesi ise en meşhur ve stratejik projesini teşkil etmektedir. ABS Kenyalı bir bilim adamı olan Florence Wamgubu tarafından yönetilmekte olup kendisi Monsanto tarafından fon sağlanan fakat başarısız olan tatlı GM patatesi projesiyle tanınmıştır. Wamgubu arttırılmış düzeylerde amino asit lizini içeren ve biyo-güçlendirilmiş yeni bir GM süpürgedarısı çeşidi üretmek amacıyla DuPont Crop Genetics Research, Pioneer HiBred International ve Güney Afrika Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi (CSIR) ile bir ekip kurmuştur. GMO yetkilileri biyo-çeşitlilik açısından oluşabilecek riskler nedeniyle deneyleri daha önce aldıkları bir kararla yasaklamış olmalarına rağmen, bu konsorsiyuma Güney Afrika'da bulunan üç seviyeli bir koruma tesisinde ürün deneylerine devam etme izni verilmiştir.

Diğer yandan Gates Foundation'nın, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarının (COMESA) biyolojik olarak güçlendirilmiş gıda tahıllarının kabulü konusunda izlediği politika bağlamında bu bölgelerde mevcut yerel biyoteknoloji politikalarının uyumlaştırılması için bir Harvard öğretim üyesi ve GM destekçisi olan Robert Paarlberg'ı işe almış olduğu bildirilmiştir. Fakat bu makalenin hazırlanma-

“ Afrika Yeşil Devrimi, yüksek getirili çeşitler (HYV'ler), genetik mühendislik uygulanmış tohumlar ve büyük çaplı kimyasal kullanımından oluşan bir “karışımın” yeniden canlandıracağı kırsal fakirliği belirtmektedir. Afrika Yeşil Devrimi netice itibariyle tarımı dinamik bir sektöre dönüştürmek yönündeki arzuya dayanmakta olup, bu sektör de ihracata yönelik üretilen tahıllarla beraber hem çiftçilerin hem de küçük üreticilerin küresel ekonomiye bütünleşmeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. ”

sı esnasında söz konusu belge inceleme ve yorum yapmak için mevcut değildi.

Foundation aynı zamanda Monsanto tarafından desteklenen Danforth Center'a bu kurumun teknik biyo-güvenlik kapasitesi sağlayaca-

ğı bahanesiyle para aktarmakta olup esas amacı GM tahılları için makam onayı alınmasıdır.

GM lobisinin gerçekleştirilmiş olduğu diğer başarılı bir iş ise Buffett ve Gates Foundations tarafından "Afrika İçin Su Etkin Mısır" (WEMA) isimli projeye yapılan 47\$ milyonluk bağıştır. WEMA endüstriyel biçimde finanse edilen Afrika Tarım Teknolojisi Vakfı (AATF) tarafından koordine edilmektedir. AATF GM ve GM olmayan kuraklığa dayanıklı

“ Afrika'daki tarım üretimi artan bir biçimde uluslararası tohumlar, GMO'lar, tarım kimyasalları ve tarım ticareti yapan diğer kurumlar tarafından yönlendirilecektir. Bu durum geleneksel tarım sistemlerini yok ederek dışarıya dönük ve girdi tabanlı bir tarım sistemi yaratacaktır. Söz konusu sistem GM ve endüstriye ait melez tohumlara, inorganik gübrelerle, zararlı bitki öldürücülere ve böcek ilaçlarına bağlıdır. ”

lı mısır geliştirmek istiyor olup Monsanto'nun WEMA'ya teknolojiyi ücretsiz olarak vereceği yönünde birçok yorum yapılmaktadır.

Bu paranın büyük ölçüde Monsanto'nun kuraklığa dayanıklı GM mısırını içerecek şekilde Afrika tarlaları boyunca denemeler için harcanacağı şüphesizdir. 2007 yılında Monsanto'nun kendi kuraklığa dayanıklı

GM mısırını Güney Afrika'da hâlihazırda test etmeye başladığı ise dikkate değerdir.

Kuraklığa dayanıklı ve biyolojik olarak güçlendirilmiş GM tahılları, bu tahılların kabul edilmesinin teşvik edilmesi, mevcut piyasaların genişletilmesi ve yeni piyasaların oluşturulması yönünde biyo-teknolojik mekanizmanın kendi kampanyasında kullandığı kuvvetli bir PR aracını teşkil etmektedir. WEMA ve Monsanto'nun "serbest GMO'larını" içerecek şekilde GM arazi denemelerinin Afrika'da yaygınlaşması Monsanto için kayda değer ölçüde kredibilite sağlama amacını taşımaktadır. Monsanto muhtemelen fakir Afrikalı çiftçilerin ihtiyaçlarına uyarlanmış GM tahıllarını desteklediğini iddia edecektir. Monsanto hâlihazırda kuraklığa dayanıklı teknolojinin sulanmış araziler üzerinde mahsul sigortası, mahsul zenginliği ve masraftan tasarruf sağlayacağını iddia etmektedir.

Başka Kimler Menfaat Elde Ediyor?

Afrika'daki Yeşil Devrim hareketinin ana kurumsal lehtarlarından bir tanesi de şüphesiz gübre endüstrisi olacaktır. Afrika Birliği hâlihazırda kıtada gübre üretimi için gerekli hammaddelerin elde edilebilirliğinin en iyi hale getirilmesi yoluyla bölge içi gübre üretimi ve ticaretini destekleyemeye başlamıştır. Tüm bunlara ek olarak Birlik, inorganik ve organik gübrelerin etkin bir şekilde kullanılmasının kolaylaştırılması yönünde çiftçilerin kaliteli tohumlara, sulama imkânlarına, tesislere, tarımsal yayın hizmetlerine, piyasa bilgilerine ve toprak besin maddelerine daha rahat erişebilmelerinin sağlanması için özel nitelikli eylemlerde bulunmayı da taahhüt etmiştir. Bir Oslo Bildirgesi ve Eylem Muhtırası da kabul edilmiş olup bunlar Afrika Yeşil Devrimi için Küresel bir Fon kurulmasını önermektedirler. Bunlar Yeşil Devrim çabalarını sağlama almak için akıllı kamu-özel ortaklıklarının oluşturulmasını, modern teknolojilerin kulla-

nımını ve uluslararası desteğin garanti edilmesini istemektedirler. Aslında bakmak gerekirse Oslo Bildirgesi özel-kamu ortaklıklarını ön plana çıkaran eylem noktalarıyla doludur.

1971 yılında kurulan CGIAR, "21 gelişmekte olan ülke, 26 sanayileşmiş ülke, 4 ortak sponsor ve 13 diğer uluslararası organizasyondan" oluşan 64 üyeli bir stratejik ortaklıktır. Bu üyelerden bir tanesi CGIAR'a 2002 yılında katılan ve Syngenta tarafından fonlandırılan Syngenta Sürdürülebilir Tarım Vakfıdır. CGIAR'ın 25 yıldır Afrika'da 150\$ ila 200\$ milyon tutarında yatırım yaparak genelde tahıl ve çiftlik hayvanları üzerinde yoğunlaşmış Yeşil Devrim türü projelerinin teşvik edilmesi yönünde gerçekleştirmiş olduğu çabalar ortaya pek anlamlı bir şey çıkartamamıştır. Afrika'da yapmış olduğu çalışmalar ise akıllı bir Kenyalı gazeteci tarafından şu şekilde özetlenmiştir: "CGIAR'ın Afrika'daki çalışmalarının büyük bir bölümü sembolik projeler üzerinde yoğunlaşmıştır ve bunlar da bilim adamları ve siyasetçiler için aslında açlıkla savaşmak veya gıda güvenliğini geliştirmek gibi samimi amaçlar taşımayan hevesler ortaya çıkmasına neden olmuştur".

Yine de CGIAR – özellikle de Nijerya'da bulunan Uluslararası Tropik Tarım (IITA) Enstitüsü gibi Afrika Merkezleri sayesinde – AGRA'nın Yeşil Devrimi için bir kilit nokta niteliğindedir. AGRA, 100 GM olmayan bitki çeşidi üretmek için 43\$ milyon harcamaktadır. Bu fonlandırma, tarım bağlamında gerçekleştirilen AR-GE çalışmalarına fon sağlanmasına yönelik küresel trendin bir göstergesidir. Geçtiğimiz son 20 yılda kamu araştırma harcamalarında bir düşüş görülmüş ve Kuzeyli donörlerden fon ithal edilmesi daha fazla önem kazanmıştır. Tüm bunlara araştırma faaliyetlerinin artan düzeyde metalaştırılması ve ticarileştirilmesi eşlik etmiş ve netice itibarıyla de ilgili menfaatler kamu kesiminden uzaklaşarak özel ve ticari kesime kaymıştır.

“ Afrika kültüründe doğası itibarıyla var olan sosyal, siyasi, tarihi ve ekonomik krizlerin üstüne teknoloji ve teknolojik çözümlerin empoze edilmesi Afrika'daki kırsal ekonomileri, sosyal ilişkileri, tarım politikalarını ve genel olarak Afrika'daki kalkınma eğrisini büyük ölçüde değiştirecektir. ”

Bütün bu gelişmeler genetik yapısı değiştirilmiş tahıllarla aynı zamanda ortaya çıkmıştır.

Ekolojik Bir Felakete Doğru Giden Afrika

Afrika kültüründe doğası itibarıyla var olan sosyal, siyasi, tarihi ve ekonomik krizlerin üstüne teknoloji ve teknolojik çözümlerin empoze edilmesi Afrika'daki kırsal ekonomileri, sosyal ilişkileri, tarım politikalarını ve genel olarak Afrika'daki kalkınma eğrisini büyük ölçüde değiştirecektir. Afrika'daki tarım üretimi artan bir biçimde uluslararası tohumlar, GMO'lar, tarım kimyasalları ve tarım ticareti yapan diğer kurumlar tarafından yönlendirilecektir. Bu durum geleneksel tarım sistemlerini yok ederek dışarıya dönük ve girdi tabanlı bir tarım sistemi yaratacaktır. Söz konusu sistem GM ve endüstriye ait melez tohumlara, inorganik gübrelere, zararlı bitki öldürücülere ve böcek ilaçlarına bağlıdır. İlgili altyapının AGRA tarafından oluşturulmaya başlandığı ve Gates tarafından desteklenen GM hareketinin Afrikalılar nezdinde mevcut GMO karşıtlığını kırmayı hedeflediği aşikârdır. Netice itibarıyla biyo-güvenlik alanları Monsanto, Syngenta ve benzerlerinin

daha da artan ihtiyaçlarını kabul edecektir. Dolayısıyla da önümüzdeki yıllarda Afrika'nın tarımsal alanlarının GMO'larla dolması beklenmektedir.

Sonuç olarak Afrika büyük bir ekolojik felaketle karşı karşıyadır. GM tahıllarının yaratacağı genetik zehirlenmeler, tarımsal genetik çeşitliliğin ortadan kaybolması, toprak ve suyun kötüleşerek kirlenmesi vb. gibi durumlar buna örnek verilebilir. Aynı zamanda daha fazla kimyasal içeren, riskli GM ve Yeşil Devrim gıdalarının tüketilmesi neticesinde Afrikalıların sağlıklarının daha da kötüleşeceği beklenmektedir.

Çiftçileri İlgilendiren Konular: NERICA Tecrübesi Neticesinde Yapılan Erken Uyarılar

Yukarıda belirtildiği üzere AGRA yönetim kurulu üyelerinden bir tanesi olan Monty Jones, NERICA'nın, yani "Yeni Afrika Pirincinin" araştırılması ve geliştirilmesi konusunda üstlendiği anahtar rol sayesinde 2004 Dünya Gıda Ödülünü kazanmıştır.

Afrika Kalkınma Bankası NERICA'nın yedi Batı Afrika ülkesinde yaygınlaştırılmasını desteklemek için 35\$ milyonluk bir proje başlatmıştır. Bu çabalar Afrika Pirinç Merkezi (WARDA) tarafından ev sahipliği yapılan Afrika Pirinç İnisiyatifi (ARI) tarafından koordine edilmektedir. ARI'nin görevi topluluk tabanlı bir tohum üretim sistemi kullanılması suretiyle gıda güvenliği temin edilmesi ve fakir çiftçilerin geçim kaynaklarının iyileştirilmesi için NERICA'nın Afrika bazında yaygınlaştırılmasının kolaylaştırılmasıdır. NERICA'nın Afrika'nın diğer bölgelerinde kayda değer performans sergilediği de edinilen duyurular arasındadır.

Diğer yandan uluslararası bir sivil toplum örgütü olan GRAIN tarafından yapılan araştırmalar daha farklı ve umutsuz bir tabloyu ortaya koymaktadır. GRAIN'ın ulaştığı bilgilere göre NERICA Afrika pirinç üretiminde özel yatırımların patlamasına yol açacak olup bu durum Afrika'nın küçük çiftlikli pirinç sistem-

lerini büyük tarım kuruluşları tarafından idare edilen plantasyon tipi pirinç üretimi karşısında çaresiz bırakacaktır. NERICA proje araştırmacıları köylü ve topluluk tabanlı tohum sistemlerini tamamen göz ardı ederek laboratuvarlarında kalmayı ve CIGIAR'ın gen bankasından alınan melezlerle çalışmayı tercih etmişlerdir. GRAIN iddia edildiği şekliyle görkemli bir başarı kazanılmadığını, çiftçiler nezdindeki uygulama oranının düşük olduğunu ve bu kişilerin daha ziyade kendi pirinç çeşitlerini ekmeyi tercih ettiklerini belirlemiştir. Yine GRAIN'ın belirlediğine göre fakir çiftçilere yardım edilmesi şeklinde yapılan reklâmın arkasında Afrikalı çiftçileri büyük şirketlerce yönetilip kontrol edilen ağlara sıkıyı verici bir amaç vardır.

Sonuç

Gates Foundation tarafından yukarıda tartışıldığı üzere yapılan büyük ölçekli yatırımlar geleneksel Afrika tarım kültürünün sahip olduğu zenginliği tehdit etmekte ve sarsmaktadır. Bu bağlamda mevcut projeler organik tarım, sürdürülebilir tarım, orman tarımı, göçebe tarımcılık, haşereyle mücadele, çiftçilerin öncülüğünde bitki yetiştirimi, sürdürülebilir havza yönetimi ve diğer birçok agro-ekolojik yaklaşımı gibi çoğu başarılı Afrika alternatifini duyarsız bir biçimde göz ardı etmektedir.

400 bilim adamı tarafından beş yıllık bir süre içinde hazırlanan 2008 Uluslararası Tarım Bilgilerini Değerlendirme, Kalkınmaya Yönelik Bilim ve Teknoloji Raporu tüm bu söylemler içerisinde büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Rapora göre gıda güvenliği, bağımsızlığı ve gerek şimdiki gerekse gelecek nesillere yönelik sağlıklı çevresel uygulamalar ekolojik, tarımsal, geleneksel sistemlere ve yerel bilgi sistemlerine ayrılmaz bir şekilde bağlıdır.

Mariam Mayet Afrika Biyo-Güvenlik Merkezinin kurucusu ve müdürüdür.